

การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้สำหรับคดีอาญา
ที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง

นางสาวปฐมพร ธาระวานิช

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PROCESS OF EMPLOYING RESTORATIVE JUSTICE FOR CRIMINAL CASE
IN DISTRICT COURT

Miss Patomporn Tharavanij

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้
สำหรับคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง

โดย

นางสาวปฐมพร ธาระวานิช

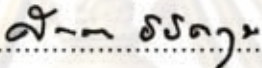
สาขาวิชา

นิติศาสตร์

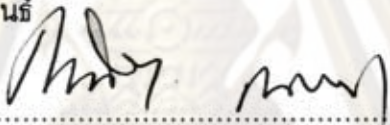
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปารีณา ศรีวนิชย์

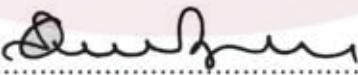
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์

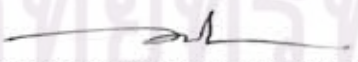

..... คณะบดีคณะนิติศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดา ธนิตกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปารีณา ศรีวนิชย์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ วิชัย ช้างหัวหน้า)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฐมพร ธาระวานิช : การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้สำหรับคดีอาญา
ที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง (THE PROCESS OF EMPLOYING RESTORATIVE
JUSTICE FOR CRIMINAL CASE IN DISTRICT COURT) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
หลัก: ผศ.ดร. ปาริณา ศรีวินิชย์ , 196 หน้า.

ในปัจจุบัน ระบบยุติธรรมทางอาญาให้ความสำคัญกับการนำตัวผู้กระทำความผิดมา
ลงโทษตามความผิดที่กระทำเป็นสำคัญ ทำให้ผู้กระทำความผิดที่กระทำความผิดเล็กน้อยที่อยู่ใน
เขตอำนาจของศาลแขวง ได้แก่ ความผิดที่โทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้ง
จำทั้งปรับ ต้องมาของจำร่วมกับผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง อาจก่อให้เกิดการถ่ายทอด
ลอกเลียนแบบพฤติกรรมอาชญากร ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดถูกตีตรา ตราหน้าว่าเป็นผู้ต้องขัง
มาแล้ว ทำให้มีมลทินติดตัว อันเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของ
สังคม ผู้กระทำความผิดอาจหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก เพราะผู้กระทำความผิดขาดความ
สำนึก แสดงว่าการดำเนินคดีโดยรัฐในการฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดมีประสิทธิภาพ
อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้เหยื่ออาชญากรรมเป็นบุคคลที่ถูกละเลยไม่มีส่วนร่วมใน
การกำหนดความต้องการของตน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดไม่ได้มีโอกาส
เข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น รวมทั้งชุมชนหรือประชาสังคมที่ได้รับผลกระทบ
โดยอ้อมไม่มีบทบาทในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด จึงอาจเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ
หรือไม่ปลอดภัยในการดำรงชีวิต ถึงแม้ว่า ศาลแขวงได้มีแนวความคิดนำการระงับข้อพิพาทด้วย
การไกล่เกลี่ยมาใช้ในการดำเนินคดี เพื่อให้การระงับข้อพิพาทเป็นไปอย่างรวดเร็ว และตามความ
ประสงค์ของคู่กรณี แล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี เมื่อทำการศึกษากฎหมายแล้ว พบว่ายังมีข้อขัดข้อง
ในการดำเนินคดีแบบดั้งเดิม รวมทั้งเมื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับบทบัญญัติ
กฎหมายต่างประเทศแล้วพบว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง ควร
มีองค์กรที่ทำหน้าที่ติดตามผลการดำเนินงาน และส่งเสริมให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่บุคคลที่
เกี่ยวข้องให้ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตน ก็จะทำให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถ
คุ้มครองเหยื่ออาชญากรรมผู้ที่ต้องได้รับความเสียหายและชุมชนได้อย่างแท้จริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สาขาวิชา.....นิติศาสตร์..... ลายมือชื่อนิติศ..... ๒๕๖๒ ๒๖/๖/๒๕๖๒
ปีการศึกษา.....2552..... ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

4986253634 : MAJOR LAWS

KEYWORDS : RESTORATIVE JUSTICE / DISTRICT COURT

PATOMPORN THARAVANIJ : THE PROCESS OF EMPLOYING CRIMINAL CASE IN DISTRICT COURT. THESIS ADVISOR : Asst.Prof. PAREENA SRIVANIT, Ph.D., 196 pp.

Nowadays the criminal justice system focuses on the punishing offenders according to their criminal offense, without regard to conditions and seriousness of abuse. So, in the territorial jurisdiction of the District Court misdemeanor offenders, being subject to punishment to imprisonment for a term of not exceeding 3 years or to a fine of not exceeding 60,000 baht or to both, will be imprisoned with felony offenders. First, this can cause distribution and imitation of criminal behaviors. Secondly, recognition and denouncement of offenders as a sentenced person can be obstacles for adjusting themselves back to the rules and criteria of society. They can become persistent offenders. This shows that the state's proceedings in the litigation of offenders for dispute resolution are effective for a short time only. Moreover, injured persons are neglected and not associated in determining their needs, and the indirectly affected community or society have no active role in the dispute resolution in any way.

Therefore, the District Court has used the concept of dispute resolution by mediation rather than the litigation process, so that the resolution settlement can be processed fast and corresponding to the intent of the parties. Nevertheless, there are some objections towards the mediation in criminal cases, i.e. because of persistent offending and no opportunity for people who have been affected by the violations of law to be involved in the occurred dispute because the offenders have no guilty conscience in their actions and the community feels unsafe. For these reasons it is viewed as proper to employ restorative justice for criminal cases in District Court, supported by the comparative study with the related provisions of international law. It is necessary to establish an institution for following up performance and providing knowledge and understanding to involved persons for recognition of their rights and duties in this matter so the restorative justice can truly protect crime victims who have been harmed as well as protect the community.

Field of Study :Laws

Student's Signature Patomporn Tharavanij

Academic Year :2009.....

Advisor's Signature Pareena Srivanit

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความความกรุณาอย่างยิ่งของท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริณา ศิริวณิชย์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัย ตลอดจนได้สละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและได้ตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี อีกทั้งท่านศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต และอาจารย์วิชัย ช้างหัวหน้า ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็นกรรมการวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและชี้แนะประเด็นปัญหาต่างๆ เพื่อใช้ในการปรับปรุงเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนให้ความเมตตาและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทุกท่านมา ณ ที่นี้ด้วยความเคารพเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ Martin Schalbruch ที่กรุณาให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเยอรมันบางส่วนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา และมารดา ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้การสนับสนุนผู้เขียนในทุกด้าน และดูแลห่วงใยผู้เขียนตลอดมา

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้บังคับบัญชาที่เข้าใจ ให้ความสนับสนุนและให้กำลังใจผู้เขียนจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ และขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ ทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจให้ผู้เขียนเป็นอย่างดี

หากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีประโยชน์ทางวิชาการอยู่บ้าง ผู้เขียนขอมอบให้เป็นกตเวทิตาแก่ บิดา มารดา ของผู้เขียน รวมทั้งบูรพาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และคุณธรรมแก่ผู้เขียนตลอดมาหากมีข้อบกพร่องประการใดผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐาน.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	4
1.5 วิธีการศึกษาวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการศึกษาวิจัย.....	4
บทที่ 2 การระงับข้อพิพาททางอาญาในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลแขวง.....	5
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษและการระงับข้อพิพาท.....	6
2.1.1 แนวความคิดทฤษฎีว่าด้วยความยุติธรรม.....	6
2.1.2 แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยา.....	8
2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษ.....	11
2.1.3.1 ลักษณะสำคัญของโทษทางอาญา.....	11
2.1.3.2 แนวความคิดและวิวัฒนาการในการลงโทษ.....	12
2.1.3.3 วัตถุประสงค์ในการลงโทษ.....	18
2.2 การระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลแขวง.....	25
2.2.1 การระงับข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน.....	25
2.2.2 การระงับข้อพิพาทระดับตำรวจ.....	26
2.2.3 การระงับข้อพิพาทระดับอัยการ.....	27
2.3 บทบาทของศาลแขวงในการดำเนินคดีอาญา.....	29
2.3.1 ความเป็นมาและเขตอำนาจของศาลแขวง.....	31
2.3.2 การไต่เถียงข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง.....	39
2.3.2.1 ความเป็นมา.....	40

สารบัญ (ต่อ)

2.3.2.2	กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแขวง.....	41
2.3.2.3	การบริหารจัดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง.....	42
บทที่ 3	การระงับข้อพิพาทในคดีอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	51
3.1	แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	52
3.1.1	ความเป็นมา ความหมาย และวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	52
3.1.2	ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์....	58
3.1.3	ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระแสหลักกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	61
3.1.4	ประเภทคดี ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	64
3.1.5	บุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	71
3.2	องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย.....	74
3.2.1	องค์กรภายในกระบวนการยุติธรรม.....	75
3.2.2	องค์กรภายนอกกระบวนการยุติธรรม.....	109

ศูนย์วิจัยทรัพย์สินทางปัญญา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 แนวทางการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง.....	114
4.1 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในต่างประเทศ.....	115
4.1.1 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในประเทศเยอรมัน.....	115
(1) ระบบศาล เขตอำนาจศาลในการพิจารณาคดี และองค์คณะผู้พิพากษาในประเทศเยอรมัน.....	116
(2) ประเภทความผิดในประเทศเยอรมัน.....	119
(3) ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในประเทศเยอรมัน.....	120
(4) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง.....	122
(5) การระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์และสถิติคดี.....	123
(6) ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยและผลการดำเนินงาน.....	125
4.1.2 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในประเทศแคนาดา.....	127
(1) ระบบศาล เขตอำนาจศาลในการพิจารณาคดี และองค์คณะผู้พิพากษาในประเทศแคนาดา.....	128
(2) ประเภทความผิดในประเทศแคนาดา.....	130
(3) ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในประเทศแคนาดา.....	131
(4) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง.....	132
(5) การระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์และแนวคำพิพากษาของศาล.....	134
(6) ขั้นตอนในการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์และผลการดำเนินงาน.....	136
4.2 ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้ในศาลแขวง.....	139

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.3 ข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้ในศาลแขวง.....	143
4.4 กลไกในการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง.....	155
4.5 ผลเชิงบวกและเชิงลบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในศาลแขวง.....	163
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	166
5.1 บทสรุป.....	167
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	173
รายการอ้างอิง.....	176
ภาคผนวก.....	181
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	196

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้เท่าที่ควร เนื่องจากการดำเนินคดีอาญา รัฐใช้กฎหมายในฐานะเป็นเครื่องมือในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญตามหลักการแก้แค้นทดแทนมากกว่าที่จะมุ่งใช้วิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เพราะมองว่าผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีจิตใจชั่วร้าย ไม่ควรคบค้าสมาคม และไม่เปิดโอกาสให้ทำงานหลังจากเมื่อพ้นโทษ ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสกลับคืนสู่สังคม จึงมีความจำเป็นต้องหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก แม้มีมาตรการลงโทษด้วยการเพิ่มโทษกรณีบุคคลกระทำความผิดซ้ำอีก เพื่อให้บุคคลผู้นั้นรู้สึกเกรงกลัวในการกระทำความผิด และบุคคลอื่นไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่ปริมาณผู้กระทำความผิดหาได้ลดจำนวนลงไม่ ในส่วนของเหยื่ออาชญากรรม การชดใช้ความเสียหายเป็นการชดใช้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ทำให้ความเสียหายของเหยื่ออาชญากรรมไม่ได้รับการเยียวยาตามความต้องการที่แท้จริง อีกทั้งชุมชนหรือสังคมไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด

ในคดีอาญา กระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ได้แบ่งแยกตามสภาพและความร้ายแรงของประเภทความผิด กล่าวคือ ไม่ได้มีการแบ่งแยกการลงโทษว่าเป็นความผิดที่มีอัตราโทษสูงหรือความผิดที่มีระวางโทษเล็กน้อย แต่กลับใช้มาตรการลงโทษตามที่กฎหมายรับรองไว้เท่านั้น กล่าวคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน ซึ่งการลงโทษผู้กระทำความผิดที่กระทำความผิดระวางโทษไม่สูงมาก กล่าวคือ โทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์หรือความผิดฐานทำร้ายร่างกายซึ่งความผิดเหล่านี้อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง

ในศาลแขวง การพิจารณาพิพากษาคดีต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมายและพยานหลักฐาน ทำให้เหยื่ออาชญากรรมมีความรู้สึกถึงความเสียหายทางทรัพย์สิน ทางจิตใจ ไม่ว่าจะ เป็น ความทนทุกข์ทรมาน ความเจ็บปวดร้าวราน ความหวาดกลัวต่อภัยอันตรายนั้นไม่ได้รับการเยียวยาอย่างทันที่ส่วนผู้กระทำความผิดต้องถูกลิดรอน

อิสรภาพไว้ในสถานที่จำกัดด้วยการถูกจำคุกที่เรือนจำแล้วต้องคลุกคลีร่วมกับบุคคลที่มีจิตใจชั่วร้าย และกระทำความผิดร้ายแรง ซึ่งอาจก่อให้เกิดการถ่ายทอดซึมทราบวิธีการกระทำความผิด ทำให้มีทักษะและความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงว่าจะกระทำความผิดร้ายแรงต่อไป แสดงว่ามาตรการลงโทษจำคุกระยะสั้นไม่ก่อให้เกิดผลดีกับผู้กระทำความผิดและสังคมแต่อย่างใด ส่วนการรอกการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 นั้น ผู้กระทำความผิดก็ไมู้สำนึกในการกระทำของตนว่ามีความเสียหายและมีผลกระทบต่อเหยื่ออาชญากรรมและสังคมมากนักน้อยเพียงใด

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในศาลแขวงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะจัดหามาตรการระงับข้อพิพาททางเลือก เพื่อให้การดำเนินคดีมีความสะดวก รวดเร็ว และคู่พิพาทมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกัน อันจะเป็นไปตามความพอใจของคู่กรณี แต่ในปัจจุบัน ศาลแขวงก็ได้มีการนำการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย โดยให้มีผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางเข้ามาชี้แนะแนวทาง ให้คำแนะนำ และไกล่เกลี่ยเรื่องที่พิพาทกัน แต่การไกล่เกลี่ยจะประสบผลสำเร็จได้ต้องเกิดจากความสมัครใจยินยอมของคู่กรณีที่ต้องการจะระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งเมื่อตกลงกันได้ก็จะเป็นผลดีต่อทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น เหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับการเยียวยาความเสียหายตามความต้องการของตนอย่างแท้จริง ส่วนผู้กระทำความผิดก็จะสำนึกในการกระทำของตน และไม่ได้รับตราบาปจากการถูกจำคุก และเป็นการหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาในศาลแขวงมีข้อขัดข้องบางประการ ไม่ว่าจะเป็น การดำเนินการที่ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจในการระงับข้อพิพาทไว้โดยเฉพาะ การไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความ และการขาดการติดตามผลหลังจากการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ตลอดจนชุมชนหรือสังคมที่ได้รับผลกระทบโดยทางอ้อมจากอาชญากรรมไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องกลับไปใช้กระบวนการยุติธรรมตามปกติ ดังนั้นจึงมีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ในศาลแขวง โดยการปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผูกขาดโดยรัฐมาเป็นการให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ได้รับความเสียหาย และฟื้นฟูจิตสำนึกผู้กระทำความผิดให้ตระหนักถึงผลร้ายที่เกิดกับเหยื่ออาชญากรรม และพร้อมที่จะชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น รวมถึงชุมชนหรือสังคมได้มี

โอกาสรับรู้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อให้สังคมมีความสงบสุขและกลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด และสอดคล้องกับหลักสากลตามกระแสโลกาภิวัตน์ของกฎหมายระหว่างประเทศที่ประกาศรับรองสิทธิของผู้เสียหาย ตามปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เสียหายในคดีอาญาและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ.1985 ขององค์การสหประชาชาติอีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงแนวความคิด ความหมาย หลักการ และลักษณะพิเศษของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
2. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในศาลแขวง
3. เพื่อศึกษาถึงการระงับข้อพิพาทในคดีอาญาโดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาถึงแนวทาง รูปแบบที่เหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง

1.3 สมมติฐาน

การที่ศาลแขวงซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีอัตราโทษไม่สูงมาก กล่าวคือ โทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มุ่งเน้นลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยส่งตัวผู้กระทำความผิดไปจำคุกที่เรือนจำของกรมราชทัณฑ์ในระยะเวลาอันสั้นนั้น ส่งผลร้ายต่อผู้กระทำความผิด ทำให้ผู้กระทำความผิดได้เรียนรู้ถ่ายทอดพฤติกรรม สิ่งแวดล้อมภายในเรือนจำ อันจะนำไปสู่การกระทำความผิดที่ร้ายแรงในอนาคต และเสียงบประมาณของรัฐโดยไม่จำเป็น ส่วนเหยื่ออาชญากรรมเป็นบุคคลที่ถูกละเลยไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายเท่าที่ควร รวมทั้งชุมชนหรือสังคมกลับไม่ได้มีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมแต่อย่างใด ดังนั้น การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้สำหรับคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง จึงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นของคู่กรณี อันจะนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยและความสมานฉันท์ในสังคมต่อไป

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาถึงหลักการการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในคดีอาญาของศาลแขวง โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวความคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกรณีดังกล่าว

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

การดำเนินการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการค้นคว้าหาข้อมูลด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งหาข้อมูลได้จากหนังสือ ตำบทยกฎหมาย บทความ วารสาร ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถหาได้จากห้องสมุดต่างๆ และทางเว็บไซต์ เพื่อนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์หาข้อสรุปต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงแนวคิด ความหมาย และลักษณะพิเศษของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในศาลแขวง
3. ทำให้ทราบถึงการระงับข้อพิพาทในคดีอาญา โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ
4. ทำให้ทราบถึงแนวทาง รูปแบบที่เหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง

บทที่ 2

การระงับข้อพิพาททางอาญาในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง

ในสังคมโลก ไม่ว่าจะมีความขัดแย้งเพียงประกอบด้วยคนเพียงไม่กี่คน หรือประกอบด้วยคนจำนวนมากที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะสมาชิกในสังคมเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะใด สมาชิกของสังคมก็มีโอกาสจะเกิดข้อพิพาท ความขัดแย้งได้ตลอดเวลา โดยข้อพิพาทมีหลายลักษณะและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป และอาจนำไปสู่ผลกระทบที่เกิดขึ้นในลักษณะที่สร้างความแตกแยกในสังคม จนทำให้สมาชิกในสังคมไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข¹

เมื่อเกิดข้อพิพาทแล้ว การจัดการความขัดแย้งมีหลายรูปแบบด้วยกัน ทางหนึ่งคือใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice Process) หรือระบบงานยุติธรรม (Criminal Justice System) ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินคดีโดยรัฐ อันประกอบไปด้วยองค์กร ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล และราชทัณฑ์ โดยองค์กรดังกล่าวเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอาญา และมุ่งเน้นในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเป็นสำคัญ เพื่อควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย อันเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งเป็นหลักประกันความเสมอภาคของบุคคลภายใต้บังคับของกฎหมายอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้น ในบทนี้ จะได้นำเสนอถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษ การระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลแขวง บทบาทของศาลแขวงในการดำเนินคดีอาญา และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบที่เหมาะสมมาใช้ในการระงับข้อพิพาททางอาญาในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงต่อไป

¹ ศูนยวิทย์วิทยากรระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท(กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพลส จำกัด,2550), หน้า 133.

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษและการระงับข้อพิพาท

เนื่องจาก กระบวนการยุติธรรมมีการพัฒนามาเป็นเวลายาวนาน การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมในแต่ละยุคสมัยจึงมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม สภาพสังคม และกาลเวลาในแต่ละยุคนั้นๆ ทำให้การหาหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจำต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ดังจะเห็นได้จาก มาตรการระงับข้อพิพาททางเลือกในทางอาญาที่มีต้นกำเนิดจากแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทหลายประการที่พิเคราะห์ถึงความเหมาะสมในด้านสังคม กฎหมาย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ทำให้จำต้องศึกษาถึงแนวคิดอันเป็นที่มาแห่งการระงับข้อพิพาทที่มีรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 แนวความคิดทฤษฎีว่าด้วยความยุติธรรม

ความยุติธรรม คืออะไรนั้นยังคงเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอย่างไม่รู้จบ ความจริงการถกเถียงเรื่องความยุติธรรมนั้นปรากฏในเรื่องของปรัชญาตะวันตกมาเป็นเวลายาวนาน ตั้งแต่ในสมัยกรีกโบราณในลักษณะของแนวคิด หรือหลักอุดมคติ หรือหลักคุณธรรมสูงสุดในทางศีลธรรมของมนุษย์ หรือเป็นเป้าหมายของอุดมคติของกฎหมาย แต่สุดท้ายก็ยังไม่ได้มีการให้คำนิยามคำจำกัดความไว้อย่างแน่นอน แต่ปัญหาเรื่องความยุติธรรมนั้นไม่ได้ดำรงอยู่โดดเดี่ยว หากแต่เกิดขึ้นใหม่ที่สำคัญบางประการ ความยุติธรรมจึงเป็นเรื่องของคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่เป็นผลจากการมีความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยความยุติธรรมจะปรากฏตัวขึ้นในสังคมที่มีความขัดแย้งหรือมีข้อจำกัด และหากเมื่อใดสังคมมีความเจริญสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ปัญหาเรื่องความยุติธรรมก็จะไม่ปรากฏ การเรียกร้องเรื่องความยุติธรรมจึงขึ้นอยู่กับเหตุแวดล้อมความยุติธรรม (Circumstance of Justice)²

แม้การถกเถียงเรื่องความยุติธรรมจะยังไม่เป็นที่ยุติ แต่ถ้อยคำอุดมคตินี้ก็มีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นหลักคุณธรรมพื้นฐานที่ถูกอ้างอิงเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในด้านต่างๆของกระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุผลที่ความยุติธรรมนั้นมีมานานตั้งแต่ในอดีต และได้มีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย ความยุติธรรมจึงมีหลายชนิด ดังนี้³

² จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537), หน้า 336.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 336.

1) ความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) เป็นผลของการแบ่งปันสิ่งซึ่งถือว่ามีคุณค่าทางสังคม (Social Goods) ซึ่งอาจจะไม่ใช่ของมีค่าทางวัตถุ แต่หมายถึงประโยชน์ซึ่งเป็นนามธรรม เช่น สุขภาพ การได้รับความเคารพนับถือ หรือการแบ่งปันทรัพย์สิน ให้แก่สมาชิกอย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นธรรมตามผลประโยชน์และภาระหน้าที่ของสมาชิกทั่วทั้งสังคม โดยมีความมุ่งหมายในการคงไว้ซึ่งความสมานฉันท์กลมกลืนของสังคมโดยรวม⁴

2) ความยุติธรรมในการแบ่งปันส่วน (Distributive Justice) เป็นความยุติธรรมที่เป็นผลของการแบ่งปันและการแบ่งหน้าที่ หรืออีกนัยหนึ่งคือทรัพย์สิน สิทธิหน้าที่ เกียรติยศ หรืออำนาจในสังคมตามส่วนที่จะได้รับ โดยความเสมอภาค แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องกระทำต่อทุกคนเสมอกันหมด หากแต่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละคนตามหน้าที่ คุณสมบัติ หรือความเหมาะสมอื่น⁵

3) ความยุติธรรมของชาวชุมชน (Communitarian Justice) เป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากผลของการระงับข้อพิพาทในรูปของอนุญาโตตุลาการ หรือการไกล่เกลี่ยประนีประนอม โดยผู้คนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ของชีวิตแบบชนบทที่เห็นว่าการแก้ไขปัญหามาโดยใช้กฎหมายมีแต่จะสร้างปัญหาสังคมที่ตามมา ผลของการตัดสินข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยชาวชุมชนหรือการยอมรับข้อยุติที่เกิดขึ้นเท่านั้น คือ ความยุติธรรม แสดงว่าความยุติธรรมเป็นลักษณะที่ปราศจากกฎหมายที่เป็นทางการ⁶

4) ความยุติธรรมทางสังคมเชิงเสรีนิยม เป็นความยุติธรรมในฐานะที่เป็นความเที่ยงตรง (Justice as Fairness) ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากขั้นตอน และกระบวนการที่แสวงหาข้อยุติของปัญหาที่เที่ยงธรรม โดยปราศจากอคติของมนุษย์ หากมนุษย์ตกลงทำสัญญาประชาคมร่วมกัน โดยกำหนดหลักความยุติธรรมอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม⁷

⁴ David Miller, Social Justice (Clarendon Press, Oxford) ,pp.22.

⁵ Edgar Bodenheimer, Jurisprudence (Harvard University Press, 1981),pp.7.

⁶ Jerold S. Auerbach, Justice without Law ? (Oxford University Press, 1983),pp.4.

⁷ John Rawls, A Theory of Justice ,Op.cit, pp.26.

5) ความยุติธรรมตามรูปแบบ (Formal Justice) เป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหรือการวินิจฉัยคดีที่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกัน (Equality of treatment) ทำให้การบังคับใช้กฎหมายต้องปราศจากอคติ ความลำเอียง แสดงว่าการปรับใช้กฎหมายต้องใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม⁸

6) ความยุติธรรมตามเนื้อหา (Substantial/Concrete Justice) เป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากการที่กฎหมายมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักคุณค่าพื้นฐานทางสังคม ความยุติธรรมตามทฤษฎีนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการปรับใช้กฎหมาย หากแต่อยู่ที่เนื้อหาของสาระของกฎหมายเป็นสำคัญ แสดงว่าความยุติธรรมจึงเกิดขึ้นจากการที่มีกฎหมายที่เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัยและประโยชน์สุขของส่วนรวม

7) ความยุติธรรมตามกฎหมาย (Legal Justice) เป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากกฎหมาย โดยเห็นว่าความยุติธรรมกับกฎหมายเป็นสิ่งเดียวกัน บุคคลทุกคนจึงควรเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย⁹ เนื่องจากการดำเนินตามกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกต้องและยุติธรรม ทำให้กฎหมายที่ไม่ยุติธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้¹⁰

2.1.2 แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยา

แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยาเป็นแนวความคิดของสำนักความคิดกฎหมายทางสังคมวิทยา (The Sociological School of Law) ที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคที่สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positivism) ได้ครอบงำความคิดของโลก โดยถือว่ากฎหมายที่มีอยู่สมบูรณ์แล้ว ด้วยเห็นว่ากฎหมายนั้นสามารถให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม¹¹ รวมทั้งในสังคมตะวันตกในช่วงเวลานั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมวิถีชีวิต และระเบียบทางสังคม โดยแปรเปลี่ยนจากสังคมที่มีขนาดเล็กไม่มีความสลับซับซ้อนเป็น

⁸ Lard Lloyd of Hampstead, Introduction to Jurisprudence ,op.cit, pp.94.

⁹ Julius Stone, Human Law and Human Justice .op.cit, pp.28.

¹⁰ Lord Llozd of Hampstead, Introduction of Jurisprudence op.cit. pp.228.

¹¹ สมยศ เชื้อไทย, ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538),

สังคมที่มีขนาดใหญ่¹² ทำให้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีอยู่เดิมไม่ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักกฎหมายที่ยังยึดติดกับแนวความคิดเดิมๆกลายเป็นคนที่มีแนวความคิดล้าหลังและไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้นักกฎหมายมีแนวความคิดโน้มเอียงจากสำนักกฎหมายบ้านเมืองไปศึกษาสังคมวิทยาแทน กล่าวคือ มีความเห็นว่าการศึกษากฎหมายมีเพียงแต่พิจารณาแค่ระบบกฎหมายเท่านั้น แต่ควรพิจารณาบริบททางสังคม อันได้แก่ สภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ¹³ ด้วยเหตุที่สังคมและกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางสังคมวิทยาที่เรียกว่า “นิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยา” (Sociological Jurisprudence) การศึกษากฎหมายจึงจำต้องศึกษาให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและสังคม ในฐานะที่กฎหมายเป็นเครื่องมือในการมุ่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม กฎหมายจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกด้าน¹⁴

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าแนวความคิดดังกล่าวเป็นที่มาของทฤษฎีเชิงสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ของกฎหมายในการจัดระเบียบผลประโยชน์ในสังคม การตรากฎหมายเพื่อแก้ปัญหาสังคมและปกป้องประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการพิเคราะห์ถึงเนื้อหาของกฎหมาย¹⁵ โดยแนวความคิดนี้เป็นความพยายามที่จะแก้ไขข้อบกพร่องของกฎหมายหรือปรับปรุงสถาบันต่างๆในสังคมให้เป็นธรรมขึ้นโดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งเปลี่ยนจากการเน้นเรื่องสิทธิของปัจเจกชนมาเป็นเรื่องหน้าที่ทางสังคม (Social Duties) แทน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม (Collectivist Legislation)¹⁶

ดังนั้น ทฤษฎีนิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยาเป็นการมองกฎหมายในแง่มุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม และมีแนวความคิดตามทฤษฎีดังกล่าว ดังนี้

¹² รongพล เจริญพันธ์, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 105.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

¹⁴ วิชา มหาคุณ, "กฎหมายและสังคม : ในสังคมวิทยา," วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์ 8 (มิถุนายน 2526) : 25.

¹⁵ Roscoe Pound. The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence (25 Harvard Law Review, 1911), pp.489.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

1) กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกป้องผลประโยชน์ของสังคม เพื่อตอบสนองความสมานฉันท์ของสังคม โดยมีคำกล่าวที่ว่า สิทธิตามกฎหมายเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นธรรมดา กับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคม เมื่อทุกคนมีความร่วมมือกันในการดำเนินชีวิตเพื่อความมุ่งหมายให้เกิดความสมานฉันท์ของสังคมแล้ว สิทธิส่วนตัวจึงไม่มี

2) กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยวัตถุประสงค์ทั้งหลายเกิดจากการแสดงเจตนาของมนุษย์ กล่าวคือ กฎหมายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำของมนุษย์ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม

3) กฎหมายเป็นเครื่องมือที่ทำให้สังคมมีความน่าอยู่มากขึ้นโดยการนำความรู้ทางด้านกฎหมายและด้านอื่นมาปรับใช้ให้เกิดความกลมกลืนกัน ไม่ให้เกิดความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ระหว่างเอกชนด้วยกัน ให้กฎหมายมีหน้าที่ปรับผลประโยชน์ที่ขัดกันในสังคมให้ลงรอยอยู่ด้วยกันได้ โดยให้แต่ละฝ่ายไม่เสียประโยชน์นัก ให้รักษาผลประโยชน์ของแต่ละบุคคลไว้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ

กฎหมายจึงมีลักษณะเป็นเหมือนเครื่องจักรมาปรับผลประโยชน์ของมนุษย์ให้มีความกลมกลืน ซึ่งถ้าเปรียบสังคมเป็นเครื่องจักรและนักกฎหมายเป็นวิศวกร นักกฎหมายก็จำต้องปรับเครื่องสังคม โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการสร้างโครงสร้างทางสังคมใหม่ให้มีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างสูงสุด เพื่อให้เกิดความร่ำรวยในสังคมน้อยที่สุด¹⁷ ซึ่งการที่จะเป็นนักวิศวกรสังคม (Social Engineer) ที่ดีนั้นจะเรียนแต่นิติศาสตร์โดยแท้ อย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์และแง่มุมกฎหมายเปรียบเทียบมาช่วยด้วย กล่าวคือ นิติศาสตร์เชิงสังคมวิทยาเป็นการศึกษากฎหมายเพื่อทำให้มีทัศนคติที่กว้างขึ้น¹⁸ และมีบทบาทในการระงับข้อพิพาทในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่มุ่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้กฎหมายมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์อีกด้วย¹⁹

¹⁷ Roscoe Pound, Interpretations of Legal History (New York, 1923), pp.156.

¹⁸ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 260.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษ

2.1.3.1 ลักษณะสำคัญของโทษทางอาญา

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์ ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้น เพราะแต่ละคนมีความเชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเอง จึงทำให้เกิดข้อพิพาท แต่หากปล่อยให้มีการกระทำตามเหตุผลของตนเอง ย่อมก่อให้เกิดการแก้แค้นกันเองโดยไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นรัฐจึงควรเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแลบุคคลในสังคมด้วยกฎหมาย และกฎหมายที่ควบคุมความประพฤติของคนในสังคมได้อย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ กฎหมายอาญา ซึ่งกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดและโทษแก่บุคคล รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบของสังคม เนื่องจากเมื่อมีความผิดอาญาเกิดขึ้นก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเอกชน รัฐมีหน้าที่ต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาพิสูจน์ความผิดและลงโทษ แต่การกระทำให้บรรลุผลสำเร็จอาจต้องกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของบุคคลในสังคมด้วย²⁰

ลักษณะสำคัญของโทษทางอาญามี 3 ประการ ดังนี้²¹

1. ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดทางอาญา หากการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย²² ซึ่งมีที่มาจากภาษิตที่ว่า หากไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิดและไม่มีโทษ (Nullum crimen, nulla poena sine lege) ซึ่งเป็นหลักสากลอันเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ
2. การลงโทษทางอาญาต้องเป็นไปโดยเสมอภาค จะมีขึ้นเพื่อลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ได้
3. โทษทางอาญามีลักษณะเป็นผลร้ายเฉพาะตัวบุคคลผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นการจำกัดเสรีภาพทางร่างกาย หรือถูกปรับ หรือถูกริบทรัพย์สินก็ตาม

²⁰ Sykes, *Criminology*, pp. 31 – 32.

²¹ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, *กฎหมายอาญา หลักและปัญหา* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547), หน้า 347-348.

²² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2

2.1.3.2 แนวความคิดและวิวัฒนาการในการลงโทษ

แนวความคิดในการลงโทษทางอาญา ถือเป็นหลักปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ในสมัยโบราณยังไม่มีหลักเกณฑ์กลางที่ให้สังคมยอมรับปฏิบัติ การลงโทษจะเป็นเรื่องการแก้แค้นตอบแทนระหว่างคู่อริและพรรคพวกของคู่อริ หากฝ่ายผู้ถูกทำร้ายอ่อนแอกว่าก็จะเลิกวางเรื่องราวก็ยุติไปเอง แต่หากผู้ถูกทำร้ายหรือผู้เสียหายไม่ยอมเลิกวางก็จะเป็นการแก้แค้นจองเวรกันเป็นระยะเวลานาน²³

ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีการปกครองที่ดีมีแบบแผน สังคมมีระเบียบกฎเกณฑ์ มีข้อห้ามที่มีประสิทธิภาพ รัฐก็ยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ยตัดสินความ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้น และเป็นการยุติการแก้แค้นกันเอง โดยถือว่า ผู้กระทำความผิดก่ออาชญากรรมขึ้นนั้นมิได้ทำความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายเท่านั้น แต่ยังทำความเสียหายทำลายความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนและสังคมส่วนรวมอีกด้วย จึงต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาปราบปราม จับกุม และตัดสินลงโทษดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดเพื่อให้สังคมปลอดภัย ส่วนวิธีการลงโทษก็จะใช้มาตรการรุนแรงทารุณ เพื่อเป็นการขู่ขวัญให้หวาดกลัวและเซ็ดหลาบไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งถือเป็นแนวความคิดในการลงโทษที่ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงราวศตวรรษที่ 18²⁴

ในราวศตวรรษที่ 18 ได้มีแนวความคิดเรียกร้องให้มีการปรับปรุงวิธีการลงโทษให้ยุติธรรมและมีเหมาะสมกับการกระทำความผิด โดยนักอาชญาวิทยาได้เสนอแนวความคิดในการลงโทษไว้มากมาย อันนำมาสู่แนวคิดและวิธีการลงโทษที่ใช้ในปัจจุบัน ดังนี้

แนวคิดในการลงโทษของนักกฎหมายชาวอิตาลี ชื่อ ซีซาร์ เบคคาเรีย (Cesare Beccaria, 1738 – 1794) ในปี ค.ศ. 1764 เบคคาเรีย ได้เขียนหนังสือชื่อ “Essay on Crimes and punishments” หรือ “เรียงความเกี่ยวกับอาชญากรรมและการลงโทษ” หนังสือดังกล่าวได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และถือเป็นการก่อหวอดครั้งแรกของแนวความคิดแบบใหม่ที่เกิดขึ้นด้วยความนึกคิดตามความรู้สึกของมนุษยธรรมสมัยใหม่ นอกจากเบคคาเรียจะวางรากฐานทฤษฎีใหม่แล้วยังได้นำหลักวิชาเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ในยุคนั้นมาใช้อีกด้วย

²³ ประเทือง ธนิตยผล, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพฯ : แสงจันทร์การพิมพ์, 2550), หน้า 134.

²⁴ เรืองเดียวกัน, หน้า 134.

หลักปรัชญาสำคัญของเบคคาเรีย คือ แนวคิดในเรื่อง เจตจำนงเสรี (Free will) ซึ่งเจตจำนงเสรีดังกล่าวเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกกระทำกร หรืองดเว้นกระทำกรใดๆ โดยพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้รับการกระทำนั้นๆ นอกจากนี้ เบคคาเรียยังเชื่ออีกว่า หากจะป้องกันไม่ให้มนุษย์กระทำผิดกฎหมาย บทลงโทษต้องมีความรุนแรงได้สัดส่วนกับความผิด แน่นนอน รวดเร็ว และลงโทษให้เหมาะสมด้วย เพื่อให้มนุษย์มองเห็นว่า ผลเสียที่จะได้รับการกระทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ อันจะส่งผลให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำผิด²⁵

นอกจากนี้ เบคคาเรีย ยังมีหลักปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับหลักการของวิชาอาชญาวิทยา และกระบวนการยุติธรรมไว้ 10 ประการ ดังนี้²⁶

1. สัญญาประชาคมและความจำเป็นในการลงโทษ (On the contractual society and the need for punishments)

สัญญาประชาคมเป็นสัญญาที่มนุษย์ในสังคมได้ทำสัญญาร่วมกัน โดยการสละเสรีภาพบางส่วนเท่าที่จำเป็น เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน และให้รัฐสามารถรักษาสังคมให้ปลอดภัย ดังนั้นสัญญาประชาคมจึงเป็นสัญญาที่ผูกมัด ทำให้บุคคลต้องรับผิดชอบต่อสังคมและตัวเอง กฎหมายจึงเป็นสิ่งสำคัญของสัญญาประชาคม โดยมีหลักการพื้นฐานที่นำมาใช้ในการบัญญัติกฎหมาย คือ หลักประโยชน์สูงสุดของปวงชนส่วนมาก เมื่อมีผู้กระทำความผิดหรือเอาเปรียบผู้อื่น ทำให้เสียดุลยภาพทางสังคม จึงจำเป็นต้องมีการลงโทษผู้กระทำความผิด เพื่อปกป้องเสรีภาพที่ประชาชนในสังคมได้เสียสละ และให้ดุลยภาพที่เสียไปกลับคืนมาด้วย

2. หน้าที่ของรัฐสภา (On the function of legislatures)

รัฐสภาเท่านั้นควรจะเป็นผู้มีหน้าที่ออกกฎหมาย และบทกำหนดโทษควรกำหนดไว้ในกฎหมาย เนื่องจากเป็นตัวแทนของประชาชนในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้

²⁵ อุทิศ สุภาพ, “การนำปรัชญาอาชญาวิทยามาใช้ในการกำหนดโทษของไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้กระทำความผิดที่เป็นคนร้าย และผู้กระทำความผิดโดยพลังพลาด,” อุลพาห 49 (กรกฎาคม 2545): 41.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41- 44.

พิพากษาใช้อำนาจโดยไม่มีขอบเขตจำกัด ดังนั้น กฎหมายควรต้องมีลักษณะดังนี้ คือ อัตราโทษของการกระทำความผิดต้องบัญญัติไว้ในกฎหมาย การกระทำใดจะเป็นความผิดต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ และกฎหมายต้องเปิดเผยแก่สาธารณชน มีความชัดเจน และเข้าใจง่าย เพื่อไม่ให้เป็นการตีความของบุคคลบางกลุ่มที่มีอำนาจได้ และกฎหมายจะต้องไม่เอื้อประโยชน์ให้เฉพาะแก่ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมเท่านั้น

3. หน้าที่ของผู้พิพากษา (On the function of judges)

ศาลไม่มีหน้าที่ตีความตัวบทกฎหมาย เนื่องจากผู้พิพากษาไม่ได้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ ผู้พิพากษาควรจะทำหน้าที่เฉพาะการอ้างเหตุผลที่สมบูรณในการบังคับใช้กฎหมาย การพิจารณาพิพากษาคดีต้องมีข้อบังคับกำหนดไว้ หากไม่มีข้อบังคับสำหรับผู้พิพากษาแล้ว อาจเกิดความไม่แน่นอนในการพิจารณาคดี ในที่สุดอำนาจของผู้พิพากษาก็จะตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง เพื่อใช้ในการรักษาอำนาจปกครองไว้

4. ความร้ายแรงของอาชญากรรม (On the seriousness of crimes)

ความร้ายแรงของอาชญากรรมต้องพิจารณาจากองค์ประกอบเกี่ยวกับภยันตรายที่ก่อให้เกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ โดยถือว่าภยันตรายที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดอาชญากรรมในสังคมได้ ดังนั้น เมื่อมีอาชญากรรมที่ทำให้สังคมเกิดภยันตราย เบคคาเรีย ได้วางหลักเกณฑ์ในการลงโทษผู้กระทำความผิดว่า มนุษย์ทุกคนควรเท่าเทียมกันในทัศนะของกฎหมาย จึงต้องมีการดำเนินคดีกับบุคคลนั้นๆทุกคน และพิจารณาโทษให้เหมาะสมกับความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำลงไปเท่านั้น (Equal Punishment for the Same Crime) รวมทั้งยกเลิกการอภัยโทษ (Pardon) ด้วย

5. การป้องกันอาชญากรรม (On preventing crimes)

การป้องกันอาชญากรรม เป็นวัตถุประสงค์หลักของการออกกฎหมาย เพราะการป้องกันอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้น ย่อมดีกว่าการลงโทษเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นแล้ว

6. วัตถุประสงค์ของการลงโทษ (On punishments)

วัตถุประสงค์ของการลงโทษ มีไว้เพื่อป้องปรามผู้กระทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดซ้ำ และป้องกันไม่ให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่างในการประกอบอาชญากรรม ซึ่งการลงโทษควรก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม นอกจากนี้เบคคาเรียเห็นว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษมีขึ้นเพื่อทดแทนความผิดอีกด้วย เนื่องจากมนุษย์มีเจตจำนงอิสระ (Free will) ที่จะเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ได้ ดังนั้น เมื่อผู้ใดเลือกกระทำความผิด จึงควรลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดนั้น เพื่อชดเชยความยุติธรรมที่เสียไปให้กลับคืนมา

7. สัดส่วนของการลงโทษ (On proportionate punishments)

สัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างการลงโทษและอาชญากรรมนั้น ควรต้องมีการกำหนดโทษให้ได้สัดส่วนกับการกระทำความผิดหรืออาชญากรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากความต้องการของสังคม คือ การป้องกันไม่ให้บุคคลกระทำความผิด ต้องมีบทกำหนดโทษที่มีความรุนแรงเป็นสัดส่วนมากกว่าสิ่งยั่วยุหรือจูงใจให้บุคคลกระทำความผิด

8. ความรุนแรงในการลงโทษ (On the severity of punishments)

เบคคาเรียได้คัดค้านการลงโทษที่รุนแรงและต่อต้านการลงโทษประหารชีวิต โดยให้ความเห็นว่า การลงโทษต้องมีความเหมาะสม เนื่องจากรัฐไม่มีสิทธิที่จะกระทำการดังกล่าว เพราะเป็นการลงโทษเกินกว่าที่สัญญาประชาคมกำหนดไว้ ซึ่งไม่มีผู้ใดทำสัญญาโดยให้สิทธิผู้อื่นมาฆ่าตนเอง และเห็นว่า การลงโทษที่จะทำให้บุคคลอื่นเกรงกลัวที่ดีที่สุด คือ ระยะเวลาในการรับโทษจำคุกเป็นเวลายาวนาน เช่น การจำคุกตลอดชีวิตจะมีความรุนแรงและป้องกันอาชญากรรมได้ดีมากกว่าโทษประหารชีวิต เพราะการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดตลอดชีวิต จะทำให้บุคคลทั่วไปเห็นเป็นบทเรียนในการถูกตัดสิทธิเสรีภาพตลอดชีวิต

9. ความรวดเร็วในการลงโทษ (On the promptness of punishments)

การลงโทษที่รวดเร็วและเป็นเวลาใกล้เคียงกับการกระทำความผิด และการควบคุมผู้ต้องหา ระหว่างรอการพิจารณาคดีจะต้องมีระยะเวลาสั้นที่สุด สำหรับการลงโทษที่รวดเร็วทำให้จำเลยไม่สูญเสียเสรีภาพก่อนศาลตัดสิน และยังทำให้ผู้กระทำความผิดและบุคคลอื่นๆ เห็นผลการกระทำความผิดว่าได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็ว อันจะทำให้ไม่ลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะทำ

ให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเกรงกลัวและไม่กล้ากระทำความผิดอีกต่อไป

10. ความแน่นอนในการลงโทษ (On the certainty of punishments)

เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นต้องมีการจับกุมผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีลงโทษให้ได้ เพราะจะทำให้ผู้กระทำผิดและผู้อื่นเกิดความเกรงกลัวในจิตใจและไม่กล้ากระทำความผิดซึ่งเป็นการป้องกันอาชญากรรมที่ได้ผลอย่างมากวิธีหนึ่ง

เจริมี เบนธัม (Jeremy Bentham, 1748 – 1832) นักอาชญาวิทยาชาวอังกฤษได้เสนอแนวความคิดในการลงโทษว่า การกำหนดโทษให้สาสมกับความผิด คือให้ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษที่ทำให้เขาทุกข์ทรมานมากกว่าผลแห่งความพอใจที่เขาจะได้รับในการกระทำความผิดอันจะทำให้คนทั่วไปไม่อยากกระทำความผิด เพราะไม่คุ้มกับที่จะต้องได้รับโทษ โดยให้ถือหลักการลงโทษว่าให้มุ่งหมายที่จะทำให้ผู้กระทำผิดเข็ดหลาบหลาบจำ และให้ผู้อื่นเกรงกลัวไม่กล้าเอาเยี่ยงอย่างซึ่งเป็นการป้องกันอาชญากรรมไปในตัวด้วย²⁷

นอกจากนี้ เบนธัมยังมีความเห็นเพิ่มเติมที่สำคัญอีกว่า การกำหนดโทษในความผิดแต่ละประเภทไม่ควรกำหนดแน่นอนตายตัวในทุกกรณี ควรให้ศาลพิจารณาให้เหมาะสม เป็นรายๆ ไป และวิธีการลงโทษแก่ผู้กระทำผิดก็ควรทำอย่างเปิดเผยเพื่อให้ผู้อื่นเห็นและเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด²⁸

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของเบคคาเรีย และเป็นธัมก็ได้รับการยอมรับในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ต่อมาได้มีผู้คัดค้านแนวคิดดังกล่าวที่เน้นแต่เรื่อง “การกำหนดโทษให้เหมาะสมกับความผิด” มาสู่แนวคิดใหม่ que se ve que se ve que se ve “การกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิด” (Punishment to fit the criminal) ซึ่งตามแนวคิดใหม่นี้จะพิจารณาลงโทษเฉพาะกรณีเป็นรายๆ ไป โดยพิจารณาตามความเป็นจริงว่ามนุษย์แต่ละคนมี

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

ความสามารถไม่เท่าเทียมกันในการรับผิดชอบ และยังมีบุคคลหลายประเภทที่ควรได้รับผ่อนผันโทษ ซึ่งนักอาชญาวิทยาที่มีแนวคิดในลักษณะนี้ ได้แก่²⁹

ซีซาร์ ลอมโบโซ (Cesare Lombroso, 1835-1909) มีความเห็นเกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำผิดว่า อาชญากรนั้นมีอยู่หลายประเภทแตกต่างกัน ฉะนั้น การลงโทษอาชญากรแต่ละประเภท จึงไม่ควรใช้วิธีเดียวกัน แม้จะได้กระทำผิดอย่างเดียวกันก็ตาม³⁰

ราฟาเอล การาฟาโร (Raffaello Garafano, 1852-1934) มีแนวความคิดว่า ในการลงโทษผู้กระทำผิดคล้ายกับลอมโบโซที่ว่าอาชญากรมีหลายประเภทต่างกัน การลงโทษจึงไม่ควรเหมือนกัน แต่การาฟาโรมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า อาชญากรประเภทร้ายแรง ได้แก่ อาชญากรโดยกำเนิดควรลงโทษประหารชีวิตเพื่อกำจัดให้หมดไป ส่วนอาชญากรที่ดูร้ายก่อก่อคดีอุกฉกรรจ์ควรลงโทษจำคุกโดยไม่มีกำหนด (ตลอดชีวิต) พวกอาชญากรที่ประทุษร้ายต่อทรัพย์ ควรลงโทษให้ไปทำงานหนักในทัศนนิคม ส่วนอาชญากรทางเพศควรลงโทษเนรเทศให้ไปอยู่ในอาณานิคมนอกประเทศที่กันดารห่างไกล³¹

เอนริโก เฟอริ (Enrico Ferri, 1856-1929) นักอาชญาวิทยาชาวอิตาลีเป็นลูกศิษย์ของลอมโบโซ และเป็นผู้ให้กำเนิดตำราอาชญาวิทยาสมัยใหม่ ได้เสนอแนวความคิดว่า การกำหนดโทษควรพิจารณาถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลให้อาชญากรกระทำความผิดด้วย และการลงโทษควรมุ่งที่จะให้เกิดผลดีในการแก้ไขสาเหตุของอาชญากรรม โดยพยายามให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดี³²

อีไมล์ เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, 1858-1917) มีแนวความคิดว่า อาชญากรรมเป็นเรื่องปกติและจำเป็นต้องเกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าสังคมจะอยู่ในช่วงถดถอยของเศรษฐกิจหรือในยุคที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูก็ตาม ปัญหาอาชญากรรมเกิดขึ้นได้ทั้งสองสถานการณ์ ถ้าสังคมปราศจากอาชญากรรม คนในสังคมต้องมีลักษณะที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะคิดอะไร มีแต่ความเหมือนกันเท่านั้น

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³¹ ชาย เสวิกุล, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), หน้า 119.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

เดอริคมีเชื่อว่าอาชญากรรมเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นสิ่งจำเป็นที่จะเชื่อมความแตกต่างในสังคมเข้าด้วยกัน เพราะความแตกต่างที่คนในสังคมเป็น ทำให้เกิดพฤติกรรมหลายรูปแบบซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกก็เพื่อต้องการให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา และตราบใดที่มนุษย์ยังมีความแตกต่าง อาชญากรรมจะคงอยู่กับสังคมต่อไปซึ่งเป็นเงื่อนไขของการดำเนินชีวิตทางสังคมอย่างหนึ่ง³³

ในศตวรรษที่ 20 นักอาชญาวิทยามีแนวความคิดว่าวัตถุประสงค์หลักของอาชญาวิทยาคือการส่งเสริมความสุขและมีสังคมที่ยุติธรรม ดังนั้นจึงมีแนวความคิดสันติวิธีที่พยายามนำหลักศาสนาและหลักปรัชญามาประยุกต์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด โดยมีความเห็นว่าการที่รัฐใช้วิธีการลงโทษและควบคุมอาชญากรรมกลับเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีการกระทำความผิดมากขึ้น เดนนิส ซัลลิแวน (Dennis Sullivan) และลาร์รี ทิฟต์ (Larry Tiffit) ได้เขียนหนังสือชื่อ “The Mask of Love” สรุปได้ว่า การลงโทษที่รุนแรงของรัฐเปรียบได้เช่นเดียวกับพฤติกรรมอาชญากรรมที่ผู้กระทำผิดได้ทำไป กล่าวคือ การถูกควบคุมโดยรัฐ มีลักษณะคล้ายกับการที่ผู้กระทำผิดได้ละเมิดผู้อื่นและไม่มีโอกาสแก้ไขปรับปรุง แต่รัฐต้องการมีอำนาจในการจัดการกับผู้กระทำผิดโดยล้าพังด้วยการเสนอวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง (non-violent methods) หรือที่รู้จักกันในนามของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ซึ่งแนวคิดเชิงสมานฉันท์ปฏิเสธยุทธวิธีการลงโทษ เพราะมีความเห็นว่าการลงโทษที่เป็นทางการไม่สามารถป้องกันและควบคุมอาชญากรรมได้ แต่ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแทน รัฐควรจะถอยห่างมากที่สุด เพราะการที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ผู้กระทำผิดถูกสังคมตีตราบาปทำให้ไม่สามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้ แม้ว่าจะต้องการแก้ไขตนเองก็ตาม แต่ถ้าชุมชนเข้ามาดูแลผู้กระทำผิดแทน สังคมจะยกโทษและยอมรับการแก้ไขตนเอง และยอมรับเขากลับคืนสู่สังคม เพื่อให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับมาเป็นคนดีของสังคมได้ในที่สุด³⁴

2.1.3.3 วัตถุประสงค์ในการลงโทษ

การลงโทษเป็นแนวทางในการจัดการกับผู้กระทำความผิดที่ละเมิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งการจัดการกับผู้กระทำความผิดเป็นอย่างดีนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับยุคสมัย สาเหตุของการ

³³ สุดสงวน สุธีสร, อาชญาวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 53.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57 - 58.

กระทำความผิด และเหตุผลที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และกาลเวลาที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ในอดีต การลงโทษผู้กระทำความผิดจะใช้วิธีการ โหดร้ายทารุณ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัว และไม่กล้ากระทำความผิด รวมทั้ง เป็นไปตามความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้ายตามหลักตาต่อตา ฟันต่อฟัน อย่างไรก็ตาม การลงโทษโดยวิธีการที่รุนแรงโดยกันผู้กระทำความผิดออกจากสังคมนั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทำให้มีแนวความคิดลงโทษ โดยการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นการลงโทษที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาสาเหตุการ กระทำความผิดเป็นสำคัญ และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิด ผลดีต่อสังคมให้มากที่สุด โดยวัตถุประสงค์การลงโทษมี 4 แนวทางใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) เป็นการลงโทษที่มี เงื่อนไข 3 ประการ กล่าวคือ³⁵

1) การลงโทษต้องเป็นการทดแทนความเสียหายหรือแก้แค้นให้แก่ผู้เสียหายจากการที่ ผู้กระทำความผิดได้ทำให้เกิดความเสียหายขึ้น (Vindication) ยิ่งไปกว่านั้นต้องเป็นการทำให้ ผู้เสียหายรู้สึกพึงพอใจและคิดว่าเป็นการกระทำที่ยุติธรรมแล้ว ทำให้ผู้เสียหายยอมรับว่าการ ลงโทษโดยรัฐมีความชอบธรรมและยอมรับว่าการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเป็นหน้าที่ของรัฐ ไม่ใช่ หน้าที่ของเอกชน

2) การลงโทษต้องกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (Fairness) โดยที่การจะให้ กฎหมายมีผลคุ้มครองประโยชน์สุขแก่สังคมส่วนรวม บุคคลทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติตาม กฎหมาย การที่ผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนกฎหมาย แสดงว่า ผู้กระทำความผิดเขาเปรียบบุคคลอื่นที่ เคารพกฎหมาย ดังนั้น การลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดและบุคคลที่ เคารพกฎหมายตระหนักว่าบุคคลที่ละเมิดต่อกฎหมายต้องได้รับการลงโทษ

3) การลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความผิด (Proportionality of Punishment) กล่าวคือ โทษที่ ผู้กระทำความผิดได้รับจะต้องเท่ากับความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิดนั้น โดยพิจารณา

³⁵ ทิพชญา วิริยะศิริ, “การนำแนวคิดทฤษฎีทางอาชญาวิทยามาใช้ในการวางเกณฑ์รอ การลงโทษ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549).

ถึงสภาพและความหนักเบาของความผิดซึ่งประกอบด้วยความร้ายแรงของความเสียหายในการกระทำและผลกระทบต่อสังคมจากการกระทำความผิด

แม้ว่ารากฐานของการลงโทษเพื่อทดแทนการกระทำความผิดจะมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดเรื่องการแก้แค้น (Revenge) แต่การลงโทษเพื่อทดแทนในปัจจุบันมีอาจถือได้ว่าเป็นกรณีเดียวกับการแก้แค้นในสังคมดั้งเดิม ความแตกต่างระหว่างการทดแทนและการแก้แค้นแยกพิจารณาได้ 5 ประการ กล่าวคือ

ก) การลงโทษเพื่อทดแทนมุ่งกระทำเพื่อโต้ตอบการกระทำผิดที่ผิดกฎหมาย แต่การแก้แค้นเป็นการโต้ตอบการกระทำที่ทำให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บหรือได้รับความเสียหายโดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนนั้นจะเป็นความผิดหรือไม่ เช่น ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่นโดยการกระทำการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายไม่อาจถูกลงโทษได้ เพราะไม่มีการกระทำที่เป็นความผิดแต่อาจถูกแก้แค้นได้ เพราะการแก้แค้นไม่ได้คำนึงถึงว่าการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนนั้นจะต้องผิดกฎหมายหรือไม่

ข) การลงโทษเพื่อทดแทนจะต้องได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับความหนักเบาของความผิด แต่การแก้แค้นนั้นไม่มีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้แก้แค้นว่าจะกระทำให้ผู้ถูกแก้แค้นได้รับความเสียหายขนาดไหนจึงจะสาแก่ใจ

ค) การแก้แค้นเป็นเรื่องส่วนตัวในลักษณะที่ว่าผู้แก้แค้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับคนที่ได้รับความเสียหายและผู้ถูกแก้แค้น แต่การลงโทษเพื่อทดแทน ผู้มีอำนาจลงโทษซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหายแต่อย่างใด

ง) การแก้แค้นเป็นเรื่องความรู้สึกในใจของผู้แก้แค้นที่พอใจกับการที่ผู้ถูกแก้แค้นได้รับความทุกข์ทรมานหรือได้รับความเสียหาย และด้วยเหตุผลอย่างนี้จึงทำให้ผู้แก้แค้นต้องการทิ้งร่องรอยความเสียหายไว้ให้แก่ผู้ถูกแก้แค้น ซึ่งกรณีเหล่านี้ไม่ปรากฏในการลงโทษโดยทดแทน

จ) การแก้แค้นครั้งหนึ่งแล้วไม่มีหลักทั่วไปที่ประกันว่าผู้แก้แค้นจะไม่แก้แค้นซ้ำอีกในเรื่องเดียวกัน แต่โทษมีหลักประกันว่าเมื่อทดแทนไปแล้วไม่อาจลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นอีก ถ้าผู้นั้นมิได้กระทำความผิดขึ้นมาใหม่

2. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกัน (Deterrence) เป็นแนวความคิดที่มองว่าการกำหนดบทลงโทษควรกำหนดโทษให้มีความรุนแรง เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีความเกรงกลัว มีความกลัว และเป็นการยับยั้งให้ผู้กระทำความผิดได้ซึ่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดกับสิ่งที่ต้องเสียไปเมื่อต้องถูกลงโทษ

การลงโทษเพื่อจะป้องกันไม่ให้ผู้อื่นกระทำความผิดต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ กล่าวคือ³⁶

1) การลงโทษต้องมีความแน่นอน (Certainty) หมายความว่า จะต้องลงโทษแก่บุคคลทุกคนที่ฝ่าฝืนกฎหมาย

2) การลงโทษต้องมีความรุนแรง (Severity) หมายความว่า ความร้ายแรงของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดจะต้องร้ายแรงพอที่จะยับยั้งความต้องการในการกระทำความผิด

3) การลงโทษต้องกระทำด้วยความฉับไว (Celerity) หมายความว่า กระบวนพิจารณาและการลงโทษต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว

4) การลงโทษต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชน (Publicity) หมายความว่า การลงโทษจะต้องกระทำให้สาธารณชนได้เห็นหรือรับทราบ เพื่อผลของการป้องกันโดยทั่วไป

3. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคม (Incapacity or Protect of society)

แนวความคิดนี้ได้วิวัฒนาการมาจากความเชื่อที่ว่าอาชญากรรมเป็นสิ่งที่เลวร้ายและเป็นการประทุษร้ายต่อสังคม ดังนั้น การคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัย จึงต้องมีการแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดขึ้นอีก สำหรับการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมนั้น มีหลักการสำคัญ คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และอบรมบ่มนิสัยมากกว่าการลงโทษ โดยเน้นการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม ส่วนการลงโทษจะเน้นให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล เพื่อให้มีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้เป็นคนดี โดยบัญญัติหลักเกณฑ์ในการป้องกันควบคุม และการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดไว้

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

ในกฎหมายอาญาด้วย เช่น หลักเกณฑ์การนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้กับผู้กระทำความผิด เป็นต้น วัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมจึงเป็นมาตรการเสริมที่สำคัญ อันจะนำมาใช้ในการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดที่กลับตัวเป็นคนดียาก³⁷

มาตรการเสริมดังกล่าว อาจนำมาใช้ในกรณีที่กฎหมายกำหนดอัตราโทษไว้น้อยไปไม่เพียงพอต่อการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดบางประเภท จึงต้องนำมามาตรการเสริมมาผนวกใช้ด้วย เช่น การนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้กับผู้กระทำความผิดซ้ำ เป็นต้น³⁸

4. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation)

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วย การแก้ไขผู้กระทำความผิดให้เป็นคนดี ต้องมีขั้นตอนหลายขั้นตอน คือ 1) ตรวจสอบหาสาเหตุของปัญหา 2) วิเคราะห์หาสาเหตุ และ 3) รักษาหรือแก้ไขที่สาเหตุนั้น ทฤษฎีนี้มีความมุ่งหมายเพียงจะป้องกันไม่ให้เกิดบุคคลที่ได้กระทำความผิดมาแล้วกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ไม่ได้มุ่งหมายจะให้ผลถึงบุคคลอื่นโดยตรง วิธีการตามทฤษฎีนี้คือ นอกจากจะพยายามหาแนวทางให้ผู้ที่ได้กระทำความผิดมาแล้วเกิดความประสงค์ที่จะยับยั้งไม่กระทำความผิดซ้ำอีกแล้ว ยังจะต้องทำให้ผู้นั้นเกิดความสามารถที่จะยับยั้งเช่นนั้นด้วย มีผู้เห็นว่า ไม่ควรใช้คำว่า การลงโทษ (Punishment) แต่ควรใช้คำว่า การปฏิบัติ (Treatment) แทน เพราะการทำให้ได้รับความยากลำบากด้วยการลงโทษไม่น่าจะทำให้คนประพฤติดีขึ้น³⁹

วิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่สำคัญๆ ซึ่งประเทศต่างๆ นำมาใช้มีดังนี้⁴⁰

1) พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดสูญเสียคุณลักษณะประจำตัวเพราะเมื่อผู้กระทำความผิดถูกคุมขังในเรือนจำจะทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงในสายตาของผู้อื่น โอกาสที่จะกลับตัวได้ลดน้อยลง และเมื่อผู้กระทำความผิดสำนึกผิดและคิดจะกลับตัวเป็นคนดี แต่ต้องมาอยู่

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

³⁹ อุททิศ แสตนโกติก, กฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กองวิชาการ กรมอัยการ, 2525), หน้า 33.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34 – 40.

ปนเปื้อนผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ อิทธิพลของบุคคลเหล่านี้ก็จะครอบงำคนจำพวกแรก มีผลทำให้หมดโอกาสที่จะกลับตัว

ก) ปลดปล่อยตัวผู้กระทำความผิด โดยไม่ลงโทษจำคุก

กฎหมายบัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจรอกการกำหนดโทษ หรือรอกการลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดได้ ในระหว่างที่จำเลยรอกการกำหนดโทษ หรือรอกการลงโทษอยู่นั้น ศาลอาจกำหนดให้จำเลยอยู่ภายใต้เงื่อนไขคุมความประพฤติก็ได้ โดยให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงาน เพื่อให้เจ้าพนักงานได้สอบถาม ให้คำแนะนำ ตักเตือนเกี่ยวกับความประพฤติ หรือการประกอบอาชีพ เป็นต้น

ข) ปลดปล่อยตัวผู้กระทำความผิดหลังจากได้รับโทษจำคุก

เจ้าพนักงานมีอำนาจพิจารณาปลดปล่อยผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนดโทษได้ เมื่อเห็นว่าชีวิตของผู้กระทำความผิดจะเสื่อมทรามลงในสังคม หากการกักขังอยู่ในเรือนจำต่อไป และการปล่อยตัวผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายแก่สังคม แต่วิธีการนี้มีกฎหมายบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไม่ให้ใช้แก่ผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์บางประเภท ได้แก่ ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา หรือความผิดฐานกบฏ เป็นต้น วิธีการปล่อยตัวผู้กระทำความผิดก่อนครบกำหนดโทษนี้อาจมีเงื่อนไขคุมความประพฤติชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งหลังจากได้รับการปลดปล่อยก็ได้

ค) การแยกประเภทโทษ

การที่นักโทษประเภทต่างๆ มาอยู่ร่วมกันในเรือนจำต้องมีการแยกประเภทของนักโทษ ให้อยู่ต่างเรือนจำกัน หรือหากจะอยู่ในเรือนจำเดียวกันก็พยายามแบ่งแยกเขตไม่ให้ นักโทษต่างประเภทมาติดต่อกันได้ เช่น แยกนักโทษอายุน้อยออกจากพวกผู้ใหญ่ แยกพวกกระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกผู้ใหญ่ แยกพวกทำผิดครั้งแรกออกจากพวกที่ทำผิดมาแล้วหลายครั้ง แยกพวกที่ค่อนข้างบริสุทธิ์ออกจากพวกที่ชั่วร้ายจริง ๆ เป็นต้น

2) วิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องโทษในระหว่างคุมขัง

ก) ฝึกหัดอาชีพ

นักอาชญาวิทยาอ้างว่าความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการกระทำความผิด และความยากจนมักจะเนื่องมาจากไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพราะขาดความรู้ความชำนาญในอาชีพ ดังนั้น การฝึกหัดอาชีพจึงเป็นวิธีการป้องกันการกระทำความผิดที่ได้ผล เมื่อผู้ต้องโทษได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพไป เมื่อพ้นโทษแล้วก็จะมีโอกาสใช้ความรู้นั้นไปหากินในทางสุจริตได้ ทำให้กลับตัวไม่ประพฤติผิดอีกต่อไป นอกจากนี้ การจัดให้ทำงานต้องดูว่างานนั้นเหมาะสมและจะให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องโทษคนนั้นหรือไม่

ข) การศึกษาทั่วไป

การให้การศึกษาแก่ผู้ต้องโทษก็เป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มความสามารถของผู้ต้องโทษในอันจะหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเมื่อพ้นโทษไปแล้ว

ค) การอบรมทางศีลธรรม และศาสนา

ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดมาแล้วกลับตัวได้ไม่กระทำความผิดซ้ำอีก โดยให้ผู้ผู้นั้นเกิดความรู้สึกสำนึกผิดด้วยตนเอง ดังนั้น การอบรมทางศีลธรรม และศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญของการปฏิบัติตามทฤษฎีนี้

ง) การรักษาพยาบาล

นักอาชญาวิทยาบางคนมีความเห็นว่า การกระทำความผิดมีสาเหตุมาจากความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ ฉะนั้น การป้องกันการกระทำความผิดที่อาจจะกระทำความผิดอีกก็คือ การรักษาพยาบาลผู้กระทำความผิดเพื่อแก้ไขความผิดปกติดังกล่าว แม้นักอาชญาวิทยาไม่ยอมรับความคิดเห็นดังกล่าวว่าถูกต้อง แต่บางกรณีการกระทำความผิดก็มีสาเหตุเนื่องมาจากความผิดปกติด้านร่างกายและจิตใจ ในกรณีเช่นนี้ก็ควรจะได้รับบำบัดด้วยยารักษาโรคหรือศัลยกรรม เพื่อเป็นการตัดสาเหตุอันจะทำให้ผู้นั้นกระทำความผิดซ้ำอีก

3) การให้ความช่วยเหลือหลังจากพ้นโทษ

ผู้ที่พ้นโทษมาใหม่ ๆ ย่อมต้องการคำแนะนำในการดำเนินชีวิต และความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญก็คือ ต้องการทรัพย์เพื่อนำไปใช้ในการจับจ่ายก่อนที่จะมีงาน

ทำและเป็นรายได้ ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือในเรื่องเหล่านี้ แม้ผู้ที่พ้นโทษอยากจะกลับตัวมาประกอบอาชีพโดยสุจริตก็อาจจะเกิดความจำเป็นที่จะหันไปทำทุจริตอีก ดังนั้น ในบางแห่งได้มีการจัดตั้งเงินทุนไว้ เพื่อให้ผู้ที่พ้นโทษกู้ยืมไปใช้ในการก่อร่างสร้างตัว และมีบริการให้คำแนะนำและจัดหาอาชีพให้ด้วย

2.2 การระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลแขวง

ข้อพิพาทเป็นกรณีที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการที่ไม่ถูกต้องตรงกัน ซึ่งในอดีตการระงับข้อพิพาทเป็นการยุติความขัดแย้งโดยสมาชิกในสังคมตกลงกันเอง ดังจะเห็นได้จากการตกลงระงับข้อพิพาทโดยการตั้งกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติตาม หากมีการฝ่าฝืนระเบียบที่กำหนดไว้จะได้รับการลงโทษด้วยการขับออกจากชุมชนหรือได้รับการลงโทษจากชุมชน ต่อมาเมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น รัฐจึงได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการโดยเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย ทำให้รัฐเป็นผู้ผูกขาดการดำเนินคดีแต่เพียงผู้เดียว และในเวลาต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม รัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาการดำเนินคดีกับอาชญากรรมได้อย่างสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เพราะเป็นการดำเนินการโดยลำพัง ทำให้มีแนวความคิดให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกัน

สำหรับประเทศไทยนั้น สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการประนีประนอมอุปลักษณ์ค้ำจุนกัน จึงมีความยืดหยุ่น และถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทำให้เมื่อมีความขัดแย้งทางอาญาเกิดขึ้น จะมีการระงับข้อพิพาทโดยการตกลงยุติคดีกันเอง เพื่อให้สัมพันธ์ภาพของคู่พิพาทกลับไปสู่ความคืนดีกันเช่นเดิม จึงเป็นการระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาลแขวง ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

2.2.1 การระงับข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน

ในหมู่บ้าน เมื่อเกิดข้อพิพาททางอาญาในความผิดที่ไม่รุนแรงขึ้น ราษฎรในหมู่บ้านก็นำข้อพิพาทไปแจ้งต่อคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครองเป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่งและผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งให้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิมีจำนวนตามที่นายอำเภอจะเห็นสมควร แต่ต้องไม่น้อยกว่า 2 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเชื่อว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ โอบอ้อมอารี และพอจะมีความรู้อยู่บ้าง เป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาท โดยอาศัยขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ค่านิยมในชนบท มาใช้ให้คู่พิพาทหันหน้าเข้าพบคุยกันด้วย

เหตุผล ภายใต้บรรยากาศที่ไม่เข้มงวดและไม่เป็นทางการ โดยอาศัยเทคนิคและวิธีการที่มีจุดมุ่งหมายให้ข้อพิพาทตกลงยินยอมหรือยอมความกันด้วยดี เพื่อให้ข้อพิพาทระงับโดยเร็ว และรักษาสัมพันธภาพที่ดีของคู่กรณี อันจะเป็นการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลแขวงและเพิ่มพูนคุณภาพของผู้นำชุมชนในท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมที่ดีในการระงับข้อพิพาทในชุมชน ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอในบทที่ 3 ต่อไป⁴¹

2.2.2 การระงับข้อพิพาทระดับตำรวจ

พนักงานสอบสวนและตำรวจมีความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก เพราะพนักงานสอบสวนเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวน โดยพนักงานสอบสวนยังหมายรวมถึงตำรวจอีกด้วย นอกจากนี้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง และมีอำนาจหน้าที่ในฐานะตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและจับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เพื่อแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น และรักษาความสงบสุขให้กับประชาชนอีกด้วย⁴²

ในคดีอาญาบางประเภท เช่น ความผิดลหุโทษ หรือคดีที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท พนักงานสอบสวนหรือตำรวจอาจทำการเปรียบเทียบปรับ โดยผู้ต้องหาและผู้เสียหายต้องยินยอมให้ทำการเปรียบเทียบปรับ เพื่อให้คดีอาญาเลิกกัน และสิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ หลังจากนั้นพนักงานสอบสวนต้องส่งคดีไปให้พนักงานอัยการพิจารณาต่อไป⁴³ แสดงว่าการระงับข้อพิพาทดังกล่าวเป็นการยุติคดีของฝ่ายบริหารในชั้นพนักงานเจ้าหน้าที่ในเบื้องต้นก่อนที่จะนำคดีไปฟ้องร้องต่อศาล ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่มีประวัติและไม่มีมลทินติดตัว แต่หากผู้กระทำความผิดไม่นำเงินมาชำระภายในกำหนดระยะเวลา ความผิดทางอาญาไม่อาจระงับได้ทันท่วงที อันส่งผลให้พนักงานอัยการนำคดีมาฟ้องต่อศาลต่อไป⁴⁴

⁴¹ ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (16)

⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 142 วรรคท้าย

⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 37 และมาตรา 38

ส่วนความผิดอาญาที่ย่อมความได้หรือความผิดต่อส่วนตัว อาทิ เช่น ความผิดฐาน ข้อโกง ความผิดฐานยักยอก พนักงานสอบสวนที่เป็นตำรวจอาจใกล้เคียงให้คู่ความยินยอม และ แนะนำผู้เสียหายให้ถอนคำร้องทุกข์ แต่หากการใกล้เคียงไม่ประสบผลสำเร็จก็จำเป็นต้องดำเนินคดี ตามกฎหมายต่อไป⁴⁵

อย่างไรก็ตาม ในความผิดอาญาแผ่นดิน ไม่ว่าจะ เป็น ความผิดอัตราโทษร้ายแรง หรือ ความผิดเล็กน้อย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดฐานลักทรัพย์ กฎหมายกลับไม่ได้ให้อำนาจตำรวจในการระงับข้อพิพาทในเบื้องต้นไว้ แม้เหยื่ออาชญากรรมไม่ประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดอาญาก็ตาม หรือสังคมไม่เห็นด้วยกับการที่จะให้ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษในความผิดที่เกิดขึ้น ตำรวจกลับต้องนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาล ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2553 ผู้กระทำความผิดที่เป็นแม่ลูกอ่อนอายุ 23 ปีได้ก่อเหตุเข้าไปขโมยผ้าอ้อม และอุปกรณ์เครื่องใช้ของเด็ก เป็นจำนวนเงิน 1,951 บาท จากห้างเทสโก้ โลตัส สาขา ประชาชื่น ซึ่งผู้ต้องหาให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดจริง เพราะต้องการจับจ่ายซื้อสินค้าจำเป็นสำหรับลูกสาวแต่ไม่มีเงินเพียงพอ ศาลแขวงพระนครเหนือได้พิเคราะห์จากเหตุผลพฤติการณ์ และพยานหลักฐาน รวมทั้งความจำเป็นแล้วเห็นว่าผู้กระทำความผิดกระทำความผิดจริง และได้พิพากษาจำคุกเป็นระยะเวลา 2 เดือน ปรับ 4,000 บาท แต่ให้การรับสารภาพลดโทษลงกึ่งหนึ่ง คงจำคุกเป็นเวลา 1 เดือน ปรับ 2,000 บาท โทษจำคุกให้รอลงอาญาเป็นเวลา 1 ปี อันส่งผลให้คดีที่มีอัตราโทษเล็กน้อย แต่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินกลับต้องขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง ทำให้ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลแขวงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงมีแนวความคิด ร่าง พ.ร.บ. ใกล้เคียงข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน พ.ศ. ... มาใช้ในการระงับข้อพิพาทเบื้องต้นในศาลแขวงดังรายละเอียดที่จะนำเสนอในบทที่ 3

2.2.3 การระงับข้อพิพาทระดับอัยการ

เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาตามปกติ ใช้ระยะเวลาในการพิจารณาคดีที่ยาวนาน และอาจทำให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียได้รับความเสียหาย ดังจะเห็นได้จาก ผู้ถูกกล่าวหาอยู่ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยอยู่ตลอดเวลาที่คดียังไม่สิ้นสุดลง และเหยื่ออาชญากรรมมีความรู้สึกถึงความเสียหายของตนไม่ได้รับการเยียวยาอย่างทันที่ ทำให้รัฐจำต้องหาแนวทางดำเนินคดีที่เป็น

⁴⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 126 วรรคสอง

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้กับสังคม โดยให้พนักงานอัยการมีบทบาทในการยุติคดีก่อนที่คดีจะขึ้นสู่การพิจารณาของศาล

ในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ พนักงานอัยการมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการตัดสินใจว่าจะนำข้อหาใดมาฟ้อง⁴⁶ ซึ่งการใช้ดุลพินิจนี้ไม่จำกัดอยู่ในข้อความตัวบทกฎหมายเท่านั้นแต่ยังต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นด้วย⁴⁷ ซึ่งในกรณีที่พนักงานอัยการมีความเห็นสิ่งไม่ฟ้อง จะมีการตรวจสอบดุลพินิจของพนักงานอัยการ กล่าวคือ หากเป็นคำสั่งในกรุงเทพมหานคร ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ช่วยผู้บังคับการตำรวจแห่งชาติ เป็นผู้พิจารณาคำสั่ง และในต่างจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ตรวจสอบ ซึ่งหากผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้ช่วยผู้บังคับการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดมีความเห็นแย้งกับคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ อัยการสูงสุดจะเป็นผู้ชี้ขาด⁴⁸ เมื่อมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้ว ให้แจ้งผู้ต้องหา ผู้ร้องทุกข์ทราบ และจัดการปล่อยตัวผู้ต้องหา กรณีผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือขังอยู่ จะสอบสวนผู้นั้นในเรื่องเดียวกันอีกไม่ได้ เว้นแต่จะได้พยานหลักฐานใหม่อันสำคัญแก่คดี ทำให้ศาลลงโทษผู้ต้องหานั้นได้ แต่อย่างไรก็ดีไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายในการฟ้องคดีใหม่⁴⁹

จะเห็นได้ว่าการฟ้องคดีของพนักงานอัยการเป็นการฟ้องคดีอาญาตามหลักดุลพินิจ และสำนักงานอัยการสูงสุดมีระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติในการใช้ดุลพินิจสิ่งไม่ฟ้อง ซึ่งกำหนดไว้ในสมัยที่ ศ.ดร.คณิต ณ นคร ดำรงตำแหน่งเป็นอัยการสูงสุดว่า ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าฟ้องคดีใดจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงแห่งชาติ หรือ

⁴⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 255 วรรค 2

⁴⁷ ชนิญญา (รัชนี้) ชัยสุวรรณ, “การใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีของอัยการ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

⁴⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145

⁴⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 146 และมาตรา 147

ผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ ให้เสนอจำนวนไปตามลำดับชั้นไปยังอัยการสูงสุดเพื่อพิจารณา⁵⁰

อย่างไรก็ตาม จากตัวเลขสถิติคดีพบว่า ในปี พ.ศ. 2543 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 15 คดี ในปี พ.ศ. 2544 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 15 คดี ในปี พ.ศ. 2545 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 22 คดี ในปี พ.ศ. 2546 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 21 คดี ในปี พ.ศ. 2547 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 28 คดี และในปี พ.ศ. 2548 อัยการสูงสุดได้สั่งไม่ฟ้องคดีที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน จำนวน 34 คดี⁵¹

นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้มีแนวความคิดการเบี่ยงเบนคดี (diversion) กล่าวคือ เป็นการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด โดยไม่ใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาปกติหรือไม่ใช้วิธีการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่เป็นการที่ให้พนักงานอัยการมีความเห็นนำมาตรการชะลอการฟ้อง (Suspension of prosecution) มาใช้ในความผิดที่ไม่ร้ายแรงที่อาจจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอในบทที่ 3

2.3 บทบาทของศาลแขวงในการดำเนินคดีอาญา

ถึงแม้ว่า การระงับข้อพิพาททางอาญาในกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะ เป็น ระดับหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ระดับเจ้าพนักงานตำรวจ หรือในชั้นของพนักงานอัยการ จะมีกฎหมายหรือระเบียบรองรับไว้ เพื่อเป็นการสกัดกั้นคดีเล็กน้อยไม่ให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรม แต่อย่างไรก็ตาม การระงับข้อพิพาทดังกล่าวไม่สามารถสกัดมิให้คดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์ เพราะคู่ความไม่อาจตกลงระงับข้อพิพาทกันได้ หรือคดีบางประเภท ได้แก่ คดีความผิดอาญาแผ่นดินที่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจกระทำได้ หรือมีความหวั่นเกรง

⁵⁰ ระเบียบกรมอัยการว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2528 ลงวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2528 ข้อ 51 และระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2549 ข้อ 78

⁵¹ สำนักงานอัยการสูงสุด, รายงานประจำปี พ.ศ. 2548, (กรุงเทพฯ : บริษัท วิชั่น พีรีเพิลส์ จำกัด, 2548), หน้า 134.

ว่าหากจะใช้ดุลพินิจไม่ใกล้เคียงคดี อาจเป็นการผิดกฎหมาย หรือมีความผิดทางอาญา ทำให้ปริมาณคดีจำนวนมากจำเป็นต้องขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม

การรับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมซึ่งเป็นสถาบันที่ใช้อำนาจตุลาการในการพิจารณาพิพากษาคดีด้วยการประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้ประชาชน ทำให้การพิจารณาและการพิพากษาคดีของศาลมีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบริสุทธิ์ยุติธรรม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ หรือจำเลยที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดได้รับอิสรภาพโดยเร็ว ดังคำกล่าวที่ว่า “ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน” (The Court renders the last resort)

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ได้กำหนดระบบโครงสร้างของศาลยุติธรรมในประเทศไทย โดยให้ศาลมี 3 ลำดับชั้นศาล ได้แก่ ศาลฎีกา* ศาลอุทธรณ์** และศาลชั้นต้น*** ซึ่งศาลชั้นต้น

* ศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุดที่ประกอบไปด้วย 9 แผนก ได้แก่ แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว แผนกคดีแรงงาน แผนกคดีภาษีอากร แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ แผนกคดีล้มละลาย แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แผนกคดีพาณิชย์และเศรษฐกิจ แผนกคดีสิ่งแวดล้อม และแผนกคดีปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์

** ศาลอุทธรณ์ได้แก่ ศาลอุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์ภาคจำนวน 9 ภาค โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น

*** ศาลชั้นต้น เป็นศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีในเบื้องต้น ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรีที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอื่นใดที่มีได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น ส่วนศาลอาญา ศาลอาญารุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรีมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวงที่มีได้อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น สำหรับศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่มีได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น และศาลแขวง มีอำนาจพิจารณาคดีเล็กน้อย กล่าวคือ คดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสามแสนบาท หรือคดีอาญาที่มีโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท รวมทั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลล้มละลาย ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร ตลอดจนศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีลักษณะเฉพาะตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลที่ได้กำหนดประเภทคดีไว้โดยเฉพาะแล้ว

ประกอบไปด้วย ศาลจังหวัด ศาลแขวง ศาลแพ่ง ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลอาญา ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลพิเศษ และศาลชำนาญพิเศษ

2.3.1 ความเป็นมาและเขตอำนาจของศาลแขวง

1. ระบบศาลแขวงในอดีต

1) ก่อนการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477

ภายหลังมีการปฏิรูประบบการศาลและประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมในปี ร.ศ. 110 แล้วมีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลในสนามสถิตย์ยุติธรรม ร.ศ. 111 เพื่อจัดระเบียบศาลต่างๆในกรุงเทพมหานคร⁵² สำหรับศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเล็กน้อยนั้นในประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมมีการกำหนดให้อำนาจชำระความนครบาลมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม แต่ในทางปฏิบัติศาลของกรมนครบาลและศาลกรมกองตระเวรของกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจไม่ต่างกันและมีการแก่งแย่งอำนาจกัน จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2435 จึงมีการประกาศยกเลิกอำนาจกรมพระนครบาลฝ่ายตุลาการเสียทีเดียว โดยได้บัญญัติจัดตั้งศาลโปรวิสภาที่เป็นศาลกองตระเวรสำหรับกรุงเทพมหานคร ร.ศ. 111 ขึ้น ให้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่มีโทษเขียน 40 ที่ลงมา จำคุก 6 เดือนลงมา และปรับไม่เกิน 2 ชั่ง และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีฟ้องขับไล่และฟ้องคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 2 ชั่ง ต่อมาเมื่อปรากฏว่าศาลโปรวิสภาที่มีการจัดตั้งขึ้นสามารถพิจารณาคดีได้รวดเร็วและเป็นประโยชน์แก่ประชาชนผู้มีคดีเล็กน้อย จึงมีการจัดตั้งศาลโปรวิสภาขึ้นอีก 3 แห่งในกรุงเทพมหานคร เมื่อ ร.ศ. 113⁵³

สำหรับศาลในหัวเมืองนั้น ศาลที่พิจารณาคดีเล็กน้อย กล่าวคือ ศาลแขวงตามพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. 114 อำนาจของศาลแขวงขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้พิพากษา โดยมีอำนาจสูงสุดในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ปรับไม่เกิน 200 บาท และโทษจำคุกไม่เกิน 50 ปี และพิจารณาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 200 บาท⁵⁴

⁵² คุชฎี หนีละเมียร, “กว่าจะมาเป็นศาลยุติธรรมในวันนี้,” หนังสือที่ระลึกวันศาลยุติธรรม 21 (เมษายน 2548): 1-2.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ต่อมาในปี ร.ศ. 127 มีการตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้นในบังคับ แต่ยังคงศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเล็กน้อยเอาไว้แต่เดิม สำหรับในกรุงเทพมหานคร เรียกว่า “ศาลบริสภา” และสำหรับหัวเมือง เรียกว่า “ศาลแขวง”⁵⁵

2) หลังการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มีการตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 ขึ้นใช้บังคับ ได้เปลี่ยนแปลงศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเล็กน้อย โดยเปลี่ยนชื่อศาลบริสภาเป็นศาลแขวง⁵⁶ ทำให้ศาลแขวงเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเล็กน้อยทั้งในกรุงเทพมหานครและในต่างจังหวัด โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาคนเดียว ซึ่งหมายถึงคดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกิน 40,000 บาท (เดิม 10,000 บาท) และคดีอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือ ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁵⁷

พระธรรมนูญศาลยุติธรรมหัวเมือง ร.ศ. 114 กำหนดให้จัดตั้งศาลแขวงในต่างจังหวัด แต่ในความเป็นจริงไม่เคยปรากฏว่าได้จัดตั้งศาลแขวงในหัวเมืองขึ้นจริง อาจเป็นได้ว่าเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนคดีในหัวเมืองคงยังไม่มาก กระทรวงยุติธรรมเพิ่งจัดตั้งศาลแขวงในหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. 2478 โดยจัดตั้งในอำเภอซึ่งมีพลเมืองมาก แต่การคมนาคมติดต่อกับศาลจังหวัดไม่สะดวกเพราะห่างไกล ทั้งบางแห่งถนนหนทางก็ทุรกันดารทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนผู้มีอรรถคดี ศาลแขวงที่ตั้งขึ้นในครั้งนั้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พ.ศ. 2478 ได้แก่ ศาลแขวงมีนบุรี ศาลแขวงกบินทร์บุรี ศาลแขวงแม่สะเรียง ศาลแขวงแม่สอด ศาลแขวงตะกั่วป่า ศาลแขวงหลังสวน และศาลแขวงเบตง แต่การจัดตั้งศาลแขวงขึ้นนี้ไม่ได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย เพราะประชาชนได้รับประโยชน์เฉพาะคดี

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19 – 20.

⁵⁷ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 มาตรา 15,21,22 (1) – (5)

เล็กๆน้อยๆ คดีอื่นๆ ยังต้องไปศาลจังหวัดอยู่นั่นเอง นับว่าไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร ต่อมารัฐบาล จึงมีพระราชบัญญัติยกฐานะศาลแขวงเหล่านั้นขึ้นเป็นศาลจังหวัดทุกศาล⁵⁸

ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2499 รัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งศาลแขวงขึ้นเป็นศาลไต่สวน และช่วย แบ่งเบาภาระศาลจังหวัดซึ่งมีจำนวนคดีเพิ่มมากขึ้น และเพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วในการ ดำเนินคดีและเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจึงมีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง และวิธีพิจารณาคดีอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ขึ้น แต่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกับการจัดตั้งศาล แขวงครั้งแรกจึงตั้งศาลแขวงขึ้นให้มีอำนาจเฉพาะในเขตอำเภอเมือง แต่ต่อมาก็ขยายเขตศาลไป ในอำเภออื่นด้วย โดยมีการตราพระราชกฤษฎีกาเปิดศาลแขวงขึ้นในจังหวัดต่างๆ แต่จนถึง ปัจจุบันก็ยังมีศาลแขวงไม่ครบทุกจังหวัด

นอกจากศาลแขวงแล้ว ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 มาตรา 5 ยัง กำหนดให้มีระบบศาลชั่วคราวขึ้น โดยให้อำนาจคณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในการ จัดตั้งศาลชั่วคราวขึ้นตามความเห็นเป็นการสมควร เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้มีอรรถคดี ให้ได้รับ ความเป็นธรรมจากศาลโดยเสียค่าใช้จ่ายแต่น้อยทั่วหน้ากัน

ศาลชั่วคราวตามมาตรา 5 แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้⁵⁹

ก) กรณีที่ท้องที่ที่มีศาลแขวงอยู่แล้ว ตามมาตรา 5 วรรคแรก กรณีนี้รัฐมนตรีฯ มีอำนาจ สั่งให้ผู้พิพากษาคนหนึ่งไปนั่งร่วมกับผู้พิพากษาในศาลแขวง ทำให้ศาลแขวงนั้นมีอำนาจเท่ากับ ศาลจังหวัดทันที ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วศาลแขวงส่วนมากจะอยู่ในเขตอำเภอเมืองแห่งเดียวกับศาล จังหวัด ความจำเป็นที่รัฐมนตรีฯ จะใช้อำนาจตามมาตรา 5 วรรคแรก นี้จึงไม่มีและทางปฏิบัติก็ไม่ เคยใช้

ข) กรณีที่ท้องที่ที่ยังไม่มีศาลแขวง ตามมาตรา 5 วรรคสอง โดยบทบัญญัตินี้ให้อำนาจ รัฐมนตรีฯ สั่งให้ผู้พิพากษาคนหนึ่งหรือหลายคนของศาลจังหวัดไปนั่งเป็นศาล ณ สถานที่ใด สถานที่หนึ่งในอำเภอนั้น เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในท้องที่อำเภอดังกล่าวและอำเภอ

⁵⁸ ชุมพล จันทราทิพย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548). หน้า 66.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25 – 27.

ใกล้เคียงที่ยังไม่มีศาลแขวง จากแต่เดิมต้องไปนั่งเป็นศาล ณ ที่ว่าการอำเภอ ศาลชั่วคราวตาม มาตรานี้จะใช้อำนาจเป็นศาลขึ้นอยู่กับคำสั่งของรัฐมนตรีฯ ตั้งแต่อดีตมีการใช้อำนาจตามมาตรา 5 วรรคสองนี้หลายครั้ง เรียกกันทั่วไปว่าการจัดตั้ง “ศาลเคลื่อนที่” ศาลเคลื่อนที่นี้บางศาลก็ได้จัดตั้ง เป็นศาลจังหวัดถาวร

นอกจากศาลชั่วคราวตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้วยังมีการอาศัยอำนาจตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 35 ในการจัดตั้งศาลสาขาอีกด้วย นอกจากนั้นใน ปี พ.ศ. 2500 ก็เคยมีการจัดตั้งศาลแขวงกลางคืนในกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยอำนาจตาม บทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่ไม่เป็นที่นิยมของประชาชนจึงยกเลิกไป⁶⁰

นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้มีการจัดตั้งศาลแขวงทั่วประเทศจำนวน 25 ศาล^{*61}

2. เขตอำนาจศาลแขวง

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

* ในกรุงเทพมหานคร มีศาลแขวงจำนวน 5 ศาล ได้แก่ ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาล แขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงดุสิต และศาลแขวงปทุมวัน ส่วนในต่างจังหวัดมีศาล แขวงจำนวน 20 ศาล โดยแบ่งเป็นสำนักงานศาลยุติธรรมภาค จำนวน 9 ภาค มีรายละเอียด ดังนี้

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 1 ได้แก่ ศาลแขวงพระนครศรีอยุธยา ศาลแขวงลพบุรี ศาล แขวงนนทบุรี และศาลแขวงสมุทรปราการ

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 2 มีศาลเดียว คือ ศาลแขวงชลบุรี

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 3 ได้แก่ ศาลแขวงนครราชสีมา ศาลแขวงนครราชสีมา (พิ มาย) ศาลแขวงสุรินทร์ และศาลแขวงอุบลราชธานี

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 4 ได้แก่ ศาลแขวงขอนแก่น และศาลแขวงอุดรธานี

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 5 ได้แก่ ศาลแขวงเชียงใหม่ และศาลแขวงลำปาง

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 6 ได้แก่ ศาลแขวงพิษณุโลก และศาลแขวงนครสวรรค์

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 7 ได้แก่ ศาลแขวงนครปฐม ศาลแขวงราชบุรี และศาล แขวงสุพรรณบุรี

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 8 ได้แก่ ศาลแขวงสุราษฎร์ธานี และศาลแขวง นครศรีธรรมราช

สำนักงานศาลยุติธรรมภาค 9 มีศาลเดียว คือ ศาลแขวงสงขลา

พระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาตรา 17 ได้กำหนดให้ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี และมีอำนาจทำการไต่สวนหรือมีคำสั่งใดๆ ซึ่งผู้พิพากษาคณะเดียวมีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 24 และมาตรา 25 วรรค 1 ดังนี้

- 1) ออกหมายเรียก หมายอาญา หรือหมายสั่งให้ส่งคนมา
- 2) ออกคำสั่งใดๆซึ่งมิใช่เป็นไปในทางวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดี
- 3) ไต่สวนและวินิจฉัยชี้ขาดคำร้องหรือคำขอที่ยื่นต่อศาลในคดีทั้งปวง
- 4) ไต่สวนและมีคำสั่งเกี่ยวกับวิธีการเพื่อความปลอดภัย
- 5) ไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งในคดีอาญา
- 6) พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินสามแสนบาท
- 7) พิจารณาพิพากษาคดีอาญา ซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กล่าวแล้วไม่ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีระวางโทษเล็กน้อย และการดำเนินคดีอาญาในศาลแขวงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 กำหนดไว้เป็นกรณีพิเศษ ทำให้การดำเนินคดีจึงมีการลดขั้นตอนลง เพื่อให้การพิจารณาพิพากษามีความรวดเร็วกว่าคดีอาญาทั่วไป ดังนี้

ก) ในการสอบสวนคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงที่จะพิจารณาพิพากษาได้ เมื่อมีการจับตัวผู้ต้องหาแล้วให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบส่งตัวผู้ต้องหาพร้อมด้วยสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแขวงให้ทันภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ต้องหาถูกจับ แต่มิให้นับเวลาเดินทางตามปกติที่นำตัวผู้ต้องหาจากที่จับมายังที่ทำ

การของพนักงานสอบสวน จากที่ทำการพนักงานสอบสวนและหรือจากที่ทำการของพนักงานอัยการมาศาลเข้าในกำหนดเวลาที่สืบแปดชั่วโมงนั้นด้วย

ข) ในกรณีที่เกิดความจำเป็นไม่สามารถฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลให้ทันภายในกำหนดเวลาดังกล่าวในวรรคแรก ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอผิดฟ้องต่อไปได้อีกคราวละไม่เกินหกวัน แต่ทั้งนี้ต้องได้ไม่เกินสามคราว ในการวินิจฉัยคำร้องเช่นว่านี้ ถ้ามีการขอให้ชังผู้ต้องหาด้วย หรือผู้ต้องหาแสดงตัวต่อศาล ให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่าจะมีข้อคัดค้านประการใดหรือไม่ และศาลอาจเรียกพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมาชี้แจงเหตุจำเป็นหรืออาจเรียกพยานมาเบิกความประกอบก็ได้

ค) เมื่อศาลสั่งอนุญาตให้ผิดฟ้องครบสามคราวแล้ว หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อขอผิดฟ้องต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น ศาลจะอนุญาตตามคำขอนั้นได้ต่อเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการได้แสดงถึงเหตุจำเป็นและนำพยานมาเบิกความประกอบจนเป็นที่พอใจแก่ศาล ถ้ามีการขอให้ชังผู้ต้องหาด้วยหรือผู้ต้องหาแสดงตัวต่อศาล ให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่าจะคัดค้านประการใดหรือไม่ ในกรณีเช่นว่านี้ ศาลมีอำนาจสั่งอนุญาตให้ผิดฟ้องต่อไปได้คราวละไม่เกินหกวัน แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินสองคราว

ผู้ต้องหาจะแต่งตั้งทนายเพื่อแถลงข้อคัดค้าน และซักถามพยานก็ได้⁶²

ง) ในคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงที่จะพิจารณาพิพากษาได้นั้น การควบคุมผู้ต้องหาให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญา แต่กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้เกินกว่าเวลาดังกล่าวในมาตรา 7 วรรคหนึ่งมิได้

ถ้าผู้ต้องหาอยู่ในความควบคุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี นำตัวผู้ต้องหามาส่งศาลพร้อมกับการยื่นคำขอผิดฟ้อง และขอให้ศาลออกหมายชังผู้ต้องหาไว้ แต่ถ้าผู้ต้องหาป่วยอยู่ในสภาพที่ไม่อาจนำมาศาลได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการขออนุญาตศาลรวมไปในคำขอให้ศาลออกหมายชัง

⁶² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499

ผู้ต้องหา โดยมีพยานหลักฐานประกอบจนเป็นที่พอใจแก่ศาลในเหตุที่ไม่อาจนำตัวผู้ต้องหามาศาลได้ ในกรณีที่ศาลสั่งอนุญาตให้ผิดฟ้อง ให้ศาลออกหมายขังผู้ต้องหาเท่ากับระยะเวลาที่ศาลอนุญาตให้ผิดฟ้องนั้น

ในกรณีที่ผู้ต้องหาตกอยู่ในความควบคุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หลังจากที่ศาลอนุญาตให้ผิดฟ้องแล้ว ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการนำตัวผู้ต้องหา มาส่งศาลในโอกาสแรกที่จะส่งได้ เพื่อขอให้ศาลออกหมายขังผู้ต้องหาไว้ ให้ศาลออกหมายขังผู้ต้องหาเท่าระยะเวลาที่ศาลอนุญาตให้ผิดฟ้อง

คำขอให้ศาลออกหมายขังผู้ต้องหา จะขอรวมมาในคำขอผิดฟ้องก็ได้ แต่ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรจะมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปอยู่ในความควบคุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเดิมก็ได้ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ศาลจะออกหมายขังผู้ต้องหาหรือมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปอยู่ในความควบคุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเกินกว่าเวลาที่กฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญากำหนดไว้มิได้

บทบัญญัติในมาตรานี้ไม่กระทบกระทั่งอำนาจของศาลที่จะสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาชั่วคราว⁶³

จ) ในการยื่นคำฟ้อง พนักงานอัยการต้องยื่นฟ้องภายในกำหนดเวลาตามมาตรา 7 เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุด⁶⁴

ข) ในการยื่นฟ้องที่อัยการหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องด้วยวาจาหรือหนังสือก็ได้ การฟ้องด้วยวาจาให้ศาลบันทึกใจความไว้เป็นหลักฐานและให้คู่ความลงชื่อไว้ และต้องแจ้งมาตราใน

⁶³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 8

⁶⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 9

กฎหมายซึ่งบัญญัติว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิดด้วย ส่วนจำเลยจะให้การด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้⁶⁵

ข) ในคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงที่จะพิจารณาพิพากษาได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การรับสารภาพตลอดข้อหาต่อพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนนำตัวผู้ต้องหามายังพนักงานอัยการเพื่อฟ้องต่อศาลโดยมิต้องทำการสอบสวน และให้ฟ้องด้วยวาจา ให้ศาลถามผู้ต้องหาว่าจะให้การประหารใดและถ้าผู้ต้องหายังให้การรับสารภาพ ให้ศาลบันทึกคำฟ้อง คำรับสารภาพ และทำคำพิพากษาในบันทึกฉบับเดียวกัน แล้วให้โจทก์จำเลยลงชื่อไว้ในบันทึก ถ้าผู้ต้องหาให้การปฏิเสธให้ศาลสั่งให้พนักงานอัยการรับตัวผู้ต้องหาคืนเพื่อดำเนินการต่อไป⁶⁶

ข) ในการพิจารณาพิพากษา คำสั่งคำพิพากษาจะทำด้วยวาจาก็ได้ แต่ให้ทำบันทึกไว้พอได้ใจความ⁶⁷ โดยปกติศาลมักใช้วิธีการสืบเสาะและพินิจ ส่วนการวางการลงโทษ ศาลมักจะใช้การรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษประกอบกับการคุมประพฤติ

ส่วนกรณีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะ ทำให้ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้เท่าที่จะใช้ได้⁶⁸ ดังนี้

1. สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับ

⁶⁵ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 19

⁶⁶ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 20

⁶⁷ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 21

⁶⁸ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 4

1) สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับมืออยู่หลายอนุมาตราด้วยกัน แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความยินยอมของผู้เสียหาย กล่าวคือ เมื่อผู้เสียหายได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2)

2) การพิจารณาพิพากษา ห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอหรือที่มีได้กล่าวในฟ้อง แสดงว่า ศาลพิพากษาให้ได้ตามที่โจทก์บรรยายฟ้องและมีคำขอท้ายฟ้องเท่านั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 192

3) การอุทธรณ์หรือฎีกา

ก) ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย จำเลยยอมมีสิทธิยกขึ้นอ้างในชั้นอุทธรณ์ฎีกาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 195 วรรคสอง หรือ มาตรา 195 วรรคสอง ประกอบมาตรา 225 ตามลำดับ

ข) การอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196

ค) คำสั่งของศาลอุทธรณ์ที่ยื่นตามคำปฏิเสศไม่รับอุทธรณ์ของศาลชั้นต้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 198 ทวิ

ง) ข้อจำกัดสิทธิในการฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 218 – มาตรา 220

2.3.2 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง (mediation)

ในปัจจุบัน ศาลแขวงมีคดีที่อยู่ในความรับผิดชอบอยู่เป็นจำนวนมาก แม้การจัดตั้งศาลแขวงมีจุดมุ่งหมายให้การพิจารณาคดีเล็กน้อยเสร็จไปโดยรวดเร็วก็ตาม แต่ปรากฏว่าการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแขวงจำต้องคำนึงถึงการสืบพยานหลักฐานที่ต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากร ไม่ว่าจะเป็น ความร่วมมือของคู่ความและพยานในการมาศาลแขวง เพื่อนำข้อเท็จจริงมาวินิจฉัยชี้ขาดคดี ถึงแม้จะได้มีการเพิ่มจำนวนผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ในศาลแขวง และสถานที่ในการทำงานแล้วก็ตาม แต่ยังไม่สามารถแก้ไขสภาพปัญหาดังกล่าวได้เท่าที่ควร

ดังนั้น ศาลแขวงจึงได้มีแนวความคิดพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกมาเป็นช่องทางเสริม ให้มีการระงับคดีให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการนำระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้ในการกลั่นกรองคดีเล็กน้อย เพื่อระงับข้อพิพาทให้เหมาะสมกับการระงับข้อพิพาทแต่ละเรื่องไป และเป็นการลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลแขวงอีกด้วย

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาเป็นการระงับข้อพิพาทวิธีการหนึ่ง เนื่องจากความล้มเหลวของการเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ยจึงเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน โดยมีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเข้ามามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเจรจาตกลงกัน โดยทำหน้าที่แปลข้อความ แนะนำ เสนอแนะ และชี้แนะแนวทาง เพื่อหาหนทางในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทให้เป็นไปตามความพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ซึ่งการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความสมัครใจของโจทก์และจำเลยเป็นสำคัญ โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถตกลงยกเลิกการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้ และเมื่อยกเลิกการไกล่เกลี่ยหรือการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จก็จะนำไปสู่การดำเนินคดีอาญาต่อไป

2.3.2.1 ความเป็นมา

ประเทศไทยมีการใช้วิธีการไกล่เกลี่ยเป็นระยะเวลานาน เห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ.2477 ที่กำหนดให้ศาลไกล่เกลี่ยได้ในระหว่างการพิจารณาของศาล และในเวลาต่อมาในปี พ.ศ.2537 ศาลได้นำการไกล่เกลี่ยมาใช้มากขึ้น โดยการแยกผู้พิพากษาที่ไกล่เกลี่ยไม่ให้ตัดสินคดี แยกสำนวนไกล่เกลี่ยและแยกห้องไกล่เกลี่ย และในปี พ.ศ. 2544 ศาลยุติธรรมได้เล็งเห็นความสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลมากขึ้นจึงได้มีการออกระเบียบโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17 (1) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) ได้ออกระเบียบที่เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2544” และมีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยประจำศาลอันเป็นการเปิดกว้างให้มีการไกล่เกลี่ยมากขึ้น และเมื่อศาลยุติธรรมเห็นสมควรให้มีการไกล่เกลี่ยก็จะส่งเรื่องมายังศูนย์ไกล่เกลี่ยประจำศาลก็ได้⁶⁹ ดังนั้น ศาล

⁶⁹ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. ขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ใน รวมบทความการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลยุติธรรม, 2548), หน้า 114.

แขวงจึงได้นำระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2544 มาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา

2.3.2.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง

1. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 19 .ให้อำนาจศาลสั่งให้คู่ความมาศาล เพื่อให้เกิดการตกลงหรือประนีประนอมยอมความ และมาตรา 20 ให้ศาลไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมยอมความไม่ว่าการพิจารณาจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด และมาตรา 20 ทวิ ในการไกล่เกลี่ย ศาลจะดำเนินการเป็นการลับต่อหน้าคู่ความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยจะให้ทนายความอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ และสามารถแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอมมาช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยได้

2. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2) สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องระงับในความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความโดยถูกต้องตามกฎหมาย

3. ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2544 ให้ศาลสามารถแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นผู้ประนีประนอมเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้⁷⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การระงับข้อพิพาททางอาญาด้วยการไกล่เกลี่ยด้วยเหตุที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจศาลไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาโดยตรง แต่ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 19,20 และมาตรา 20 ทวิ มาใช้โดยอนุโลม แม้กฎหมายส่วนแพ่งและกฎหมายส่วนอาญาจะมีความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายส่วนแพ่งมีความมุ่งหมายให้คู่ความปฏิบัติตามกฎหมาย สัญญา หรือข้อตกลง เพื่อให้คู่กรณีทุกฝ่ายได้รับความเป็นธรรมในเรื่องสิทธิประโยชน์ส่วนบุคคล หรือทรัพย์สิน หากมีความเสียหายเกิดขึ้นก็ควรได้รับการชดเชยความเสียหายด้วยการกระทำ งดเว้นกระทำการ หรือเป็นทรัพย์สินเงินทอง และกฎหมายส่วนแพ่งยังต้องอาศัยความยินยอมของคู่ความเป็นส่วนสำคัญ ทำให้สามารถใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ส่วนการกระทำความผิดทางอาญามีความมุ่งหมายที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษเป็นสำคัญ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและ

⁷⁰ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก

อำนวยความสะดวกให้ประชาชน ทำให้บุคคลที่ได้รับความเสียหายจึงมีทั้งรัฐ บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล

ในปัจจุบัน คู่ความก็ยังสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในความผิดที่ยอมความ ได้ และคดีข้อพิพาททางอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง เมื่อคู่ความร้องขอ หรือศาล เห็นสมควรว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นประโยชน์ต่อคู่ความ และเมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็น ผลสำเร็จ โดยคู่ความตกลงกันได้ ผู้เสียหายก็จะดำเนินการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง ทำให้สิทธิ การดำเนินคดีอาญาระงับ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2) ศาลจะ จำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ส่วนคดีความผิดอาญาแผ่นดิน เมื่อคู่ความต้องการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย หากการไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ ศาลต้องดำเนินการระงับพิจารณาต่อไปจนกระทั่งมีคำพิพากษา โดยอาจใช้ดุลพินิจพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดแต่รอการลงโทษตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 56 ทำให้ผู้กระทำความผิดมีประวัติอาชญากรและมีผลติดตัว อัน จะส่งผลกระทบต่อผู้กระทำความผิดในการดำรงชีวิตในสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงไม่มีหลักเกณฑ์การ ดำเนินการไว้โดยเฉพาะ มีเพียงระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท พ.ศ. 2544 ที่มารองรับเท่านั้น ซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติภายในที่เป็นคู่มือในการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลแขวงเท่านั้น โดยระเบียบดังกล่าวได้กล่าวถึง การ แต่งตั้งบุคคลภายนอกคนหนึ่งหรือหลายคนเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย และมีศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทประจำศาลแขวงที่เข้ามาช่วยเหลือ เพื่อแบ่งเบาภาระของศาลและผู้พิพากษาในทางอ้อม เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าระเบียบดังกล่าวไม่ได้กำหนดหลักการไว้ชัดเจนเท่าที่ควร ทำให้ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าขอบเขต วิธีการ หรือข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทางอาญามีแค่ไหน เพียงใด อันจะส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดแนวทางการไกล่เกลี่ยด้วย

2.3.2.3 การบริหารจัดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นแนวทางการระงับข้อพิพาทแนวทางหนึ่ง ซึ่งการยุติคดีต้อง อาศัยปัจจัยหลายประการ ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น ความสามารถ หลักการดำเนินการไกล่เกลี่ย ตลอดจนหลักจิตวิทยาของผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอม รวมทั้งสภาพแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม จึงเห็นได้ว่า หลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่มีความแน่นอนตายตัว

ในศาลแขวงมีแนวทางการจัดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการดำเนินการดังนี้⁷¹

1. **การจัดให้มีศูนย์ไกล่เกลี่ยขึ้นประจำศาล** ประกอบด้วยห้องหรือพื้นที่เป็นสำนักงานและเจ้าหน้าที่งานธุรการ เพื่อประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดเก็บสถิติ และประเมินผลการไกล่เกลี่ย

2. **การจัดให้มีห้องประชุมสำหรับการไกล่เกลี่ย** การไกล่เกลี่ยในห้องประชุมมีลักษณะที่ไม่มีพิธีการ ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะไม่สวมครุย

3. **การจัดคดีเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาท** โดยกำหนดประเภทคดีที่สามารถเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ย วิธีการและช่วงเวลาที่ยัดคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ย

1) ประเภทคดีหรือข้อพิพาทที่เข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ย

ก) คดีแพ่งเป็นความผิดที่มีการเรียกร้อง ฟ้องร้องให้ฝ่ายผู้กระทำความผิดในคดีนั้นๆ ต้องชดเชยความเสียหายจากการกระทำความผิดด้วยทรัพย์สินเงินทอง

ข) คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา คือ คดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดทางอาญา เพราะความผิดอาญาอาจก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ร่างกายหรือทรัพย์สินของเหยื่ออาชญากรรม ทำให้ฝ่ายที่ต้องเสียหายเกิดสิทธิเรียกร้องเอาจากจำเลยในความเสียหายส่วนแบ่งที่สามารถแยกออกจากความรับผิดชอบทางอาญาได้

ค) คดีอาญา เป็นข้อพิพาทในคดีอาญาในข้อหาที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวสามารถยอมความได้ เช่น ความผิดฐานยกยอก ความผิดฐานเสียทรัพย์ เป็นต้น

⁷¹ สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือการจัดระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล (กรุงเทพฯ : บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์, 2547), หน้า 9 -20.

2) วิธีการในการจัดคดีเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ย ทำได้หลายวิธี ดังนี้

ก) การสอบถามความสมัครใจของคุณคู่ความ

โดยทั่วไปศาลแขวงใช้วิธีการสอบถามความสมัครใจของคุณคู่ความ หากคู่ความทั้งสองฝ่ายไม่ประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ย ศาลแขวงก็จะสืบพยานและพิพากษาคดี แต่ถ้าคู่ความทั้งสองฝ่ายประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยศาลแขวงก็จะจัดให้มีการไกล่เกลี่ย วิธีการนี้มีข้อดีคือ คู่ความที่ประสงค์จะไกล่เกลี่ยจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้การไกล่เกลี่ยมีโอกาสสำเร็จได้มาก แต่ข้อเสียของการใช้วิธีการนี้คือ ในทางปฏิบัติจำนวนคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยมีไม่มากนัก

การสอบถามความสมัครใจของคุณคู่ความ สามารถทำได้ตั้งแต่เริ่มต้นฟ้องคดี โดยสอบถามความประสงค์ของโจทก์หรือทนายโจทก์หรือผู้รับมอบฉันทะเมื่อมายื่นฟ้องคดี โดยให้ผู้มายื่นฟ้องกรอกแบบหนังสือเชิญชวนโจทก์เข้าสู่การไกล่เกลี่ย กรณีที่ผู้มายื่นฟ้องไม่ใช่ตัวความและแจ้งว่าไม่ประสงค์จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศาลแขวงอาจให้ผู้มายื่นฟ้องกรอกข้อมูลที่เป็นไปได้ว่ามีหนังสือเชิญชวนหรือสอบถามความสมัครใจกับโจทก์โดยตรง ในการสอบถามความสมัครใจของจำเลย อาจทำได้โดยส่งหนังสือเชิญชวนพร้อมหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องไปยังจำเลย

นอกจากนี้ ในวันนัดครั้งแรก ได้แก่ นัดชี้สองสถานหรือนัดพร้อมเพื่อกำหนดแนวทางในการพิจารณา ศาลแขวงจะสอบถามคู่ความว่าประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยหรือไม่ หากคู่ความประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ย ศาลแขวงจะมีคำสั่งในรายงานกระบวนการพิจารณาให้คู่ความติดต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลเพื่อนัดไกล่เกลี่ย

ข) การกำหนดให้การไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนก่อนการสืบพยาน

ศาลแขวงบางแห่งใช้วิธีจัดให้การไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนก่อนที่จะมีการสืบพยาน ศาลแขวงจะออกหมายนัดไกล่เกลี่ยก่อนมีการสืบพยาน โดยไม่สอบถามคู่ความก่อน แต่ถ้าคู่ความแจ้งว่าไม่ประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ย ศาลแขวงก็จะไม่บังคับให้คู่ความมีการไกล่เกลี่ย วิธีการนี้มีข้อดีคือ ทำให้คดีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยมาก แต่มีข้อเสียคือ หากคู่ความมิได้มีความประสงค์จะไกล่เกลี่ยอาจจะไม่ให้ความร่วมมือ ทำให้การไกล่เกลี่ยมีโอกาสสำเร็จน้อย นอกจากนั้น หากจัดให้คดีจำนวนมากเข้าสู่การไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่ศูนย์ไกล่เกลี่ย และห้องไกล่เกลี่ยไม่เพียงพอที่จะรองรับก็จะก่อให้เกิดปัญหา ดังนั้นศาลแขวงบางแห่งจึงเลือกใช้วิธีดังกล่าวเฉพาะกับคดีที่ตามสถิติมี

แนวโน้มจะใกล้เคียงสำเร็จมาก เช่น คดีเกี่ยวกับข้อพิพาททางการเงิน คดีระหว่างคนในครอบครัว คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่สูง และคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก เป็นต้น สำหรับคดีอื่นๆยังคงใช้วิธีการแรก

ค) การกลั่นกรองคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ย

การใช้วิธีการนี้ แม้ว่าจะทำให้คดีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยเป็นจำนวนมาก แต่มีข้อเสียในแง่ที่เปิดช่องให้คดีที่ไม่เหมาะสมจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยได้มาก ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เวลา และความอดุสาหะกับคดีที่มีแนวโน้มจะไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จโดยไม่จำเป็น ดังนั้นศาลแขวงบางแห่งที่ต้องการให้การไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนก่อนการสืบพยาน จึงจัดให้มีกระบวนการกลั่นกรองคดีโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลจะแยกคดีที่ไม่สมควรเข้าสู่การไกล่เกลี่ยออกไป

การดำเนินการตามวิธีนี้ ศาลแขวงจะมีหนังสือเชิญชวนไปยังคู่ความให้คู่ความแสดงความประสงค์เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย โดยให้เลือกเพียง 2 ทาง ทางแรกคือ เลือกที่จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ย อีกทางหนึ่งคือ ยังไม่ตัดสินใจที่จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ย หากคู่ความเลือกทางแรก ศาลแขวงจะจัดให้เข้าสู่การไกล่เกลี่ย แต่ถ้าคู่ความเลือกทางที่สอง คู่ความจะติดต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาล เจ้าหน้าที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยจะอธิบายถึงประโยชน์ของการไกล่เกลี่ย และสอบถามข้อมูลจากคู่ความ หากเห็นว่าคดีนั้นไม่สมควรเข้าสู่การไกล่เกลี่ย หรือคู่ความไม่ประสงค์จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ยก็จะจัดให้คดีเข้าสู่การสืบพยาน แต่ถ้าคู่ความเห็นความสำคัญและตัดสินใจเข้าสู่การไกล่เกลี่ย ทางศูนย์ไกล่เกลี่ยก็จะดำเนินการให้

ศาลแขวงที่นำระบบดังกล่าวไปใช้ในระยะแรกเลือกที่จะใช้วิธีการดังกล่าวเฉพาะกับคดีที่ตามสถิติมีแนวโน้มจะไกล่เกลี่ยสำเร็จมาก ได้แก่ คดีเกี่ยวกับข้อพิพาททางการเงิน คดีระหว่างคนในครอบครัว คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่สูง และคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก เป็นต้น สำหรับคดีอื่นๆ ศาลเปิดโอกาสให้คู่ความเลือกที่จะไม่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้นอกจากสองทางเลือกดังกล่าว

4. คุณสมบัติของผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแขวง

ผู้ประนีประนอมอาจแต่งตั้งจากบุคคลภายนอก ผู้พิพากษา หรือข้าราชการศาล

ยุติธรรม

5. แนวทางในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวง

1) หลักการทั่วไป ผู้ประนีประนอมต้องทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เก็บข้อมูลที่ได้จากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ

2) ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย แบ่งได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ก) การเตรียมคดีก่อนการไกล่เกลี่ย ผู้ประนีประนอมจะศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคดีก่อน

ข) การเริ่มประชุมไกล่เกลี่ย ในนัดแรกผู้ประนีประนอม คู่ความและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องแนะนำตนเอง รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของตน ผู้ประนีประนอมมีหน้าที่สร้างบรรยากาศให้เกิดความไว้วางใจ เช่น แจ้งให้คู่ความทราบว่าผู้ประนีประนอมไม่มีส่วนได้เสียหรือส่วนเกี่ยวข้องกับคดี และจะไม่เปิดเผยข้อมูลในคดี เป็นต้น และต้องอธิบายกระบวนการในการไกล่เกลี่ย รวมทั้งกฎเกณฑ์และมารยาทในการประชุมให้คู่ความทราบ

ค) การค้นหาความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยต้องเป็นไปตามความประสงค์ของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องเสนอเรื่องราว ข้อเรียกร้อง ข้อเท็จจริงให้มีความชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางให้ทราบถึงความต้องการและข้อเรียกร้องของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นพูดคุยกันอย่างเท่าเทียมกันและได้เสนอข้อเท็จจริงให้ได้มากที่สุด ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยต้องรับฟังสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความอดทนและใช้ประสบการณ์ในการรวบรวมข้อเท็จจริงให้ได้มากที่สุด โดยไม่มีอคติ มีความสามารถในการประนีประนอม เพื่อให้การระงับข้อพิพาทเป็นไปด้วยดีและประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน

ง) การค้นหาแนวทางในการระงับความขัดแย้ง

ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดีทั้งหมด โดยกำหนดเป็นประเด็นให้มีความชัดเจน พยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาในทิศทางที่เป็นไปได้เสนอแนะชี้แจงแนวทางในการระงับข้อพิพาทให้มีความหลากหลาย เพื่อให้เห็นถึงผลดี ผลเสีย ความยุ่งยากในการดำเนินคดี และเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้รับจากการไกล่เกลี่ยตกลงกัน รวมถึงแสดงว่าผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลที่เป็นกลางไม่มีส่วนได้เสียในเรื่องที่ตกลงกัน

จ) การตกลงยุติข้อพิพาท

การที่คู่กรณีตกลงระงับข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแน่ใจว่าคู่กรณีตกลงกันระงับความขัดแย้งด้วยความสมัครใจและบริสุทธิ์ เมื่อมีการตกลงกันได้แล้ว คู่กรณีต้องผูกพันตามข้อตกลง โดยการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ หรือถอนฟ้อง อันส่งผลให้ข้อพิพาทเดิมเป็นอันระงับไป

6. การสิ้นสุดกระบวนการไกล่เกลี่ย

ถ้าการไกล่เกลี่ยจะเป็นเหตุให้การพิจารณาคดีไม่ติดต่อกันหรือต้องล่าช้าจนเกินสมควร ศาลแขวงอาจสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาไปพร้อมกับการไกล่เกลี่ยก็ได้ แต่ทั้งนี้ให้คำนึงถึงประโยชน์ของคู่ความทุกฝ่ายเป็นสำคัญ

ในกรณีดังต่อไปนี้ให้ศาลแขวงยุติกระบวนการไกล่เกลี่ย

1) คู่ความตกลงกันได้

ก) ในคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ในคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาที่ยอมความได้ โจทก์อาจถอนคำร้องทุกข์⁷² ถอนฟ้อง⁷³ หรือยอมความกัน⁷⁴ ทำให้สิทธิการดำเนินคดีอาญาระงับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2)

ข) ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ในคดีความผิดต่อส่วนตัว คู่ความอาจถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2)

ส่วนในความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดที่ยอมความไม่ได้ หากจำเลยให้การรับสารภาพ ศาลแขวงอาจพิพากษาลงโทษจำเลยสถานเบา⁷⁵ หรือรอการลงโทษ⁷⁶

⁷² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 126

⁷³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35

⁷⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35

2) คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอนตัวจากการไกล่เกลี่ย

3) ผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยไม่อาจดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เป็นผลสำเร็จได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

4) ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมเห็นว่าข้อพิพาทดังกล่าวไม่อาจยุติลง

5) ศาลแขวงเห็นว่าข้อพิพาทดังกล่าวไม่อาจยุติลงได้ด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย

6) ผู้ประนีประนอมหรือศาลแขวงเห็นว่าการไกล่เกลี่ยเป็นไปโดยไม่สุจริตและเป็นการประวิงคดี

7. การเก็บรักษาความลับ

เว้นแต่คู่ความจะตกลงกันเป็นอย่างอื่น คู่ความ ผู้ประนีประนอม และบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องเก็บรักษาความลับของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ย และไม่นำข้อเท็จจริงและการดำเนินการไกล่เกลี่ยไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ของศาลแขวง ไม่ว่าในสำนวนคดีที่ทำ การไกล่เกลี่ยหรือคดีอื่น หรือในกระบวนการพิจารณาชั้นอนุญาโตตุลาการ

8. การจัดทำสารบบคดีไกล่เกลี่ย สำนวนคดีไกล่เกลี่ย และบันทึกข้อตกลงเข้าสู่การไกล่เกลี่ย

เจ้าหน้าที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลแขวงมีหน้าที่ในการจัดทำสารบบคดีไกล่เกลี่ย แยกสำนวนคดีไกล่เกลี่ยออกจากสำนวนคดีปกติของศาล ทำบันทึกข้อตกลงเข้าสู่การไกล่เกลี่ยและตกลงว่าจะเก็บรักษาข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ และเอกสารอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการติดตามงานและประสานงาน และมีหน้าที่จัดเก็บสถิติคดีไกล่เกลี่ยแล้วรายงานให้

⁷⁵ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 78

⁷⁶ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56

ผู้บริหารศาลและสำนักกระบวนพิจารณา สำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลและประเมินผล การดำเนินการด้านการไกล่เกลี่ยและพัฒนางานด้านไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแขวง นอกจากนี้ ข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการของบประมาณเพื่อสนับสนุนการทำงานของศาลแขวงในปี ต่อไป

9. การดำเนินงานสำหรับคดีที่เข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ย มีขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลแขวงจัดทำสำนวนคดีไกล่เกลี่ย
- 2) ผู้บริหารศาล หรือองค์คณะผู้พิพากษา แต่งตั้งผู้ประนีประนอม หรือผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อกำหนดนัดวันไกล่เกลี่ย
- 3) ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลแขวงติดต่อคู่ความ ทนายความของคู่กรณี และผู้ ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อกำหนดนัดวันไกล่เกลี่ย
- 4) ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในวันเวลานัด หากไม่เสร็จก็จะ เลื่อนไปไกล่เกลี่ยในวันที่กำหนด
- 5) คดีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จ คู่ความตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความหรือถอนฟ้อง ทางศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลแขวงจะเสนอให้ผู้บริหารศาล หรือผู้พิพากษาที่รับผิดชอบ คดีพิจารณาพิพากษาตามยอม หรือพิจารณาสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง
- 6) กรณีที่การไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ ทางศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาล แขวงจะแจ้งให้ผู้บริหารศาลหรือผู้พิพากษาที่รับผิดชอบคดีทราบเพื่อดำเนินการต่อไป

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันศาลแขวงได้มีการนำการไกล่เกลี่ยมาใช้ในการ กระบวนพิจารณาทางอาญามากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก ในปี พ.ศ. 2550 ศาลแขวงพระนครเหนือได้ มีคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยจำนวน 3,276 คดี และไกล่เกลี่ยสำเร็จจำนวน 1,324 คดี ส่วนศาลแขวง ลพบุรีในปีพ.ศ. 2551 ได้มีคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยจำนวน 69 คดี และไกล่เกลี่ยสำเร็จจำนวน 58 คดี สำหรับศาลแขวงเชียงใหม่ในช่วงเดือนมกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2551 ได้มีคดีที่เข้าสู่การไกล่ เกลี่ย 917 คดี และไกล่เกลี่ยสำเร็จจำนวน 797 คดี ส่วนศาลแขวงเชียงใหม่ในช่วงเดือนเมษายน -

ธันวาคม. พ.ศ. 2552 ได้มีคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยจำนวน 11 คดี และไกล่เกลี่ยสำเร็จจำนวน 7 คดี

77

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁷ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ตารางที่ 1 - 4

บทที่ 3

การรับข้อพิพาทในคดีอาญา ด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในประเทศไทย กระบวนการยุติธรรมเป็นการแก้ปัญหาอาชญากรรมโดยการนำคดีอาญาเข้าสู่ระบบมากเกินไป และขาดการจัดการอย่างเหมาะสมกับความผิดในแต่ละระดับ ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จาก ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จำนวนผู้กระทำความผิดมีมากขึ้นกว่าที่ราชทัณฑ์จะรับภาระได้ เนื่องจากไม่มีมาตรการในการลงโทษที่เป็นทางเลือกอื่นนอกจากการจำคุกที่ถูกนำมาใช้กับผู้กระทำความผิดในแทบทุกประเภทความผิด แม้จะมีความพยายามแก้ไขปัญหา โดยการเพิ่มจำนวนบุคลากร สร้างสถานที่ทำการเพิ่มเติม แต่ปริมาณอาชญากรรมกลับไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด ทำให้มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดีอาญา โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบปะพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความรู้สึก ความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม ดังจะเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม ตามมาตรา 81 อนุมาตรา 1 ที่กำหนดว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม กล่าวคือ ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย” ในปัจจุบันนอกจากกระแสประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ของประชาชนในรัฐธรรมนูญแล้ว ยังมีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้วยการคุ้มครองสิทธิในความเป็นมนุษย์ของบุคคลทุกคนในการดำรงชีวิตในสังคม โดยให้บุคคลมีสิทธิต่างๆที่คิดว่าพึงมีพึงได้ และสามารถอ้างสิทธิได้อย่างเต็มที่ภายในขอบเขตของสิทธิตน ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา จำเลย พยาน เหยื่ออาชญากรรมที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ทั่วโลกกำลังให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก ในองค์กรสหประชาชาติที่ได้รับรองสิทธิมนุษยชนไว้ในอนุสัญญาหลายฉบับ อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ อนุสัญญาสิทธิเด็ก นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี วัฒนธรรมและสังคม ทำให้ประเทศต่างๆ มีความใกล้ชิดสนิทสนมมากขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการ

ยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้มีความเท่าเทียมกับกระแสโลกาภิวัตน์ในสังคมโลกและมีความเหมาะสมตามหลักสากลต่อไป

ดังนั้น ในบทนี้ จะได้นำเสนอ แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ องค์การที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างแท้จริง และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3.1.1 ความเป็นมา ความหมาย และวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ของสังคมโลก เนื่องจากพบว่า เคยมีการใช้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่ในกลุ่มชาวอาหรับ กรีก และโรมันโบราณ ซึ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาถูกรื้อฟื้นนำกลับมาใช้อีกครั้ง ในสังคมตะวันตกหลายแห่งทั้งในทวีปยุโรป อเมริกาเหนือ และออสเตรเลีย ควบคู่กับการใช้กระบวนการยุติธรรมที่เป็นแบบแผนหลักของสังคม โดยการเยียวยาของคนกลาง ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรืออาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของชุมชนสามารถสร้างบรรยากาศของความเป็นมิตร และความรู้สึกผ่อนคลายให้บังเกิดขึ้น ประกอบกับการที่เหยื่ออาชญากรรมได้มีโอกาสบรรยายความรู้สึกเจ็บปวดชอกช้ำจากอาชญากรรมออกไป รวมถึงการให้อภัยของเหยื่ออาชญากรรม และบรรยากาศที่สร้างความรู้สึกสำนึกผิดและละอายต่อการกระทำความผิดให้เกิดขึ้นแก่ผู้กระทำความผิดที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของทุกฝ่ายไปในทางที่ถูกต้อง และเพิ่มพูนความถี่ในการสร้างความสัมพันธ์สามัคคีให้บังเกิดขึ้นในสังคมโลกที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งแห่งนี้

นอกจากนี้ ในประเทศทางตะวันออกก็ได้มีกระบวนการดังกล่าวนี้มาเป็นเวลานานแล้ว อาทิเช่น สาธารณรัฐประชาชนจีนจะมีคณะกรรมการไกล่เกลี่ย โดยมีคณะกรรมการประจำหมู่บ้านสำหรับในชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า มีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประจำสายถนน โดยใช้ถนนเป็นหลักสำหรับบ้านที่อยู่ตามริมถนน ซึ่งคณะกรรมการจะประกอบด้วยผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน และประจำสายถนน จะทำการไกล่เกลี่ยทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขัดแย้งใดๆ ก่อนจะมาถึงศาล

จะต้องผ่านคณะกรรมการใกล้เคียงเสียก่อน ถ้าระงับความขัดแย้งไม่ได้จึงจะไปศาล เพราะฉะนั้น การใช้สถาบันอย่างไม่เป็นทางการนี้ถือเป็นหลักการเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหา¹

นอกจากระบบงานยุติธรรมโบราณในอารยธรรมอาหรับกรีกและโรมัน ตลอดจนการปฏิบัติของชนเผ่าต่างๆ ในแอฟริกาเหนือ หรือประเทศทางตะวันออกจะปรากฏร่องรอยการใช้วิธีการนี้แล้ว ในปัจจุบัน ยังปรากฏรูปแบบของการปฏิบัติงานยุติธรรมที่มีลักษณะของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในที่ต่างๆ ทั่วโลกมากมาย เช่น ในอเมริกาเหนือมีแนวทางปฏิบัติในงานยุติธรรมที่เข้าข่ายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถึง 300 รูปแบบ และในยุโรปพบว่ามีแนวทางปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรมลักษณะดังกล่าวมากกว่า 500 รูปแบบ ทั้งยังได้รับความสนใจจากระบบงานยุติธรรมทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 20 จึงนับได้ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นน่าจะเป็นหนึ่งในแนวทางของการปฏิรูประบบงานยุติธรรมของประเทศต่างๆ ในศตวรรษที่ 21²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นคำที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับเป็นอย่างมาก โดยมีกรกล่าวถึงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างแพร่หลาย แต่ยังไม่ปรากฏคำนิยามไว้โดยเฉพาะ จึงมีนักวิชาการให้คำนิยามเกี่ยวกับความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ ดังนี้ คือ

1. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวความคิดที่มองปัญหาอาชญากรรมว่าเป็นเรื่องที่มีใช่เป็นการกระทำต่อรัฐที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วย ดังนั้น ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชนต้องเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อสร้างสรรค์ความสันติ และความสมานฉันท์ให้กลับคืนสู่สังคมหรือชุมชนอีกครั้ง³

¹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 26.

² เรื่องเดิม, หน้า 8 – 9.

³ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบงานยุติธรรมทางอาญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543), หน้า 47.

2. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ แนวความคิดที่มีรากฐานแตกต่างจากการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหาย มุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการเยียวยา (สำหรับเหยื่อ) สิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง (สำหรับผู้กระทำความผิด) และสิ่งที่ควรเรียนรู้เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสังคม (สำหรับชุมชน) แนวความคิดนี้ทำให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของกระบวนการให้คำนิยามเกี่ยวกับอันตรายและการชดใช้เยียวยา กล่าวคือ เหยื่อเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเป็นผู้กำหนดว่าอันตรายที่ตนได้รับคืออะไร และการชดใช้เยียวยาที่เหมาะสมสำหรับตนจะมีขนาดเท่าใด ขณะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้กระทำความผิด ให้สนับสนุนเหยื่ออาชญากรรม และประกันโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูตนเองของผู้กระทำความผิด⁴

3. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ กระบวนการยุติธรรมแนวสันติ (Restorative Justice) ที่มีแนวความคิดว่า การกระทำความผิดอาญาเป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อบุคคล และความสัมพันธ์ของบุคคลมากกว่าการฝ่าฝืนกฎหมายธรรมดา ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากอาชญากรรม และความสูญเสียที่เกิดแก่เหยื่อ⁵

4. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวความคิดที่มองว่าอาชญากรรมมีผลกระทบต่อผู้เสียหายหรือเหยื่อ ชุมชน และผู้กระทำความผิดได้ร่วมมือโดยตรง ในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งการฟื้นฟูหรือเยียวยาความสูญเสียที่เกิดแก่ผู้เสียหาย เน้นการฟื้นฟูเหยื่อและสังคมมากกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิด โดยการทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความสำนึกและรับผิดชอบต่อกระทำของตนโดยตรงต่อผู้เสียหาย ตลอดจนให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเอื้ออาทรและสมานฉันท์ขึ้นทุกฝ่าย⁶

⁴ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, การปรับกระบวนการยุติธรรมไทย : จากการแก้ไขทดแทนสู่การสมานฉันท์, ในเอกสารประกอบโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย (กรุงเทพฯ : ทำเนียบรัฐบาล ,2545), หน้า 10.

⁵ ประธาน วัฒนวาณิชย์, การประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา : แนวทางสันติ, ในเอกสารประกอบโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย (กรุงเทพฯ : ทำเนียบรัฐบาล ,2545), หน้า 12.

⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 1.

ส่วน คำว่า “การไกล่เกลี่ย” ในความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความหมายแตกต่างจาก “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เนื่องจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นหนทางของการตกลงเพื่อหาทางประนีประนอมยอมความ (Compromise) ของคู่ความโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทสำคัญในการค้นหาแนวทางในการบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษ แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสมาพบปะพูดคุยกันในสถานที่ที่ปลอดภัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (Accountable) ด้วยการช่วยเหลือและชดใช้ความเสียหายจากอาชญากรรมต่อเหยื่ออาชญากรรมและการชดเชยไม่จำเป็นต้องตีราคาค่าเป็นเงินตราเสมอไป โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ (Trained Mediator) เป็นผู้ช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยดี กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นการเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมได้แสดงความรู้สึกอย่างเต็มที่ ในผลร้ายที่เกิดจากการกระทำของเขา และมีส่วนช่วยในการวางแผนชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ได้มีความมุ่งหมายเพื่อหาข้อสรุปว่า ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาจริงหรือไม่ และจะบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษอย่างไร แต่เป็นการเริ่มต้นด้วยการยอมรับกันทุกฝ่ายว่ามีกรกระทำผิดอาญาเกิดขึ้นและทำความเข้าใจให้ตรงกันในเรื่องการตกเป็นเหยื่อของผู้เสียหาย ผลร้าย และความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด⁷

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการและไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว แต่พอจะสรุปได้ว่าผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดได้จัดการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกัน ให้ผู้กระทำความผิดได้ตระหนักรู้สำนึกในการกระทำของตนและความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรม ได้รับโอกาสจากสังคมให้กลับตนเป็นคนดี ส่วนเหยื่ออาชญากรรมก็ได้รับการดูแล เยียวยา เอาใจใส่ให้ได้รับบายความรู้สึก ความคับแค้นใจที่เกิดขึ้นแก่ตน นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยรัฐเป็นเพียงหน่วยงานที่ประสานงานให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้มีการพบปะพูดคุยของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความปรองดองและความสงบสุขดังเดิม

⁷ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน . กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ [online], 19 กรกฎาคม 2550. แหล่งที่มา <http://www.djop.moj.go.th/art3.html>.

ในนานาประเทศ ระบบสากล ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากสหประชาชาติมีมติที่ 1999/26 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม ค.ศ. 1999 เรื่อง “การพัฒนาและการดำเนินการเกี่ยวกับการประนอมข้อพิพาทและมาตรการทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา” ซึ่งคณะกรรมการว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้พิจารณาถึงความประสงค์ที่จะกำหนดเป็นมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติในเรื่องการประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทำให้มีการพูดคุยในเรื่องนี้ในการประชุมองค์การสหประชาชาติครั้งที่ 10 ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่จัดระหว่างวันที่ 10 – 17 เมษายน ค.ศ. 2000 ที่กรุงเวียนนา ในส่วนที่เกี่ยวกับวาระการประชุมหัวข้อ “ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย : ความรับผิดชอบและความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรม” โดยมีการคำนึงว่าการใช้มาตรการเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่กระทบต่อสิทธิของรัฐในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญากับผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด

เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2000 สหประชาชาติได้มีมติที่ 2004/14 เรื่อง “หลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา” ซึ่งเรื่องนี้มีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยเน้นว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการตอบสนองในการปรับเปลี่ยนอาชญากรรม โดยเคารพในศักดิ์ศรีและความเสมอภาคของแต่ละบุคคล สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมความปรองดองทางสังคม ผ่านการฟื้นฟูเยียวยาผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน แต่อย่างไรก็ตามพบว่าหลักการพื้นฐานดังกล่าวมีข้อขัดข้องในหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

1. สหประชาชาติได้กล่าวถึงโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่ามีวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม แต่ไม่ได้ให้คำนิยามของคำว่า “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ทำให้คำนิยามของคำว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความหลากหลายอยู่มาก

2. โครงการต่าง ๆ นั้นอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจของผู้เสียหาย – ผู้กระทำความผิด โดยรัฐเป็นผู้กำกับดูแล

3. มติเรื่อง “หลักการขั้นพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา” สหประชาชาติได้ส่งเสริมให้นำมาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ

ยุติธรรม แต่ในความเป็นจริงแล้วในปี ค.ศ. 1996 มีเพียง 2 ประเทศเท่านั้น คือ ประเทศออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม

ในอนาคต ประเทศไทยอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบงานยุติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ประเทศไทยอาจต้องลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยหลักการขั้นพื้นฐานในการนำระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสหประชาชาติมาใช้ด้วย ดังนั้นจึงเห็นควรมีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มี 5 ประการ ดังต่อไปนี้⁸

1. เป็นการชดเชยเยียวยาแก่ผู้เสียหายและบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำ ความผิดอย่างเต็มที่เท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการชดเชยทดแทนทางวัตถุอันได้แก่ เงินตรา วัตถุ สิ่งของ การทำงานบริการสาธารณะ หรือการเยียวยาความเสียหายทางอารมณ์ สังคม และศีลธรรม
2. เป็นการป้องกันการกระทำ ความผิดซ้ำด้วยการพัฒนาศักยภาพในการแก้ไขฟื้นฟูให้แก่ผู้กระทำความผิดเพื่อที่จะใช้ศักยภาพนั้นแก้ไขปรับปรุงตนเองและปรับสภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดกับชุมชนให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม รวมถึงสังคมมีความผูกพันและความเข้มแข็งที่เพิ่มมากขึ้น
3. ให้ผู้กระทำความผิดตระหนักถึงความผิดของตนและเต็มใจที่จะรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่
4. ให้ชุมชนมีศักยภาพที่จะให้การสนับสนุนเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งในการป้องกันอาชญากรรม

⁸ Marshall, F ,Tony, Restorative Justice : an overview, Center for Restorative Justice and Mediation 1985. Buford Ave. 386 (London : Restorative Consortium,1998), pp.77.

5. เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการประหยัดงบประมาณและทำให้การทำงานมีความรวดเร็ว

3.1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในประเทศแถบทวีปยุโรปเป็นประเทศต้นกำเนิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แต่แนวความคิดนี้ได้มีการแพร่หลายไปในทวีปต่างๆ ได้แก่ ทวีปอเมริกา ทวีปออสเตรเลีย เป็นต้น ดังนั้น ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมี 3 ทฤษฎี โดยทฤษฎีแรกเป็นเรื่องกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการของ Nils Christie ชาวนอร์เวย์ ส่วนทฤษฎีที่สองเป็นรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของ Howard Zehr ชาวอเมริกัน และทฤษฎีสุดท้ายเป็นแนวความคิดเรื่องการดำเนินเพื่อการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของ John Braithwaite ชาวออสเตรเลีย ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้⁹

3.1.2.1 ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการ

ในประเทศนอร์เวย์ ช่วงทศวรรษที่ 1970 มีแนวความคิดว่า กฎหมายและแนวคิดทางกฎหมายมีข้อจำกัดตามปัจจัยเวลาและสถานที่ จึงควรมีกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับกระบวนการยุติธรรมแบบเป็นทางการ หากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่บรรลุผลเพราะกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการเป็นทางเลือก เพื่อลดการต่อสู้คดี เป็นการกระจายอำนาจ ลดการประทับตราบาป และลดมาตรการบังคับขู่เข็ญผู้กระทำความผิดด้วย ซึ่งทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการ เป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์¹⁰

ในปี ค.ศ. 1977 Nils Christie เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ได้เขียนบทความเรื่อง "Conflict as Property" ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งเลวร้ายอันจะต้องทำให้หมดสิ้นไป แต่เป็นสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ การขัดแย้งเรื่องคดีความเป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง การที่รัฐเข้ามาจัดการระบบยุติธรรม รัฐได้เข้ามาแย่งการจัดการความขัดแย้งของผู้เสียหายและชุมชน ทำให้ผู้เสียหายขาดโอกาสที่รับความเข้าใจกับผู้กระทำผิด ชุมชน

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

สูญเสียโอกาสในการเข้ามาทบทวนกติกากฎหมายของชุมชนว่า วัตถุประสงค์ของกฎหมายตรงตามความต้องการของบุคคลในชุมชนหรือไม่ เพียงไร แสดงว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่กลับมุ่งถึงผลคดีที่ดำเนินการโดยนักกฎหมายในศาล ทำให้คู่ความสูญเสียโอกาสที่จะดำเนินการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตนเอง¹¹

ต่อมา Cristie ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Limits to Pain” กล่าวถึง ความเชื่อมโยงของการลักทรัพย์กับการลงโทษ โดยอธิบายว่าคุณค่าของกฎหมายอาญาไม่สามารถแสดงออกโดยการให้โทษ การที่รัฐสร้างขอบเขตและลำดับชั้นการบังคับบัญชาในการจัดการกระบวนการยุติธรรม ซึ่งใช้ระยะเวลาการดำเนินการที่ยาวนาน อาจเป็นเดือนหรือเป็นปี โดยกระบวนการยุติธรรมไม่ได้เอื้อให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคู่กรณีที่มีความขัดแย้งกัน ทำให้คุณค่าของความขัดแย้งที่รัฐเป็นผู้สื่อสารจึงเสียไป ดังนั้น Cristie จึงสนับสนุนแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นการ เพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การชดใช้ความเสียหายโดยวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการกับอาชญากรรมซึ่งแนวความคิด Cristie มีอิทธิพลอย่างมากต่อทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทวีปยุโรปและในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในประเทศนอร์เวย์ ซึ่งต่อมามีการจัดตั้งคณะกรรมการระงับข้อพิพาทท้องถิ่นซึ่งถือเป็นต้นแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบหนึ่ง¹²

3.1.2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Pattern of Restorative Justice)

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 18 เป็นต้นมา แนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก เห็นได้จากปริมาณงานวิชาการที่มีเป็นจำนวนมาก โดยมี Howard Zehr เป็นบุคคลที่เริ่มต้นหารูปแบบที่เหมาะสมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังจะเห็นได้จากหนังสือ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมรูปแบบการแก้แค้นทดแทน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Retributive Justice, Restorative Justice) นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

อันเป็นหลักการที่มีความตรงกันข้ามกับหลักการแก้แค้นทดแทน เพราะกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับประโยชน์ของผู้เสียหาย ให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับตัวโดยการชดใช้ความเสียหาย ทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกละอายใจในการกระทำของตนมากกว่าการได้รับโทษ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายเป็นไปอย่างเข้าใจกัน มีการชดเชยและให้อภัยกัน ในช่วงแรก Zehr ให้ความสำคัญกับการประนอมข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับประโยชน์สาธารณะเท่าใดนัก แต่ต่อมา Zehr ได้ยอมรับหลักการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและสนับสนุนการประนอมข้อพิพาทที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์สาธารณะมากขึ้น จากแนวความคิดของ Zehr ทำให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็น ในประเทศฝรั่งเศส เบลเยียม ออสเตรเลีย เยอรมัน และประเทศอังกฤษ ทำให้ Shonholtz นักวิชาการชาวสหรัฐอเมริกา นำแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในรูปแบบยุติธรรมชุมชน อันนำไปสู่รูปแบบการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และการนำคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนมาใช้

3.1.2.3 ทฤษฎีมุมมองทางสังคมของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Social Dimension of Restorative Justice)¹³

แนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศนิวซีแลนด์ และในวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นในรูปแบบการให้อภัย¹⁴

ต่อมา แนวความคิดยุติธรรมชุมชนได้เป็นที่นิยม โดย John Braithwaite นักวิชาการชาวออสเตรเลีย ได้เสนอแนวความคิดทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการควบคุมโดยชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการกระทำความผิดในกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องรับรู้ว่ามีภวลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม นอกจากนี้ Braithwaite ได้กล่าวว่าหากชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การกระทำความผิดจะมีจำนวนไม่มากนัก ทำให้สภาพของชุมชนมีภาพรวมที่ดีขึ้น¹⁵

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ในประเทศออสเตรเลีย Braithwaite ได้กล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย พฤติกรรมการไม่ยอมรับอย่างยิ่งต่อการกระทำความผิดในชุมชนจะมีผลทำให้ผู้ที่เคยกระทำความผิดตลอดจนคนอื่นๆ ในสังคมไม่กล้ากระทำความผิด จึงควรมีการดำเนินคดีเพียงจากสังคม เพื่อป้องกันปราบปรามไม่ให้เกิดการกระทำความผิดอีกในอนาคตและเป็นมาตรการลงโทษจากสังคม จึงควรมีการกระตุ้นให้คนในสังคมได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อแสดงว่ายอมรับหรือไม่กับพฤติกรรมการกระทำความผิด โดยมาตรการนี้ควรนำมาใช้เฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้อง และควรมีการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายด้วย¹⁶

ในประเทศนิวซีแลนด์ได้มีการนำแนวความคิดของ Braithwaite เรื่องทฤษฎีการดำเนินคดี ไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเป็นโครงการนำร่อง และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้มีการขยายโครงการไปยังงานคุ้มครองประพฤติกและงานบริการสังคม เพื่อให้มีการคุ้มครองดูแลสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมและผู้เสียหายได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น¹⁷

3.1.3 ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

รัฐมีหน้าที่สำคัญประการหนึ่งในการรักษาความสงบสุขของสังคมในการอำนวยความสะดวก และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย ทำให้มีการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก ความผิดอาญาส่วนใหญ่ได้กลายสภาพเป็นความผิดต่อรัฐ รัฐจึงมุ่งเน้นในการจับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามหลักการแก้แค้นทดแทน เพื่อให้อาชญากรได้รับการลงโทษที่สาสมกับความผิดที่กระทำลงไปและเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ส่วนเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ต้องเสียหายที่ได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกาย ทรัพย์สินเงินทอง และความสูญเสียทางจิตใจกลับถูกละเลยไม่ได้รับความใส่ใจในความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นเท่าที่ควร นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกสังคมตราหน้าว่าเคยได้รับโทษทัณฑ์มาแล้ว ทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม อีกทั้งความขัดแย้งระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง เพราะผู้กระทำความผิดมี

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ความรู้สึกว่าเหยื่ออาชญากรรมทำให้ต้องได้รับโทษ ส่วนเหยื่ออาชญากรรมอาจจะรวมถึงครอบครัวและผู้ใกล้ชิดก็มีความรู้สึกหวาดกลัว และขาดความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

ต่อมา เมื่อจำนวนอาชญากรรมมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น การที่รัฐมุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ส่งผลให้เกิดปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น ปริมาณคดีที่เพิ่มมากขึ้น จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำมีมากขึ้น ทำให้มีแนวความคิดที่มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคล กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรม รัฐได้ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมมากขึ้น โดยให้เป็นศูนย์กลางของคดีและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินคดีอาญามากขึ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นควรให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้มีโอกาสปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน ภายในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ และมีบุคคลภายนอกที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางให้ทั้งสามฝ่ายได้ระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกัน กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบในความผิดของตนด้วยการสำนึกผิด ขออภัย และพยายามบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น เหยื่ออาชญากรรมมีความรู้สึกถึงความสูญเสียได้รับการเยียวยาตามความพึงพอใจของตนเป็นสำคัญ ทำให้คลายความเคียดแค้น และให้อภัยผู้กระทำความผิด นอกจากนี้สังคมยังเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนดีของสังคมต่อไป อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความปรองดองและสมานฉันท์ตามเป้าหมายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอีกด้วย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดังนั้น ขอสรุปการเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังตารางข้างล่างนี้¹⁸

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก (Conventional Criminal Justice)	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)
ให้ความสำคัญกับการดำเนินความผิดที่เกิดขึ้น	ให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหา เพื่อหาบุคคลที่รับผิดชอบในภาระหน้าที่ที่เกิดขึ้น
สร้างตราบาปแก่อาชญากรเป็นการถาวร	ให้อาชญากรมีโอกาสกลับตนเป็นคนดี
ไม่มีการเผชิญหน้าที่จะทำให้เกิดความสำนึกผิดและการขออภัยกัน	มีความเป็นไปได้ที่จะมีการสำนึกผิด ขอโทษและขออภัยกัน
การดำเนินคดีขึ้นอยู่กับบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ	บุคคลทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินคดี
การดำเนินคดีเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยไม่ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรม	เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดมีบทบาทในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา โดยการคำนึงถึงความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบในการกระทำของตน
ความรับผิดชอบของอาชญากร คือ การได้รับการลงโทษ	ความรับผิดชอบของอาชญากร คือ การเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของตนและหาหนทางในการแก้ไขปัญหา
การลงโทษเพื่อให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำ	การลงโทษเป็นการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
มุ่งชดเชยความเสียหายแก่รัฐเป็นสำคัญ	มุ่งชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม
การลงโทษตามหลักการแก้แค้นทดแทนและปราบปรามการกระทำความผิดซ้ำ	การลงโทษเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีให้กลับคืนสู่สภาพเดิม

¹⁸ Department of Justice Canada, Restorative Justice in Canada [online], 22

3.1.4 ประเภทคดี ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์¹⁹

ในระดับสากล มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดประเภทที่เด่นชัด ดังนี้

3.1.4.1 ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด (Juvenile Delinquents)

ในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีเด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดโดยระบบกฎหมายกำหนดไว้ในหลายๆประเทศในยุโรป เช่น ในประเทศอังกฤษ เยอรมัน ออสเตรเลีย ฯลฯ รวมทั้งประเทศแคนาดาและสหรัฐอเมริกาที่ใช้วิธีนี้เป็นหลักเพิ่มมากขึ้น โดยใช้รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences หรือ FGCs)

3.1.4.2 ความผิดจากความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence)

ครอบครัวได้ชื่อว่าเป็นด่านแรกในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมให้แก่สังคม แต่จากข้อเท็จจริงที่ผ่านมาปรากฏว่ามีกรกระทำความผิดเกิดขึ้นในครอบครัวเป็นจำนวนมาก ทั้งด้านความถี่และความรุนแรงไม่แตกต่างไปจากที่เกิดกับสังคมภายนอก โดยมีผู้หญิงซึ่งเป็นสมาชิกครึ่งหนึ่งของครอบครัวและครึ่งหนึ่งของโลกต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมที่เกิดจากน้ำมือของผู้ชายที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันกับตนในฐานะผู้นำครอบครัว คู่สมรส เพื่อนคู่คิด ฯลฯ เพราะอาชญากรรมและความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิงเหล่านี้เป็นเรื่องที่ถูกชักจูงใจให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย เป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่สมควรเปิดเผยให้สาธารณชนรับรู้ ทำให้ตลอดเวลาที่ผ่านมาผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ที่ประสบปัญหาดังกล่าวต้องอดทน ใช้ชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน และต้องเจ็บปวดตามลำพังอยู่ในอาณาจักรของครอบครัวที่ชายเป็นใหญ่ อยู่ในขอบเขตแห่งกฎหมายที่มองผู้หญิงด้วยสายตาเช่นเดียวกับที่ผู้ชายมองและปฏิบัติ และอยู่ในสนามอำนาจของบุคลากรในชั้นตอน

¹⁹ จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การคืน "อำนาจ" แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), หน้า 145 – 149.

กระบวนการ และกลไกที่ดูเสมือนหนึ่งยังให้เกิดความเป็นธรรมอย่างเสมอภาคกันในสังคม สำหรับทุกคนแต่ไม่ใช่ต่อผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงโดยเฉพาะจากชายที่ได้ชื่อว่าเป็นสามีของตน

เมื่อกรณีการกระทำความผิดและความรุนแรงต่อผู้หญิงดังกล่าวถูกส่งผ่านการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมซึ่งตั้งรับปัญหาสังคมอยู่ปลายทางของปัญหานั้น บรรดาเหยื่ออาชญากรรมผู้เคราะห์ร้ายต่างก็คาดหวังจะได้รับ ความยุติธรรม ที่ปราศจากความลำเอียงทางเพศตลอดจนได้รับความเห็นอกเห็นใจ เยียวยาชดใช้ความเสียหายตามสมควร แต่ปรากฏว่าการณ์ไม่เป็นดังที่คาดหวังไว้เพราะบรรดาเหยื่ออาชญากรรมที่เป็นผู้หญิงต่างก็ประสบกับการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงซ้ำสองซึ่งเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างอันมีผลกระทบต่อจิตใจที่กระบวนการยุติธรรมปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรมราวกับคนชายขอบของกระบวนการยุติธรรมอีกครั้ง ขณะเดียวกันการที่จะนำตัวสามีผู้ทำร้ายภรรยาซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและจำคุกไว้ก็อาจไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะครอบครัวอาจขาดกำลังสำคัญที่ต้องพึ่งพาอาศัยและทำมาหากินทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวและบุตรหลานตามมา ดังนั้น คดีความรุนแรงในครอบครัวจึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่เข้าใจความรู้สึกของเหยื่ออาชญากรรมช่วยบำบัดเยียวยาสามีที่นิยมความรุนแรงและเข้าใจปัญหาของสัมพันธภาพในครอบครัวไปพร้อมๆกัน ในลักษณะของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

นับได้ว่า กรณีดังกล่าวเป็นปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรมที่ต้องใช้ช่องทางพิเศษของกระบวนการยุติธรรมหรือใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งสังคมโลกได้พัฒนาแนวคิดและวิธีการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมที่ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมในฐานะเป็นประธานของปัญหามากยิ่งขึ้นกว่าเดิมโดยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหายและแสวงหาวิธีการที่จะให้ผู้กระทำความผิดเยียวยาชดใช้และปรับปรุงนิสัยความประพฤติอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้กับเรื่องนี้ได้

3.1.4.3 ความผิดอาญาที่ยอมความกันได้ หรือความผิดอาญาต่อส่วนตัว

ความผิดประเภทนี้ เป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ซึ่งโดยปกติจะกระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคลโดยตรงมิได้กระทบกระเทือนต่อสาธารณชนกฎหมายจึงยินยอมให้ถอนคำร้องทุกข์หรือยอมความกันได้และเมื่อยอมความกันแล้วผู้เสียหายจะนำคดีมาฟ้องร้องอีกไม่ได้ คดีอาญาประเภทความผิดที่ยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (มาตรา 276 วรรคแรก) ความผิดฐาน

อนาจาร (มาตรา 278 – มาตรา 278) ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ (มาตรา 309 วรรคแรก) ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น (มาตรา 310 วรรคแรก – มาตรา 311 วรรคแรก) ความผิดฐานหมิ่นประมาท (มาตรา 326 – มาตรา 328) ความผิดฐานข่มขู่ (มาตรา 341 – มาตรา 342, มาตรา 344 – 346 และมาตรา 349 – มาตรา 350) ความผิดฐานยักยอกทรัพย์ (มาตรา 352 – มาตรา 355) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ (มาตรา 358 – มาตรา 359) และความผิดฐานบุกรุก (มาตรา 362 – มาตรา 364) ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีความผิดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดเป็นญาติกันตามมาตรา 71 ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334 – มาตรา 335) ความผิดฐานชิงทรัพย์ (มาตรา 336 วรรคแรก) ความผิดฐานข่มขู่ประชาชน (มาตรา 343) ความผิดฐานรับของโจร (มาตรา 357) และความผิดฐานทำให้ทรัพย์ที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย (มาตรา 360)

3.1.4.4 ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา

การกระทำความผิดบางอย่างผู้กระทำความผิดมีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา เนื่องจากการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบความผิดทางอาญาในขณะเดียวกันยังทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายด้วยลักษณะของการกระทำที่เป็นความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบตามกฎหมายอาญาและยังต้องชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหายอีกด้วย เพราะฉะนั้นข้อพิพาทในลักษณะนี้จะระงับลงได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาทตกลงกันประนีประนอมทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งด้วย ถ้าตกลงเฉพาะคดีแพ่งโดยไม่ได้กล่าวถึงความผิดทางอาญานั้นหาจะมีผลต่อเนื่องถึงการยอมความในทางอาญาไม่ ในทำนองเดียวกันการยอมความในคดีอาญาอย่างเดียวก็หาจะมีผลรวมถึงการประนีประนอมในทางแพ่งไม่ และในกรณีที่ เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานี้ก็ต้องพิจารณาก่อนว่าคดีอาญานั้นเป็นคดีอาญาอันยอมความกันได้หรือไม่ด้วย ซึ่งถ้าเป็นคดีอาญาแผ่นดินซึ่งยอมความกันไม่ได้ก็จะประนีประนอมยอมความกันได้เฉพาะคดีแพ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

3.1.4.5 ความผิดที่มีโทษเล็กน้อย อื่นๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกกระยะสั้น

คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดประเภทที่แม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นคดีความผิดอันยอมความได้ เพราะถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ทำ

ให้ต้องมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไปตามลำดับขั้นตอน แต่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่ละระดับ ได้แก่ ตำรวจ พนักงานอัยการ และศาลอาจใช้ดุลพินิจเพื่อเบี่ยงเบนคดีประเภทนี้ออกจากกระบวนการตามกฎหมายกำหนดไว้ได้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกระยะสั้นอันก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้กระทำความผิดและสังคมมากกว่า รวมทั้งลดความแออัดในเรือนจำได้ทางหนึ่ง ความผิดอาญาเล็กน้อยๆประเภทนี้ ได้แก่ ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334) ความผิดฐานฉ้อโกงทรัพย์ (มาตรา 336) ความผิดที่กระทำโดยประมาท ฯลฯ เป็นต้น

ลักษณะและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1. การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด (Victim – Offender Mediation)²⁰ เป็นกระบวนการที่ให้เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมาพบกันในสถานที่ปลอดภัย โดยมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดหรือบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ส่งคดีเข้าสู่กระบวนการ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบในการกระทำของตน ให้ความช่วยเหลือและชดเชยความเสียหายต่อผู้เสียหายอาจไม่จำเป็นต้องตีค่าเป็นเงินเสมอไป โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี เพื่อช่วยให้กระบวนการเป็นไปด้วยดี อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายอาจร้องขอให้มีการไกล่เกลี่ยโดยผ่านโปรแกรมที่ให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในชุมชน หรือติดต่อกับหน่วยงานคุ้มครองประพฤติ หรือติดต่อโดยตรงกับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

การไกล่เกลี่ยนี้ใช้กับความผิดหลากหลาย เป็นกระบวนการที่ให้ประโยชน์แก่เหยื่ออาชญากรรมในเบื้องต้นเหมาะสมกับคดีที่ควรหันเหออกมา เช่น ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ความผิดโดยประมาท ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ในกรณีที่ยังเหยื่ออาชญากรรมร้องขอการหน่วงเหนี่ยวกักขัง และการหย่าร้าง ข้อพิพาทในชุมชนพาณิชย์และข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่ง บางเขตใช้กับความผิดที่รุนแรง

²⁰ Bazemore, Gordon and Mark Umbreit, A Comparison of Four Restorative Conferencing Models (Office of Justice, 2001) pp.40 – 44.

2. การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family group Conference)²¹ เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากจะมีผู้กระทำความผิด เยื่ออาชญากรรม และผู้ไกล่เกลี่ยแล้วยังมีตัวแทนของชุมชนและครอบครัวของทุกฝ่ายเข้าร่วมปรึกษาหารือหรือประชุมกันถึงแนวทางในการจัดการความผิดที่เกิดขึ้น นับเป็นการจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้นที่แตกต่างจากการพิจารณาคดีโดยทั่วไป โดยยอมรับความเท่าเทียมกันของทุกฝ่ายในการที่จะตกลงแก้ปัญหาพร้อมกัน

การประชุมจะเริ่มจากการที่แต่ละฝ่ายจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความรู้สึก โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่จะแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความเข้าใจ และทำให้การจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการให้ผู้กระทำความผิดสำนึกและรับผิดชอบในการกระทำ พร้อมทั้งทำสิ่งใดในการชดเชยให้ผู้เสียหายและชุมชน ในขณะที่ผู้เสียหายและชุมชนให้อภัยและพร้อมที่จะช่วยเหลือให้ผู้กระทำความผิดไม่กระทำความผิดซ้ำอีก วิธีการนี้มีได้มีการนำมาใช้กันในประเทศนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย แอฟริกาใต้ สหรัฐอเมริกาและแคนาดา

เป้าหมายของการประชุมกลุ่มครอบครัว มีดังนี้

- 1) เป็นการให้โอกาสเยื่ออาชญากรรมเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการอธิบายถึงการกระทำความผิด และพิจารณาตัดสินใจเกี่ยวกับการลงโทษที่เหมาะสม
- 2) ให้ผู้กระทำความผิดได้รับรู้ถึงผลกระทบจากการกระทำความผิดของเขามากยิ่งขึ้น และให้โอกาสผู้กระทำความผิดในการแสดงความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้กระทำไป
- 3) เป็นการผูกมัดระบบการให้ความช่วยเหลือให้ผู้กระทำความผิด เพื่อกำหนดแก้ไขฟื้นฟูและจัดระเบียบพฤติกรรมในอนาคตของผู้กระทำความผิด
- 4) อนุญาตให้ทั้งเยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดได้ติดต่อกับระบบการให้ความช่วยเหลือหลักในชุมชน

²¹ นัทธี จิตสว่าง, “Restorative Justice : กระบวนการยุติธรรมแนวใหม่ เยื่อและชุมชนมีส่วนร่วม,” จุลสารทัศนวิทยา 2 (ตุลาคม 2543) : 2.

3. การประชุมโดยคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน (Community Reporative Board)²²

เป็นการให้ชุมชนมีบทบาทในการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ที่กระทำความผิดไม่ร้ายแรง โดยคณะกรรมการมีมาตรการลงโทษซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งจากคณะกรรมการและผู้กระทำความผิด มีการติดตามว่าผู้กระทำความผิดตามเงื่อนไขที่ตกลงกันไว้หรือไม่ และรายงานผลต่อศาล

กระบวนการคือระหว่างการประชุมของคณะกรรมการฟื้นฟู คณะกรรมการจะอภิปรายร่วมกับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิด และผลร้ายที่ตามมาจากการกระทำนั้น คณะกรรมการเป็นผู้กำหนดการลงโทษที่เหมาะสม รวมทั้งกำหนดระยะเวลาของการลงโทษ ซึ่งต้องได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดด้วย ต่อมาผู้กระทำความผิดต้องรายงานต่อคณะกรรมการถึงการปฏิบัติตามข้อกำหนดในการลงโทษดังกล่าว เมื่อครบตามเวลาที่กำหนดไว้ คณะกรรมการต้องรายงานการปฏิบัติตามข้อกำหนดไว้ต่อศาล และหน้าที่ของคณะกรรมการต่อผู้กระทำความผิดก็ยุติลง

เป้าหมายของคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน รวมถึงสิ่งต่อไปนี้

- 1) สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมโดยตรง
- 2) สนับสนุนให้เหยื่ออาชญากรรม และชุมชนได้มีโอกาสเผชิญหน้ากับผู้กระทำความผิดในการสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมให้แก่เขา
- 3) สนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสในการแสดงความรับผิดชอบในความเสียหายจากการกระทำของเขาที่เกิดต่อเหยื่ออาชญากรรมและชุมชน
- 4) การทำให้ชุมชนมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาอาชญากรรม และเด็กกระทำความผิด เป็นการลดภาระและค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในกระบวนการยุติธรรมตามปกติ

²² สุนิสา เจิมพิพัฒน์ . “การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในปัญหาความรุนแรง กรณีเป็นความผิดอาญาระหว่างสามีภรรยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2546).

4. การล้อมวงพิจารณาความ (Sentencing Circle)²³ เป็นการพิจารณาความที่รูปแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ จำเลยเหยื่ออาชญากรรม และครอบครัว ตลอดจนพยานและตำรวจจะมานั่งล้อมวงเป็นวงกลมเพื่อพิจารณาความที่เกิดขึ้น โดยให้แต่ละฝ่ายทุกคนได้พูดคุยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความรู้สึกต่อเหตุการณ์ จากนั้นจึงเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน การยอมรับผิดของผู้กระทำความผิด การให้อภัยของผู้เสียหาย และการชดเชยความเสียหายที่ฝ่ายผู้กระทำความผิดจะชดเชยให้ผู้เสียหายหรือสังคม รวมทั้งที่ประชุมจะร่วมกันกำหนดวิธีการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดที่จะช่วยป้องกันการกระทำความผิดซ้ำอีก

การพิจารณาความวิธีนี้ จึงเปรียบเสมือนคนในชุมชนที่ร่วมกันจัดการกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีการพิจารณาแบบไม่เป็นทางการ ทุกคนนั่งล้อมวงเสมอกัน และช่วยกันคิดหาหนทางที่จะทำให้เกิดความยุติธรรมต่อทุกฝ่ายมากกว่าที่จะเน้นการลงโทษ โดยที่ผู้เสียหายไม่ได้อะไรทดแทน

การตกลงไกล่เกลี่ยและการล้อมวงพิจารณาความอาจลงเอยโดยการให้ผู้กระทำความผิดยอมรับผิดและทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชน เช่น การทำงานบริการสาธารณะ หักเงินเข้ากองทุนสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย เข้าร่วมในการอภิปรายเพื่อให้ความรู้ในการป้องกันอาชญากรรมกับชุมชน ขณะที่ชุมชนเองก็มีการรวมกลุ่มในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษและช่วยเหลือผู้เสียหาย

ในการล้อมวงพิจารณาความ ผู้นำประชุมจะเน้นการอภิปรายถึงการประณามการกระทำความผิด โดยหลีกเลี่ยงการประณามคุณลักษณะของผู้กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดจะต้องอธิบายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีความรู้สึกอย่างไรกับเหตุการณ์และคิดว่าจะแก้ไขปัญหายังไง ส่วนผู้เสียหายจะแถลงถึงผลกระทบของอาชญากรรมทางร่างกาย เศรษฐกิจ และอารมณ์ ซึ่งจะทำให้ผู้กระทำความผิดและญาติมีโอกาสที่จะรู้สำนึกในการกระทำของพวกเขาและขอโทษผู้เสียหาย จากนั้นจึงให้มีการตกลงที่จะลงนามข้อตกลงที่จะชดเชยความเสียหาย ได้แก่ การจ่ายค่าชดเชย การทำงานชดใช้ผู้เสียหายหรือสังคม หรือการทำกิจกรรมอื่นๆตามแต่จะตกลง

ในปัจจุบัน การพิจารณาคดีโดยชุมชนมีกฎหมายรองรับ บางรัฐดำเนินการโดยตำรวจ บางรัฐเป็นพนักงานอัยการ และบางรัฐผ่านอำนาจศาล และบางรัฐโดยองค์กรศาสนา ใช้กับคดีเด็ก

²³ เรืองเดียวกัน, หน้า 3 - 4.

และเยาวชนเป็นส่วนใหญ่ และในคดีอาญาบางส่วน นอกจากนี้ในบางประเทศมีการนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้กับงานราชทัณฑ์ กล่าวคือ ให้เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการราชทัณฑ์

3.1.5 บุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ระหว่างเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชน มีดังนี้ กล่าวคือ²⁴

3.1.5.1 เหยื่ออาชญากรรม – ผู้กระทำความผิด

การประชุมพบปะกันระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิด เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดชดใช้บรรเทาผลร้ายแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยสมัครใจ การชดใช้ดังกล่าวมีความหมายมากกว่าการจ่ายค่าเสียหายด้วยเงินตรา แต่หมายความรวมถึงการขอโทษและอธิบายว่าอาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ให้ผู้กระทำความผิดได้รับฟังความรู้สึกและผลกระทบที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับจากการกระทำนั้น สิ่งเหล่านี้นำมาสู่การชดใช้หรือการบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วยบุคคลที่กระทำความผิดเองและช่วยให้ผู้กระทำความผิดมีการเตรียมตัวเพื่อที่จะกลับไปสู่การใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งการชดใช้การกระทำความผิดอาจกระทำโดย

1. การชดใช้เป็นเงิน
2. การทำงานที่เป็นประโยชน์แก่เหยื่ออาชญากรรม
3. การทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยเหยื่ออาชญากรรมเป็นผู้เลือกงานนั้นด้วย
4. การดำเนินการบางอย่าง ได้แก่ การเข้ารับการบำบัดยาเสพติด การเข้ารับคำปรึกษา

²⁴ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 14 – 16.

5. วิธีที่ 1. – 4. รวมกัน

แนวทางข้างต้นมีความยืดหยุ่นและสามารถตอบสนองของความต้องการของคู่ความ และเป็นไปตามความสามารถของคู่กรณีมากกว่าการดำเนินคดีในศาล ในบางกรณี เหยื่ออาชญากรรม ได้ให้อภัยผู้กระทำความผิดและมีส่วนในการแก้ไขให้บุคคลที่กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีของสังคมด้วย

3.1.5.2 เหยื่ออาชญากรรม – ชุมชน

การช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมโดยชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากการรู้จักมักคุ้นกันเป็นการส่วนตัว หรือมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำให้ต้องมืองค์กรอาสาสมัครที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในการจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมเป็นการแก้ปัญหาความรู้สึกเกี่ยวกับการไม่ไว้วางใจสังคมและเกิดความรู้สึกแตกแยก โดยการปรับสภาพทางด้านวัตถุ อารมณ์ และสังคม นอกจากนี้ การช่วยเหลือโดยอาสาสมัครที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาประสบผลสำเร็จมากกว่าความช่วยเหลือจากเพื่อนสนิทมิตรสหาย ญาติพี่น้องที่ขาดความเข้าใจในความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมที่แท้จริง

3.1.5.3 ผู้กระทำความผิด – ชุมชน

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ชุมชนมักมีโครงการต่างๆ ในการช่วยเหลือผู้กระทำความผิด ได้แก่ การฝึกอาชีพ การหางานให้ทำ การให้ทุนการศึกษา การให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ การให้ความช่วยเหลือแก่คนที่ไร้ที่อยู่อาศัยหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ช่วยในการบูรณาการผู้กระทำความผิดกับสังคม ซึ่งบางโครงการเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวของผู้กระทำความผิดในด้านวัตถุ อารมณ์ สังคม เพื่อให้ครอบครัวมีทักษะและศักยภาพในการช่วยให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคม และในบางโครงการช่วยเหลือผู้ต้องขังก่อนการปล่อยตัวหรือได้รับการปล่อยตลอดจนการทำงานร่วมกับครอบครัวของผู้กระทำความผิดด้วย จะเห็นได้ว่า สิ่งทีกล่าวมาข้างต้นเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคม

3.1.5.4 เหยื่ออาชญากรรม – ผู้กระทำความผิด – ชุมชน

ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่ความ ชุมชนมักมีบทบาทน้อยมากเว้นแต่ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลในท้องถิ่นนั้น บทบาทของชุมชนจะมีมากในกรณีการประชุมกลุ่ม กรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีผู้อื่นเข้ามาช่วยนอกจากเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิด ได้แก่ ครอบครัวของผู้กระทำความผิด ครอบครัวของเหยื่ออาชญากรรม ผู้ให้ความช่วยเหลือ และการที่ชุมชนได้พบปะพูดคุยกันติดต่อกับผู้กระทำความผิดเพื่อให้ความช่วยเหลือ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ นายจ้าง เพื่อนบ้าน องค์การศาสนา เป็นต้น ในขณะที่การไกล่เกลี่ยให้ความสำคัญกับความรู้สึกของเหยื่ออาชญากรรมและหาแนวทางร่วมกันเพื่อให้ผู้กระทำความผิดบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งในการประชุมนี้ครอบครัวของผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นเด็กหรือเยาวชน ได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นและรับรู้ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน รวมถึงได้ค้นหาทางออกในการบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่ออาชญากรรมและป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคต และในกรณีนี้ชุมชนหรือเครือข่ายของสังคมจะเข้ามามีบทบาทแทนหน่วยงานของกระบวนการยุติธรรมเพื่อแสวงหาต้นเหตุของการกระทำความผิด การแก้ไขผู้กระทำความผิด บทบาทของชุมชน ซึ่งการประชุมกลุ่มย่อยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนลักษณะพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดให้คำนึงถึงความต้องการอันแท้จริงทั้งของเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนไปพร้อมๆกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุดเสมือนไม่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น รวมถึงผู้กระทำความผิดรู้สึกสำนึกผิดในการกระทำของตนและพยายามบรรเทาผลร้าย แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีข้อจำกัด ดังนี้²⁵

1. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ ทำให้การนำมาใช้ต้องเป็นไปตามความสมัครใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ ซึ่งหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การดำเนินคดีต้องเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมทาง

²⁵ บุชบา เกตุอุดม, “ทัศนะผู้ต้องขังหญิงทัณฑสถานบำบัดพิเศษคลองไผ่ต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ศึกษาเฉพาะกรณีการไกล่เกลี่ย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารงานยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546).

อาญา เพราะกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการทางเลือกไม่ได้เป็นมาตรการที่ทดแทนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแต่อย่างใด

2. ความพร้อมของชุมชน เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน แต่ชุมชนบางชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมืองที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้พึ่งพาอาศัยกัน หรือมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม กลุ่มอายุ หรือพื้นที่กว้างขวางมาก เป็นต้น

3. บทบาทของชุมชน เนื่องจากบางชุมชนเกิดความไม่เป็นธรรมและความไม่เสมอภาคในชุมชนและระหว่างชุมชน ในขณะที่ชุมชนมีปัญหาที่จะทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน การเอื้ออาทร และการควบคุมมีขีดจำกัด กรณีที่มีการแบ่งแยกสังคม ทำให้การร่วมมือกันในชุมชนเป็นสิ่งที่ยากลำบากและไม่อาจประสบผลสำเร็จได้เท่าที่ควร เพราะกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ชุมชนมีบทบาทสำคัญอย่างมากจึงจำเป็นต้องให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

4. ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา หากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เป็นการดำเนินคดีโดยรัฐสามารถควบคุมอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ทำให้การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักลดความจำเป็นลง

3.2 องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย

องค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่จะเกิดขึ้นนั้น จำต้องอาศัยองค์กรในกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่เดิมเป็นสำคัญ ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด ศาลยุติธรรม กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ และกรมพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งนอกจากการใช้องค์กรภาครัฐในการดำเนินการแล้ว กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องการให้ชุมชนหรือสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน จึงควรให้ภาคชุมชนเข้ามามีบทบาทในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อาสาสมัครคุมประพฤติที่มีความยืดหยุ่นในการดำเนินการมากกว่าหน่วยงานภาครัฐ ทำให้สร้างความเข้าใจและความพอใจแก่ผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรมได้ดีกว่าบุคลากรในภาครัฐ และในปัจจุบันได้มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นอกจากในศาลเยาวชนและครอบครัว และศาลอาญา ดังจะ

เห็นได้จาก ร่างไถ่เกลี้ยข้อพิพาทในคดีอาญาในชั้นสอบสวน ร่างพระราชบัญญัติชะลอฟ้องในชั้นพนักงานอัยการ และร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติในชั้นพนักงานคุมประพฤติ

อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบันมีองค์กรที่ได้ดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการระงับข้อพิพาท ดังนี้²⁶

3.2.1 องค์กรภายในกระบวนการยุติธรรม

3.2.1.1 ศาลยุติธรรม

ในปัจจุบัน ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ความขัดแย้งและข้อพิพาทจึงเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากร ทำให้ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่วินิจฉัยคดีไม่สามารถพิจารณาพิพากษาคดีให้เสร็จโดยรวดเร็วได้ และเมื่อคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลแล้ว ระบบการพิจารณาคดีเป็นระบบกล่าวหา ผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลาง คดีจะช้าหรือเร็วจึงขึ้นอยู่กับคู่ความและทนายความที่อาจประวิงคดีด้วยวิธีการต่างๆ นอกจากนี้การดำเนินคดีตามกฎหมายมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก และซับซ้อน อันส่งผลให้การดำเนินคดีในศาลยุติธรรมมีความล่าช้า และมีปริมาณคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลยุติธรรมเป็นจำนวนมาก ทำให้คู่ความต้องเสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ค่าจ้างทนายความ ค่าเดินทาง ค่าขาดประโยชน์จากการทำงาน และมีความรู้สึกที่ไม่ได้รับการเยียวยาความยุติธรรมอย่างทันที่ เพราะการพิจารณาคดีที่ล่าช้าเท่ากับปฏิเสธความยุติธรรม (Justice delayed is justice denied) ทำให้ศาลยุติธรรมมีแนวความคิดบริหารจัดการคดีโดยนำระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพื่อให้การพิจารณาคดีมีความรวดเร็ว

ในคดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้มีบทบัญญัติเรื่องการไกล่เกลี่ยไว้โดยเฉพาะ แต่ให้นำหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้เท่าที่จะบังคับได้²⁷ กล่าวคือ ให้อำนาจศาล²⁸ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีแพ่งไม่ว่าคดีจะอยู่ในชั้นใด²⁹ และมีอำนาจแต่งตั้งคณะบุคคลเพื่อช่วยศาลประนีประนอม เพื่อให้เกิดการตกลงยอมความกัน³⁰

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18 – 22.

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลเป็นหนทางหนึ่งในการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาล และลดขั้นตอนการดำเนินการทางศาลให้น้อยลง เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีมีความสะดวก และรวดเร็ว แต่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาล มีอุปสรรคและข้อขัดข้องบางประการ ดังนี้

1. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาศัยความสมัครใจของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ คู่ความจึงสามารถยกเลิกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเมื่อใดก็ได้ กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจถอนตัวจากการไกล่เกลี่ย หรือยกเลิกการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้ ทำให้การไกล่เกลี่ยขาดสภาพบังคับที่ชัดเจน

2. คดีอาญาที่เป็นความผิดเล็กน้อยที่สามารถตกลงยอมความกันได้ แต่ก็ไม่อาจยุติข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยได้ เพราะคู่ความต่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนพยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ไม่ยอมเสียเปรียบจนไม่ยอมผ่อนผันให้แก่อีก และต้องการผลแพ้ชนะของคดีเป็นสำคัญ

3. ในความผิดอาญาแผ่นดินที่คู่ความตกลงระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกัน แต่ไม่มีกฎหมายรองรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำให้คู่ความต้องกลับมาดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล ซึ่งเป็นการซ้ำซ้อนและเสียเวลาเป็นอย่างมาก

4. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา มุ่งเน้นให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษน้อยลง โดยไม่ได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของเหยื่ออาชญากรรมเท่าที่ควร เพื่อหาแนวทางในการบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษ

5. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาอาจเป็นช่องทางที่คู่พิพาทบางฝ่าย ซึ่งไม่มีเจตนาจะระงับข้อพิพาท อาจใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาเป็นช่องทางในการประวิงคดีให้ล่าช้า

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ทวิ

6. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญายังขาดการติดตามผลการดำเนินงานว่า ผู้กระทำความผิดรู้สึกผิดในการกระทำของตนอย่างแท้จริง อาจเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดยินยอมทำตามข้อตกลงไกล่เกลี่ย เพื่อแลกกับการให้ผู้เสียหายถอนฟ้องหรือถอนคำร้องทุกข์

7. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา เป็นการตกลงระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายเป็นสำคัญ โดยบุคคลที่ได้รับความเสียหายทางอ้อมจากการกระทำความผิดไม่ได้มีส่วนร่วมในการหาแนวทางแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด ทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้น ชุมชนที่ได้รับผลกระทบไม่ได้รับการเยียวยาแต่อย่างใด

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลยุติธรรม เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญาให้เป็นไปตามความประสงค์ของคู่พิพาทต่อไป ซึ่งในปัจจุบัน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรมปรากฏรูปธรรมที่ชัดเจนในศาลอาญา และศาลเยาวชนและครอบครัว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. บทบาทของศาลอาญาในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในปัจจุบัน ศาลยุติธรรมได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรม พ.ศ. 2549 - 2552 โดยการนำวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกอื่นนอกจากการพิจารณาคดี ก่อนที่จะเป็นคดีความขึ้นสู่การพิจารณาของศาล เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชน³¹ ศาลอาญาจึงมีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดีอาญา โดยให้ความสำคัญกับคู่พิพาทได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็น เพื่อปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน และมีความพึงพอใจในผลของคดี³² ดังจะเห็นได้จาก ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2549 และระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ลงวันที่ 2 ตุลาคม 2550) รวมทั้งบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างศาลอาญากับกรมคุมประพฤติว่าด้วยการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำในคดีอาญาที่ศาลมีคำพิพากษาโดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติจำเลยและการเยียวยาผู้เสียหาย ด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

³¹ ดูเพิ่มเติมในแผนยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรม พ.ศ. 2549 -2552

³² ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 12

1) ประเภทคดีที่สามารถประนอมข้อพิพาทได้ มีดังนี้³³

ก) คดีที่มีพฤติการณ์ไม่ร้ายแรงและอยู่ในวิสัยที่จะบรรเทาความเสียหาย ซึ่งคณะกรรมการดำเนินงานและส่งเสริมระบบประนอมข้อพิพาทได้คัดเลือกให้เข้าสู่การประนอมข้อพิพาท

ข) คดีที่มีผู้เสียหายยื่นคำร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทน

ค) คดีที่ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนเห็นสมควรให้เข้าสู่การประนอมข้อพิพาท

2) การนำคดีเข้าสู่การประนอมข้อพิพาท

จำเลยและผู้เสียหายที่สามารถตกลงกันได้เข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาทที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายหรือเยียวยาบรรเทาผลร้าย³⁴

3) วิธีการเข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาท

เมื่อศาลมีคำสั่งให้นำคดีเข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาท ให้ศูนย์ประนอมข้อพิพาทกำหนดวันนัดประนอมข้อพิพาทและแจ้งให้คู่ความที่เกี่ยวข้องทราบ พร้อมทั้งชี้แจงให้คู่ความเห็นประโยชน์ในการตกลงข้อเท็จจริงและพฤติการณ์แวดล้อมต่างๆ ให้ผู้ประนีประนอมได้ทราบก่อนเริ่มดำเนินการประนอมข้อพิพาทโดยที่คู่ความไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อในคำแถลงก็ได้³⁵

4) การดำเนินการประนอมข้อพิพาท

³³ เอกสารศูนย์ประนอมข้อพิพาท ชั้น 7 ศาลอาญา

³⁴ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างศาลอาญากับกรมคุมประพฤติว่าด้วยการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำในคดีอาญาที่ศาลมีคำพิพากษาโดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติดำเลยและการเยียวยาผู้เสียหาย ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามแนวทางการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

³⁵ ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 18

ก) ก่อนเริ่มการประนอมข้อพิพาท ให้ผู้ประนอมข้อพิพาทแจ้งแก่คู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้องให้ทราบว่าข้อเท็จจริงที่เจรจาในการประนอมข้อพิพาทจะไม่นำไปใช้ในการพิจารณาคดีและการดำเนินการประนอมข้อพิพาทไม่ผูกพันองค์คณะผู้พิพากษา หรือคู่ความในการดำเนินการกระบวนการพิจารณาหรือพิพากษาคดี³⁶

ข) ในการประนอมข้อพิพาทต้องดำเนินการต่อหน้าคู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่ถ้าผู้ประนีประนอมเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการประนอมข้อพิพาทก็อาจดำเนินการเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าตัวความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยจะให้มีความลับหรือบุคคลอื่นอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้³⁷

ในกรณีที่ผู้ประนอมข้อพิพาทเห็นว่า จำเลยได้สำนึกในความผิด และได้พยายามแก้ไขเยียวยาความเสียหายหรือบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม หรือมีเหตุบรรเทาโทษประการอื่น ในการรายงานผลการประนอมข้อพิพาทให้ผู้ประนอมข้อพิพาทเสนอมาตรการที่สมควรนำมาใช้เพื่อการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมของจำเลย หรือเพื่อคุ้มครองผู้เสียหายหรือสังคมต่อศาลด้วย เช่น การรอกำหนดโทษ การรอลงโทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือการลงโทษในสถานเบา พร้อมทั้งเงื่อนไขต่างๆที่ให้อำเลยปฏิบัติ ได้แก่ การทำงานบริการสังคม การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย การปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับผู้เสียหาย อันเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดขึ้นอีก เป็นต้น³⁸

5) การสิ้นสุดกระบวนการประนอมข้อพิพาท

ในกรณีต่อไปนี้ให้ถือว่ากระบวนการประนอมข้อพิพาทได้สิ้นสุดลง ไม่ว่าจะ เป็นคดีสามารถตกลงกันได้ ศาลมีคำสั่งให้ยุติการประนอมข้อพิพาท การประนอมข้อพิพาทไม่เป็นประโยชน์แก่คดี หรือ คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอนตัวจากการประนอมข้อพิพาท

³⁶ ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 18

³⁷ ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 19

³⁸ ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 23

เมื่อการประนอมข้อพิพาทสิ้นสุดลงให้ผู้ประนอมข้อพิพาทส่งสำนวนคดีคืน เพื่อดำเนินการพิจารณาและพิพากษาคดีต่อไป³⁹

6) การวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาล

ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายหรือเยียวยาแก่ผู้เสียหายหรือเยียวยาบรณาผลร้ายแก่ผู้เสียหายในทางหนึ่งทางใด และ/หรือศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษ หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด และศาลกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกจำเลยเพื่อแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำ⁴⁰

7) บทบาทของพนักงานคุมประพฤติ⁴¹

ก) ดำเนินการคุมประพฤติ สอดส่องจำเลย

ข) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามแนวทางที่กรมคุมประพฤติกำหนด

ค) เยี่ยมเยียนและสอบถามผู้เสียหายเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อตกลงในการเยียวยาและบรรเทาผลร้ายของจำเลยในชั้นประนอมข้อพิพาทได้

³⁹ ระเบียบศาลอาญาว่าด้วยการประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2550 ข้อ 25

⁴⁰ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างศาลอาญากับกรมคุมประพฤติว่าด้วยการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำในคดีอาญาที่ศาลมีคำพิพากษาโดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกจำเลยและการเยียวยาผู้เสียหาย ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามแนวทางการระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

⁴¹ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างศาลอาญากับกรมคุมประพฤติว่าด้วยการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำในคดีอาญาที่ศาลมีคำพิพากษาโดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกจำเลยและการเยียวยาผู้เสียหาย ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามแนวทางการระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

อย่างไรก็ตาม การระงับข้อพิพาทในศาลอาญาด้วยมาตรการดังกล่าว เป็นเพียงระเบียบปฏิบัติงานในการดำเนินงานภายในของผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ในศาลอาญาเท่านั้น โดยคู่ความทุกฝ่าย ผู้ประนีประนอม เจ้าหน้าที่ที่ต้องตกลงสมัครใจและยินยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลอาญา รวมทั้งยอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ระเบียบของศาลอาญาดังกล่าวกลับไม่มีกฎหมายรองรับให้คู่ความต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด ทำให้ไม่มีสภาพบังคับที่ชัดเจน อันส่งผลต่อความเชื่อมั่นของคู่ความและส่งผลกระทบต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาอีกด้วย

2. บทบาทของศาลเยาวชนและครอบครัวในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

มาตรการในการลงโทษเด็กหรือเยาวชนควรมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเทคโนโลยีที่มีความเจริญก้าวหน้า เพราะการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนทวีความรุนแรงและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นปัญหาสังคม ทำให้มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดที่ผิดพลาดหลงกระทำผิด เนื่องจากเกิดจากความคึกคะนอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ พฤติกรรมลอกเลียนแบบ หรือถูกชักจูง จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเหยื่ออาชญากรรม เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด ครอบครัว และชุมชน ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้สึกซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความปรองดองในสังคมต่อไป

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 กำหนดให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นศาลตามมาตรา 95 ซึ่งมีหลักการ สรุปได้ดังนี้ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวหรือจะส่งตัวไปควบคุมไว้ยังสถานพินิจแห่งใดแห่งหนึ่งชั่วคราว หรือจะใช้ให้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้ โดยเป็นกระบวนการที่กำหนดแนวทางการบำบัดฟื้นฟูสงเคราะห์เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้มีความเหมาะสมก่อนพิพากษาคดีไว้เป็นการชั่วคราว หรือเรียกว่าเป็นการชะลอการพิพากษาคดีไว้เป็นการชั่วคราว ได้แก่ การคุมประพฤติรายงานตัวก่อนพิพากษาคดีหรือการฝึกอบรมบำบัดฟื้นฟูสงเคราะห์ก่อนพิพากษาคดี

ศาลเยาวชนและครอบครัวได้นำแนวความคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้อย่างแพร่หลาย แต่ที่เห็นเด่นชัดนั้น จะเห็นได้จาก ศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวที่ได้นำมาปรับใช้ 2 รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ รูปแบบการประชุมกลุ่มเยียวยา (Healing Conference) และรูปแบบการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา (Mediation for Restorative in Criminal Case หรือ MRC)

ในรูปแบบการประชุมกลุ่มเยียวยา ศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวได้กำหนดมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติสำหรับการประชุมกลุ่มเยียวยา ซึ่งมีสาระสำคัญ พอสรุปได้ ดังต่อไปนี้⁴²

1) การนำคดีเข้าสู่การประชุมกลุ่มเยียวยา

จำเลยต้องยอมรับว่าเป็นผู้กระทำผิดตามที่ถูกฟ้อง และพร้อมรับผิดชอบการกระทำนั้น โดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ รวมทั้งจำเลยไม่เคยกระทำความผิดมาก่อน เว้นแต่เป็นการกระทำความผิดเล็กน้อย หรือไม่ส่งผลเสียหายร้ายแรงต่อผู้เสียหาย ชุมชน หรือสังคม ตลอดจนจำเลยผู้เสียหาย และบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีความพร้อม และเหมาะสมที่จะเข้าสู่ระบบการประชุมกลุ่มเยียวยา และคดีอาญาที่ผลของการกระทำต้องไม่กระทบต่ออาชรมณ์ ความรู้สึกของผู้เกี่ยวข้อง และสังคมมากเกินไปจนกว่าจะยอมรับได้ ซึ่งการเผชิญหน้ากันเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรง หรือการตอกย้ำความรู้สึกที่เจ็บปวด

2) การดำเนินการเมื่อศาลสั่งให้นำคดีเข้าสู่ระบบการประชุมกลุ่มเยียวยา

เมื่อองค์คณะเจ้าของสำนวนเห็นควรให้นำคดีเรื่องใดเข้าสู่ระบบการประชุมกลุ่มเยียวยา ให้องค์คณะเจ้าของสำนวนสั่งชะลอการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไว้ก่อน โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 95 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534

3) ผู้ที่สามารถจะเชิญเข้าร่วมการประชุมกลุ่มเยียวยาได้

⁴² ดูเพิ่มเติมในมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติสำหรับการประชุมกลุ่มเยียวยาของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว

ก) จำเลยพร้อมบิดามารดาหรือผู้ปกครอง โดยจำเลยยินยอมที่จะเข้าร่วมการประชุมโดยสมัครใจ และไม่ว่าเวลาใดๆ ในระหว่างการประชุม จำเลยมีสิทธิที่จะถอนตัวจากการประชุมได้เสมอ

ข) ผู้เสียหาย พร้อมทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่บิดามารดาตามอบหมาย ในกรณีที่ยังเป็นผู้เยาว์หรืออุ้มภาวะไม่เพียงพอแก่การเข้าสู่ระบบการประชุมกลุ่มเยียวยาตามลำพัง ในกรณีที่ผู้เสียหายไม่พร้อมจะปรากฏตัวในการประชุมกลุ่มเยียวยา ก็อาจสามารถแสดงความรู้สึก ความต้องการ หรือความเห็นเป็นลายลักษณ์อักษรได้ หรือโดยการแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายเป็นผู้แทนเข้าร่วมการประชุม อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายต้องยินยอมเข้าร่วมการประชุมโดยสมัครใจ และไม่ว่าในเวลาใดๆ ในระหว่างการประชุม ผู้เสียหายมีสิทธิถอนตัวจากการประชุมได้เสมอ

ค) ชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อย่างน้อยมีส่วนได้เสียกับการกระทำที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ให้อ้างถึงบุคคลที่เป็นอาสาสมัครเครือข่ายชุมชนของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวด้วย อนึ่ง จำนวนของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายจำเลยหรือผู้เสียหายที่เข้าร่วมการประชุมควรมีจำนวนเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน เพราะบุคคลเหล่านี้อาจจะมีลักษณะเหมือนเป็นผู้สนับสนุนของแต่ละฝ่ายอยู่ในที่

ง) บุคคลในกลุ่มสหวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์ จิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งในบางคดีอาจมีความจำเป็นต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ในการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา เพื่อการบรรลุสู่แผนการเยียวยาแก้ไขจำเลยและ/หรือผู้เสียหาย

จ) ผู้อำนวยการประชุมต้องจัดการให้การประชุมกลุ่มเยียวยาในคดีที่ได้รับมอบหมายสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์ นับตั้งแต่การทำความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของการประชุมกลุ่มเยียวยา อธิบายบทบาท สิทธิ หน้าที่ในระหว่างการประชุมของบุคคลที่เข้าร่วม หน้าที่ความรับผิดชอบของจำเลย/ผู้เสียหายต่อผล และแผนการเยียวยาแก้ไขที่ประชุมเห็นชอบร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้อำนวยการประชุมต้องเป็นอิสระจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากองค์คณะผู้พิพากษา และผู้พิพากษาสมทบเจ้าของสำนวน รวมทั้งต้องปฏิบัติหน้าที่ รักษาความเป็นกลางไว้อย่างเคร่งครัด ตลอดจนกระบวนการประชุมกลุ่มเยียวยา

4) แผนการเยียวยา แก้ไขที่ได้จากการประชุมกลุ่มเยียวยา

แผนการเยียวยาแก้ไขที่ได้จากการประชุมกลุ่มเยียวยาเป็นแผนที่เกิดจากการเห็นพ้องต้องกันของผู้เข้าร่วมการประชุมที่เป็นไปโดยไม่มีการบังคับและไม่เป็นการผูกมัดองค์คณะเจ้าของสำนวนให้ต้องยอมรับตามแผนนั้นโดยเด็ดขาด เว้นแต่องค์คณะเจ้าของสำนวนจะเห็นชอบด้วยหรือองค์คณะเจ้าของสำนวนอาจแนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนนั้นบางประการ และผลของคดีตามคำพิพากษาอาจขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับแผนนั้นก็ได้

5) บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารแผนการเยียวยาแก้ไข

ก) ผู้บริหารแผนต้องทำความเข้าใจกับจำเลยหรือผู้เสียหาย รวมทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองเกี่ยวกับแผนการเยียวยาแก้ไข และมาตรการต่างๆที่จะต้องร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผน

ข) ผู้บริหารแผนต้องติดต่อประสานงานกับบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กร ไม่ว่าจะภายในหรือภายนอกศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว เพื่อเตรียมดำเนินการตามแผนการแก้ไขเยียวยานั้น

ค) ผู้บริหารแผนต้องเป็นผู้แก้ไขปัญหาข้อขัดข้องที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะก่อน หรือระหว่างการดำเนินการ ตามแผนการเยียวยาแก้ไขนั้น เพื่อให้แผนการเยียวยาแก้ไขสามารถดำเนินไปได้โดยราบรื่น ในกรณีที่จำเป็น ผู้บริหารแผนอาจรายงานให้องค์คณะเจ้าของสำนวนทราบเพื่อออกคำสั่งใดๆตามที่จำเป็น เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องนั้น

ง) ในกรณีที่ปรากฏว่าจำเลยและ/หรือผู้เสียหายหรือบิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการตามแผนการเยียวยาแก้ไข หรือมีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงได้ เป็นเหตุให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนการเยียวยาแก้ไขได้ ผู้บริหารแผนการเยียวยาต้องแก้ไขรายงานกลับเข้าสู่สำนวน เพื่อให้องค์คณะเจ้าของสำนวนทราบ และพิจารณาดำเนินการหรือออกคำสั่งใดตามที่จำเป็นและเหมาะสม เช่น การแก้ไขเพิ่มเติมแผนการเยียวยาแก้ไข การยกเลิกแผนการเยียวยาแก้ไข หรือในกรณีที่จำเป็นอาจจัดให้มีกระบวนการครอบครัวบำบัด หรือการจัดให้มีการประชุมกลุ่มเยียวยาใหม่

๑) เมื่อมีการดำเนินการตามแผนการเยียวยาแก้ไขเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ให้ผู้บริหารแผนสรุปผลการดำเนินการเพื่อรายงานกลับเข้าสู่สำนวนเพื่อปิดการเยียวยาแก้ไข

๒) ในกรณีที่ต้องมีการติดตาม สอดส่อง โดยบุคคลที่เป็นอาสาสมัครเครือข่ายชุมชนของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ผู้บริหารแผนมีหน้าที่ติดต่อ ติดตามการประสานงานเชื่อมโยงการสอดส่องนั้นให้เป็นไปตามแผนการเยียวยาแก้ไข เพื่อนำเสนอรายงานผลการติดตาม สอดส่องต่อองค์คณะเจ้าของสำนวน

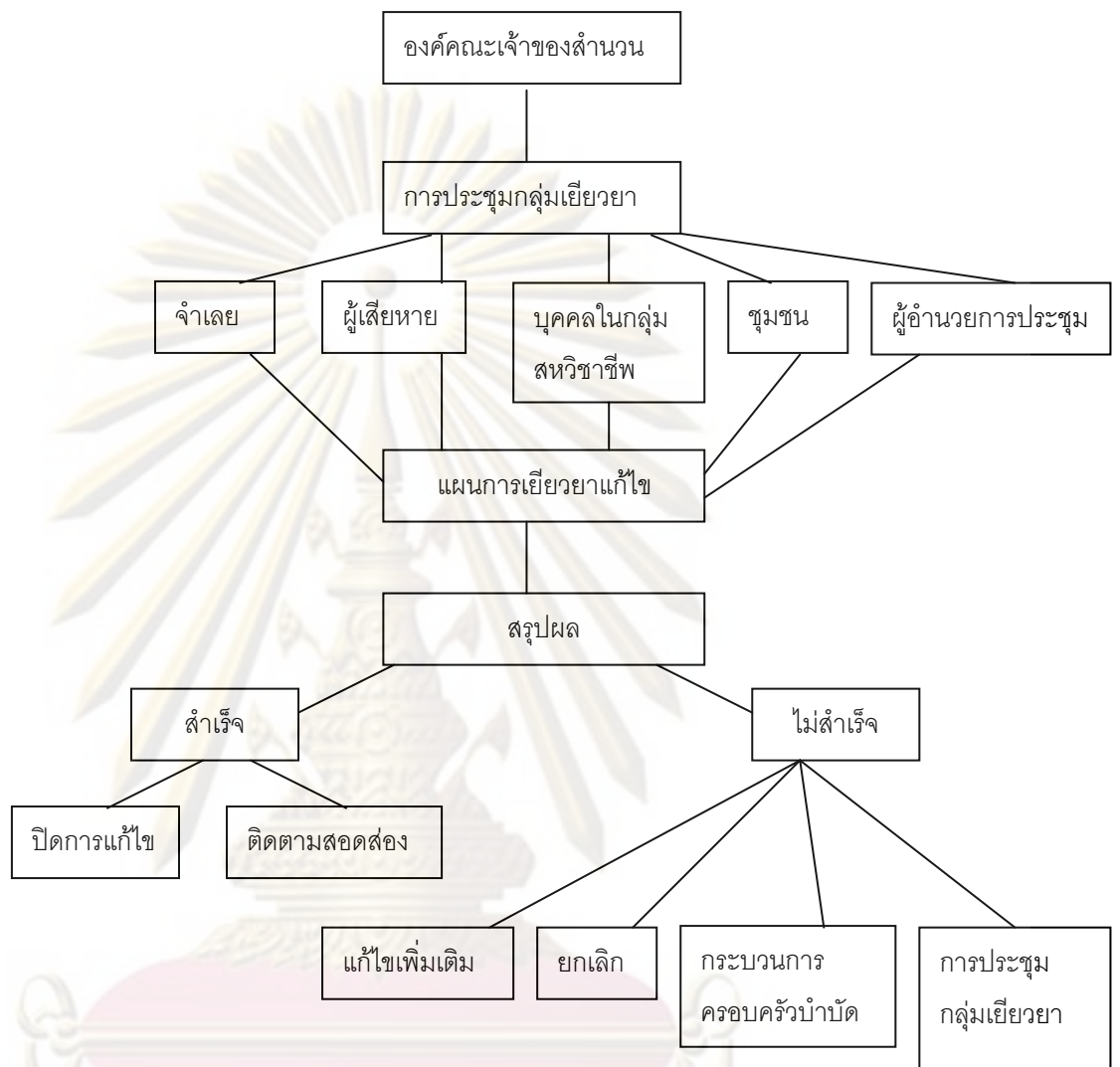
6) การติดตามสอดส่องการดำเนินการตามแผนการเยียวยา

ในกรณีที่องค์คณะเจ้าของสำนวนพิพากษาคดีตามแผนการเยียวยาแก้ไข และสั่งคุมความประพฤติให้พนักงานคุมประพฤติทำหน้าที่ติดตามสอดส่องจำเลยต่อไปตามคำพิพากษา และในขณะเดียวกันก็เป็นการติดตามสอดส่องการปฏิบัติตามแผนการเยียวยาด้วย แต่ในกรณีที่ไม่จำเป็นหรือไม่อาจใช้การติดตามสอดส่องโดยพนักงานคุมประพฤติได้ ก็ให้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารแผนที่จะติดต่อประสานงานกับอาสาสมัครเครือข่ายชุมชนของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวเป็นผู้ติดตามสอดส่อง

ในส่วนผู้เสียหายนั้น ผู้บริหารแผนเป็นผู้ติดต่อเพื่อบอกกล่าวหรือแจ้งให้ผู้เสียหายได้รับทราบถึงคำพิพากษาของศาล หรือความคืบหน้าของการดำเนินการตามแผนการเยียวยาแก้ไข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดังนั้น จึงขอสรุปขั้นตอนการประชุมกลุ่มเยาวยา ศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดี
เยาวชนและครอบครัว ตามแผนผัง ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา (Mediation for Restorative in Criminal Case หรือ MRC) ของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ซึ่งมีสาระสำคัญ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้⁴³

1. การนำคดีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา

จำเลยต้องยอมรับว่าเป็นผู้กระทำผิดตามที่ถูกฟ้องและพร้อมรับผิดชอบการกระทำนั้น โดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ รวมทั้งจำเลยไม่เคยกระทำความผิดมาก่อน เว้นแต่เป็นการกระทำความผิดเล็กน้อยๆ หรือไม่ส่งผลเสียหายร้ายแรงต่อผู้เสียหาย ชุมชน หรือสังคม ตลอดจนจำเลยผู้เสียหาย และบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีความพร้อม และเหมาะสมที่จะเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยและคดีอาญาที่ผลของการกระทำต้องไม่กระทบต่ออารมณ์ ความรู้สึกของผู้เกี่ยวข้อง และสังคม มากเกินกว่าจะยอมรับได้ตามที่ผู้พิพากษาของคดีคณะเจ้าของสำนวนพิจารณา ซึ่งการเผชิญหน้ากัน เสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรง หรือการตอกย้ำความรู้สึกที่เจ็บปวด

2. การดำเนินการเมื่อศาลสั่งให้นำคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา

เมื่อองค์คณะเจ้าของสำนวนเห็นควรให้นำคดีเรื่องใดเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา ให้องค์คณะเจ้าของสำนวนสั่งชะลอการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไว้ก่อน โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 95 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 หลังจากนั้นให้ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะพิจารณาเป็นผู้คัดเลือกคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยฯ ต่อไป

3. ผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาประกอบด้วย

⁴³ ดูเพิ่มเติม ในมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติสำหรับการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว

1) จำเลย พร้อมบิดามารดาหรือผู้ปกครอง อย่างไรก็ตามจำเลยต้องยินยอมเข้าร่วมการประชุมโดยสมัครใจ และในระหว่างการประชุม จำเลยมีสิทธิที่จะถอนตัวจากการประชุมได้เสมอ

2) ผู้เสียหาย พร้อมทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่บิดามารดาอบหมาย ในกรณีที่ยังเป็นผู้เยาว์หรือวุฒิมิภาวะไม่เพียงพอแก่การเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยตามลำพัง ในกรณีที่ผู้เสียหายไม่พร้อมจะปรากฏตัวในการไกล่เกลี่ยก็อาจสามารถแสดงความรู้สึก ความต้องการ หรือความเห็นเป็นลายลักษณ์อักษรได้ หรือโดยการแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายเป็นผู้แทนเข้าร่วมการประชุม อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายต้องยินยอมเข้าร่วมการประชุมโดยสมัครใจ และในระหว่างการไกล่เกลี่ย ผู้เสียหายมีสิทธิถอนตัวจากการประชุมได้เสมอ

3) ผู้ไกล่เกลี่ย หมายถึง ผู้พิพากษาสมทบจำนวน 2 คน (Co-Mediator) ที่ได้รับการแต่งตั้งจากศาลให้เป็นคณะกรรมการไกล่เกลี่ย และมีชื่อองค์คณะเจ้าของคดีนั้น โดยจะต้องดำเนินการไกล่เกลี่ย ในคดีที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นับตั้งแต่การทำ ความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา หน้าที่ความรับผิดชอบของจำเลยและผู้เสียหายต่อผลของการไกล่เกลี่ย นอกจากนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นอิสระจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และปฏิบัติหน้าที่รักษาความเป็นกลางไว้อย่างเคร่งครัดตลอดกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา รวมทั้ง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำความเข้าใจว่าผลลัพธ์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยจะวัดด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าสมควรได้รับ “การเยียวยา” มากน้อยเพียงใด หากใช้วัดด้วย “โทษ” ที่จำเลยได้รับ

4) การไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา มีรายละเอียดดังนี้

ก) ให้ผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาได้รับรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งได้เล่าถึงผล หรือผลกระทบที่แต่ละคนได้รับหลังเกิดเหตุการณ์ขึ้น

ข) ให้ผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และแนวทางในการที่จะวางแผนเยียวยาแก้ไขจำเลย และ/

หรือผู้เสียหาย รวมทั้งให้จำเลยเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในผลเสียหายอันเกิดจากการกระทำของตน

ค) ให้ผู้กระทำความผิดเกิดความตระหนัก และเข้าใจผลกระทบอันเกิดจากการกระทำความผิดอาญาของตนที่มีต่อเหยื่อ

ง) การพยายามค้นหาแนวทางที่จะสมานฉันท์ และประสานรอยร้าวอันเกิดขึ้นในระหว่างเหยื่อและจำเลยผู้กระทำความผิดในกรณีที่เป็นไปได้

จ) ในขั้นตอนสุดท้ายของการไกล่เกลี่ยฯ ผู้ไกล่เกลี่ยฯ ต้องเปิดโอกาสให้จำเลยและผู้เสียหายได้แสดงความรู้สึก และเจตนารมณ์ในการที่จะก้าวเดินต่อไปข้างหน้า เพื่ออนาคตที่ดีกว่า และการพยายามช่วยเหลือผู้เสียหาย/จำเลยให้สามารถกลับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ดังเดิม

ฉ) ต้องไม่มีการเตรียมการหรือกำหนดล่วงหน้าเกี่ยวกับการกำหนดให้ผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยฯ แสดงออกในเรื่องใด อย่างไร หากแต่จะต้องปล่อยให้การไกล่เกลี่ยฯ ดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ ตามครรลองข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ โดยผู้ไกล่เกลี่ยฯ เพียงแต่เป็นผู้เสนอแนวทางตามความต้องการของผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยฯ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทุกฝ่าย รู้สึกว่ามีความเป็นธรรม โปร่งใส และไว้วางใจในกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้น หรือที่กำลังจะเกิดขึ้นในการไกล่เกลี่ยฯ หรือภายหลังการไกล่เกลี่ยฯ

5. ผู้ไกล่เกลี่ยฯ เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา ต้องเลื่อนหรือยกเลิกการไกล่เกลี่ยฯ แล้วแต่กรณี เมื่อ

1) เห็นว่าจะไม่เกิดความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยฯ เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา

2) เมื่อไม่สามารถควบคุมหรือดำเนินการไกล่เกลี่ยฯ เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย

3) เมื่อคู่กรณียังคงโต้เถียงกันในเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด

4) เมื่อผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยฯ ต้องการเลื่อนการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา หรือหยุดพักการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา หรือต้องการถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยฯ

5) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาเพื่อปรึกษาหาแนวทางที่กำหนดโดยที่ประชุมก่อนการตัดสินใจ

6) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจำกัดขอบเขตของปัญหาที่กำลังดำเนินการไกล่เกลี่ยการเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา เพื่อหาแนวทางเยียวยาแก้ไขไว้ในวงจำกัดเพียงเท่าที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงการกระทำในคดีที่มีการฟ้องร้องกันเท่านั้น

6. ผลสรุปของการไกล่เกลี่ยฯ

ผลสรุปที่ควรต้องได้จากการไกล่เกลี่ยฯ คือ หลักและแนวทางปฏิบัติ สำหรับจำเลยหรือผู้เสียหาย หากว่าองค์คณะผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบเจ้าของสำนวนได้ให้ความเห็นชอบแล้ว ทั้งนี้ ผลการไกล่เกลี่ยฯ

1) เกิดจากการเห็นพ้องต้องกันของผู้เข้าร่วมไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา และเป็นไปโดยไม่มีการบังคับ

2) ไม่เป็นการผูกมัดองค์คณะเจ้าของสำนวนให้ยอมรับผลของการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญานั้นโดยเด็ดขาด เว้นแต่องค์คณะเจ้าของสำนวนจะเห็นชอบด้วย หรือองค์คณะเจ้าของสำนวนอาจแนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลของการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญานั้นบางประการ และผลของคดีตามคำพิพากษาอาจขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับผลของการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา

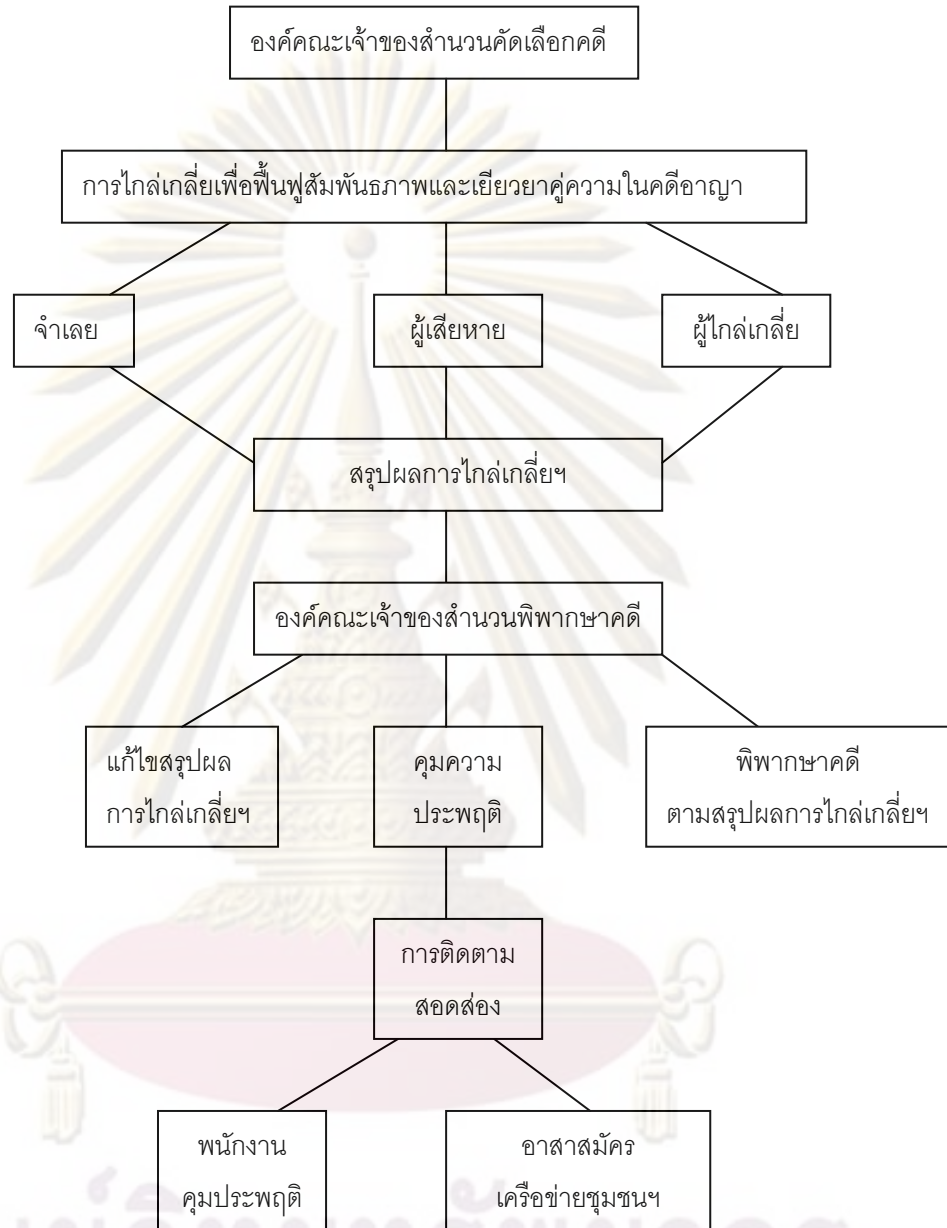
7. การติดตามสอดส่องการดำเนินการตามแผนการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา

ในกรณีที่องค์คณะเจ้าของสำนวนพิพากษาคดีตามผลของการไต่ถามเพื่อฟื้นฟู
สัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญา และสั่งคุมความประพฤติเป็นหน้าที่ของพนักงานคุม
ประพฤติที่ต้องเข้ารับหน้าที่ติดตามสอดส่องจำเลยต่อไปตามคำพิพากษา แต่ในกรณีที่ไม่จำเป็น
หรือไม่อาจใช้การติดตามสอดส่องโดยพนักงานคุมประพฤติ ให้เป็นหน้าที่ของ
ผู้ไต่ถามเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาจะติดต่อประสานงานกับ
อาสาสมัครเครือข่ายชุมชนของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวเป็นผู้ติดตาม
สอดส่อง ในส่วนผู้เสียหายนั้น ผู้ไต่ถามเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาคู่ความในคดีอาญาจะ
เป็นผู้ติดต่อเพื่อบอกกล่าวหรือแจ้งให้ผู้เสียหายได้รับทราบถึงคำพิพากษาของศาล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดังนั้น จึงขอสรุปรูปแบบการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยา
 คู่ความในคดีอาญาของศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ตามแผนผัง
 ดังนี้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการ
 การระงับข้อพิพาทในศาลเป็นแนวทางเลือกใหม่ที่สามารถนำมาใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการ
 ยุติธรรมทางอาญาเดิม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับทราบถึงสภาพจิตใจของเหยื่ออาชญากรรม
 ไม่ว่าจะเป็น ความเสียหายทางทรัพย์สิน การบาดเจ็บทางร่างกาย การรู้สึกสูญเสียความไม่มั่นคง
 ปลอดภัยในการดำเนินชีวิต และสำนึกผิดในการกระทำของตน โดยพยายามหาแนวทางแก้ไข

เยียวยาความสูญเสียของผู้เสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้สังคมยอมรับว่าผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดีจะไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก อันส่งผลให้สังคมกลับคืนสู่ความสงบสุขตามเดิม

3.2.1.2 สำนักงานอัยการสูงสุด ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ สำนักงานอัยการสูงสุด พ.ศ. 2551 – 2554 ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้กำหนดให้สำนักงานอัยการสูงสุดมีหน้าที่พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพอาสาสมัครประนอมข้อพิพาทในชุมชนท้องถิ่น โดยการฝึกอบรมบุคคลที่จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทในหมู่บ้าน และสร้างบุคคลให้เป็นเครือข่ายในการทำงานในท้องถิ่นหรือชุมชน โดยให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมข้อพิพาทแก่ประชาชน ให้เข้าใจบทบาทที่แท้จริงว่าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางที่นัดหมายคู่พิพาทมาพบปะพูดคุยเจรจา เพื่อให้คู่พิพาทตกลงกันอย่างฉันทามิตร อันจะนำไปสู่ความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย รวมทั้งเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทในการประนีประนอมข้อพิพาท ป้องกันเฝ้าระวังอาชญากรรม อันเป็นการลดปริมาณคดี และเพิ่มศักยภาพในการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยของคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต่อไป⁴⁴

นอกจากนี้ ในปัจจุบันนี้ ประเทศไทยอยู่ระหว่างร่างกฎหมายใช้มาตรการชะลอการฟ้องในรูปแบบพระราชบัญญัติ โดยได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติเป็น 2 แบบซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านองค์การตรวจสอบการใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ กล่าวคือ ร่างพระราชบัญญัติแบบที่ 1 ให้อำนาจศาลเป็นผู้พิจารณาควบคุมคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ และร่างพระราชบัญญัติแบบที่ 2 ให้องค์การภายนอกของสำนักงานอัยการสูงสุดในรูปแบบของคณะกรรมการชะลอการฟ้อง เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินงานและนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคม ในร่างพระราชบัญญัติทั้ง 2 แบบมีโครงสร้าง ขั้นตอนการดำเนินงาน วิธีการที่คล้ายคลึงกัน และมีสาระสำคัญดังนี้⁴⁵

⁴⁴ ดูเพิ่มเติมในแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการสำนักงานอัยการสูงสุด พ.ศ.

⁴⁵ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 และแบบที่ 2

1. ประเภทความผิดที่สามารถใช้มาตรการชะลอฟ้องได้ ได้แก่ความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี โดยความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกดังกล่าวหากมีโทษปรับด้วย โทษปรับนั้นต้องไม่เกินหนึ่งแสนบาท⁴⁶

สำหรับคดีที่ไม่สามารถใช้มาตรการชะลอการฟ้องมีดังนี้ ได้แก่คดีที่ผู้ต้องหาอยู่ในระยะเวลาการลงโทษหรือการกำหนดโทษ ถูกจำคุก กักขัง กักกัน หรือควบคุมตัวเพื่อการฝึกอบรมตามกฎหมายอื่น คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว คดีที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้เสียหาย หรือคดีที่เปรียบเทียบได้ตามกฎหมาย⁴⁷

2. การนำคดีเข้าสู่มาตรการชะลอการฟ้อง

ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพและขอให้ชะลอการฟ้อง และผู้เสียหายทุกคนยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง เว้นแต่ผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่มีการชะลอการฟ้องและผู้เสียหายที่ปรากฏตัวยินยอมให้มีการชะลอการฟ้อง⁴⁸

3. บทบาทของพนักงานอัยการ

1) พนักงานอัยการสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ต้องหา เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาว่าสมควรจะให้มีการชะลอการฟ้องหรือไม่ โดยกำหนดให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการให้แล้วเสร็จ ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำสั่งจากพนักงานอัยการ⁴⁹

⁴⁶ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 6 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง ...แบบที่ 2 มาตรา 11

⁴⁷ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง ... มาตรา 4 แบบที่ 1 และแบบที่ 2

⁴⁸ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง ... แบบที่ 1 มาตรา 6 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 11

⁴⁹ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 7 และร่าง พรบ.ชะลอฟ้อง ... แบบที่ 2 มาตรา 12

2) พนักงานอัยการมีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำ หรือพยานหลักฐานใดเพื่อประกอบการพิจารณา ตลอดจนสั่งให้พนักงานสอบสวนและพนักงานคุมประพฤติ แล้วแต่กรณี สอบสวนเพิ่มเติมหรือทำการสืบเสาะข้อเท็จจริงเพิ่มเติมได้⁵⁰

3) พนักงานอัยการที่จะสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล หรือเสนอให้มีการสั่งชะลอการฟ้อง โดยเสนอความเห็นในการกำหนดเงื่อนไขและระยะเวลาการคุมความประพฤติเสนอศาล หรือคณะกรรมการ แล้วแต่กรณีต่อไป⁵¹

4) พนักงานอัยการมีอำนาจออกคำสั่งชะลอการฟ้อง โดยจะต้องกำหนดเงื่อนไขและระยะเวลาคุมความประพฤติตามความเห็นของศาลหรือคณะกรรมการ แล้วแต่กรณี ตลอดจนต้องแจ้งให้พนักงานคุมประพฤติทราบและพนักงานคุมประพฤติต้องแจ้งให้ผู้เสียหายทราบด้วยเช่นกัน รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขและระยะเวลาการคุมความประพฤติจะต้องมีระยะเวลาไม่เกินสามปี และไม่เกินกำหนดอายุความสำหรับความผิดนั้น⁵²

5) พนักงานอัยการมีอำนาจร้องขอให้ศาลปล่อยผู้ต้องหาที่พนักงานอัยการสั่งชะลอการฟ้องได้ ถ้าผู้ต้องหาได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยมีสัญญาประกัน ให้สัญญาประกันสิ้นสุดลง⁵³

4. บทบาทของพนักงานคุมประพฤติ

1) ดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงต่างๆ ของผู้ต้องหาเกี่ยวกับอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรมสุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ สภาพแวดล้อมของ

⁵⁰ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 8 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 13

⁵¹ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 9 และ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 14

⁵² ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 11 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 16

⁵³ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 12 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 17

ผู้ต้องหา พฤติการณ์แห่งคดี การบรรเทาผลร้ายแห่งคดี การรู้สำนึกในความผิด และการชดใช้ เยียวยาความเสียหาย ความรับผิดชอบต่อครอบครัว การยอมรับของชุมชน ความยินยอมของผู้เสียหาย ความจำเป็นตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ตลอดจนเหตุอื่นที่ควรหรือไม่ควรให้มีการชะลอการฟ้อง ทั้งนี้ ให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง เว้นแต่กรณีมีเหตุจำเป็น พนักงานอัยการอาจขยายระยะเวลาดังกล่าวออกไปอีกไม่เกินสิบห้าวัน⁵⁴

2) ดำเนินการสืบเสาะเพิ่มเติมตามที่พนักงานอัยการเห็นสมควร เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการชะลอการฟ้อง⁵⁵

5. ผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง

1) ในกรณีที่พนักงานอัยการออกคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว ถ้าผู้ต้องหาถูกขังอยู่โดยคำสั่งศาล ให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหา หากผู้ต้องหาได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยมีสัญญาประกัน ให้สัญญาประกันสิ้นสุดลง⁵⁶

2) เมื่อพนักงานอัยการออกคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว ผู้เสียหายทุกคนที่ยินยอมให้ชะลอการฟ้อง จะฟ้องคดีมิได้ ถ้าผู้เสียหายนั้นฟ้องคดีอยู่ก่อนแล้ว ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีนั้นเสีย

ในคดีที่มีผู้เสียหายหลายคน และผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่พนักงานอัยการออกคำสั่งชะลอการฟ้อง หากต่อมาผู้เสียหายนั้นปรากฏตัวขึ้นและไม่ยินยอมในการชะลอการฟ้อง ให้ผู้เสียหายนั้นมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลได้

⁵⁴ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 7 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 12

⁵⁵ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 8 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 13

⁵⁶ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... มาตรา 12 แบบที่ 1 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 17

ในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องคดี ให้ศาลนำเหตุที่มีการชะลอการฟ้องและพฤติการณ์ของจำเลยในระหว่างที่มีการชะลอการฟ้องมาพิจารณาประกอบด้วย ในการนี้ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ หรือจะไม่ลงโทษเลยก็ได้⁵⁷

3) ภายหลังจากที่พนักงานอัยการได้ออกคำสั่งชะลอการฟ้องแล้ว ห้ามมิให้แก้ไขเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขและระยะเวลาเพื่อคุมประพฤติอีก เว้นแต่จะได้รับความเห็นชอบจากศาล

58

6. การยุติกระบวนการชะลอการฟ้อง

ถ้าความปรากฏแก่พนักงานอัยการว่าผู้ต้องหาไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติที่พนักงานอัยการกำหนด ให้พนักงานอัยการเรียกผู้ต้องหามาชี้แจง ในกรณีเช่นว่าผู้ต้องหาไม่มีสิทธิที่จะคัดค้านและนำพยานหลักฐานมาสู้หักล้างได้ หากพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติโดยไม่มีเหตุผลอันควร ให้พนักงานอัยการสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายที่ยินยอมให้ชะลอการฟ้องที่จะฟ้องคดีตนเอง⁵⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การนำมาตรการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นพนักงานอัยการ ทำให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับตนเป็นคนดีของสังคมและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าของประเทศ รวมถึงผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสพูดคุยกัน อันจะนำไปสู่การประสานความเห็นอกเห็นใจเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่าง

⁵⁷ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 13 และ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 17

⁵⁸ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 15 และ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 20

⁵⁹ ร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 1 มาตรา 17 และร่าง พรบ. ชะลอฟ้อง... แบบที่ 2 มาตรา 22

ผู้กระทำความผิดกับเหยื่ออาชญากรรม ทำให้ผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรมมีความ
สมานฉันท์และสังคมมีความปรองดองไม่แตกแยกกัน

3.2.1.3 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้มีแผนพัฒนาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.
2550 – 2554 และแผนปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551ที่
กำหนดพันธกิจให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติดำเนินการด้านส่งเสริมชุมชนและท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วม
ในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนกับ
ตำรวจ และเกิดการรวมตัวของประชาชนในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาในพื้นที่⁶⁰

นอกจากนี้ ประเทศไทยได้อยู่ระหว่างจัดทำร่างพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
คดีอาญาในชั้นสอบสวน ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ประเภทความผิดที่จะขอให้มีการไกล่เกลี่ยได้ ได้แก่ คดีความผิดอันยอมความได้ คดี
ความผิดลหุโทษ คดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท ยกเว้นคดีความผิดตามที่กำหนดโดย
กฎกระทรวงตามที่ได้รับอนุมัติจาก กตช. หรือคดีความผิดที่มีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี⁶¹

สำหรับคดีที่ไม่อาจไกล่เกลี่ยได้ ได้แก่ คดีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้ร้องขอและผู้ต้องหานั้นได้รับ
โทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้กระทำความผิดใด ๆ อีก ในระหว่างที่ยังรับโทษอยู่
หรือภายในเวลาห้าปี นับแต่วันพ้นโทษ เว้นแต่ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุ
โทษ หรือคดีที่ผู้ต้องหาที่ร้องขออยู่ระหว่างรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษ เว้นแต่ความผิดที่
ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หรือคดีที่พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเห็นว่าการ
สอบสวนเสร็จสิ้น และส่งสำนวนสอบสวนพร้อมความเห็นไปยังพนักงานอัยการแล้ว หรือคดีที่
กตช. ประกาศกำหนดห้ามมิให้มีการไกล่เกลี่ย⁶²

2. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการไกล่เกลี่ยในระดับสถานีตำรวจ

⁶⁰ ดูเพิ่มเติมในแผนพัฒนาสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2554 และ
แผนปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551

⁶¹ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 5

⁶² ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 6

1) พิจารณาคำร้องขอให้มีการไกล่เกลี่ย

2) ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและกำหนดเงื่อนไขการไกล่เกลี่ย ไม่ว่าจะข้อพิพาทนั้นจะได้มีการกระทำความผิดแล้วหรือไม่ รวมทั้งติดตามผลการไกล่เกลี่ย

3) ในการไกล่เกลี่ย คณะกรรมการอาจดำเนินการไกล่เกลี่ยเองหรือมอบหมายอนุกรรมการดำเนินการไกล่เกลี่ยก็ได้ และกำหนดเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ยอย่างเปิดเผยต่อหน้าคู่กรณีและอาจอนุญาตให้บุคคลอื่นที่คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเห็นสมควรเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยด้วยก็ได้ หากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ให้บันทึกข้อตกลงและเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์วิธีการ และรูปแบบที่ กตช. กำหนด⁶³

3. บทบาทของพนักงานสอบสวน

1) ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิให้คู่กรณีทราบในโอกาสแรกว่าคู่กรณีมีสิทธิได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาชั้นสอบสวน และการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย ไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไปจนกว่าจะได้รับการแจ้งว่าการไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ และคู่กรณีได้ปฏิบัติตามข้อตกลงสมบูรณ์แล้ว ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ให้คณะกรรมการแจ้งพนักงานสอบสวนทราบ⁶⁴

2) ให้พนักงานสอบสวนพิจารณารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ อาชีพ ฐานะ และสิ่งแวดล้อมของผู้ต้องหา รวมทั้งพฤติการณ์แห่งคดี การบรรเทาผลร้ายแห่งคดี ความยินยอมของผู้เสียหาย การอยู่ระหว่างต้องหาคดีอาญาหรือถูกดำเนินคดีอาญาในความผิดอื่น ความจำเป็นตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ตลอดจนเหตุผลอื่นๆ อันสมควรแล้ว เสนอต่อคณะกรรมการภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่คู่กรณีร้องขอ หากคณะกรรมการเห็นว่าสามารถไกล่เกลี่ยได้ ให้ดำเนินการไกล่เกลี่ย⁶⁵

4. กระบวนการและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ย

⁶³ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 14

⁶⁴ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 10

⁶⁵ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 12

1) คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ โดยความยินยอมของคู่กรณี อาจเพิ่มเงื่อนไขเพิ่มเติมในข้อตกลงอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้⁶⁶

ก) ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานตำรวจเป็นครั้งคราว เพื่อบุคคลดังกล่าวจะได้สอบถาม แนะนำ ช่วยเหลือ หรือตักเตือนตามที่เห็นสมควร

ข) จัดให้ผู้ต้องหากระทำกิจกรรมบริการสังคม หรือสาธารณประโยชน์ตามที่คณะกรรมการ และผู้ต้องหาเห็นสมควร

ค) ให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือการประพฤติดุร้าย อันอาจนำไปสู่การกระทำความผิดในทำนองเดียวกัน

ง) ให้ไปรับการบำบัดรักษาความบกพร่องของร่างกายและจิตใจหรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ให้เข้าไปรับการอบรมในหลักสูตรเกี่ยวกับการปรับปรุงพฤติกรรมหรือพัฒนาพฤตินิสัย ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่กำหนด

จ) ให้แสดงความสำนึกผิดหรือความรับผิดชอบในการกระทำของตนเองโดยการชดเชยค่าเสียหายหรือการกระทำอื่นใดตามความเหมาะสม

ฉ) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่เห็นสมควรเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้ต้องหากระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดซ้ำอีก

ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการแจ้งข้อตกลงและเงื่อนไขการไกล่เกลี่ยให้ผู้เสียหาย และผู้ต้องหาทราบ

2) ในการพิจารณาการไกล่เกลี่ยให้คำนึงถึงความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ความรุนแรงของพฤติการณ์ที่ได้กระทำ ระดับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน สภาพร่างกายและจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี และประโยชน์สาธารณะ ความรู้สึกถึงความผิด

⁶⁶ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 17

และการชดใช้เยียวยาความเสียหาย ความรับผิดชอบต่อครอบครัว การยอมรับของชุมชน ความยินยอมของผู้เสียหาย ความจำเป็นตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ตลอดจนเหตุอื่นประกอบด้วย⁶⁷

5. ผลการไกล่เกลี่ย

เมื่อได้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงและเงื่อนไขการไกล่เกลี่ยครบถ้วนแล้ว ให้คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการที่รับมอบหมายในเรื่องดังกล่าว แจ้งผลการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงและเงื่อนไขการไกล่เกลี่ยให้พนักงานสอบสวนทราบ เพื่อดำเนินการต่อไป และรายงาน ก.ต.ช. ทราบ

ในกรณีดำเนินการตามข้างต้นแล้ว ให้สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ เว้นแต่กระบวนการไกล่เกลี่ยจะกระทำโดยข้อฉล หรือข้อตกลงและเงื่อนไขนั้นเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือผู้เสียหายสามารถแสดงต่อศาลได้ว่าไม่มีการปฏิบัติตามข้อตกลงและเงื่อนไขจริง

จะเห็นได้ว่า ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. เป็นแนวความคิดเบี่ยงเบนคดีเล็กน้อยออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาล โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันอาชญากรรมในอนาคต

3.2.1.4 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้ดำเนินการให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รวมทั้ง กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทำหน้าที่พัฒนา และขยายความชำนาญเฉพาะด้านการจัดการความขัดแย้งให้แก่เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตลอดจนประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กรมคุมประพฤติ เป็นต้น

3.2.1.5 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 63ที่กำหนดให้

⁶⁷ ร่าง พรบ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน พ.ศ. มาตรา 14

อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจฯ แจ้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการว่าเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิด เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆแล้วเห็นว่าอาจกลับตนเป็นคนดีไว้ได้โดยไม่ต้องฟ้อง โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มครอบครัวที่เปิดโอกาสให้สหวิชาชีพเข้าร่วม เพื่อให้มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนที่เป็นผู้กระทำความผิด หากเด็กหรือเยาวชนยอมรับผิด ขอโทษ และหาทางแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน ผู้เสียหายยอมให้อภัยไม่ติดใจดำเนินคดีต่อไป โดยที่ประชุมกำหนดแนวทางแก้ไขเด็กหรือเยาวชนให้ทำงานบริการสังคมภายในระยะเวลาที่กำหนด หากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือกระทำความผิดซ้ำระหว่างการแก้ไข ให้ยุติการดำเนินการและดำเนินคดีตามปกติ เมื่อเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามข้อตกลงในการประชุมกลุ่มครอบครัว สถานพินิจฯจะส่งรายงานข้อเท็จจริงไปยังพนักงานอัยการ เพื่อพิจารณาสั่งไม่ฟ้อง หากพนักงานอัยการเห็นชอบด้วยก็จะมีคำสั่งไม่ฟ้อง อันส่งผลให้เด็กหรือเยาวชนไม่มีมลทินติดตัว

3.2.1.6 กรมคุมประพฤติ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและป้องกันปราบปรามอาชญากรรม โดยกรมคุมประพฤติทำหน้าที่สร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนหรือกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดได้มีส่วนได้เสียกับความเป็นธรรมในสังคม และมีช่องทางเข้ามามีส่วนร่วมร่วมกับภาครัฐในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง กล่าวคือ มีโอกาสวางแผน ดำเนินการ และแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน อันเป็นการลดข้อพิพาทและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ ประเทศไทยได้อยู่ในระหว่างจัดทำร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. การนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในระหว่างการคุมประพฤติ เมื่อผู้เสียหาย หรือผู้ถูกสืบเสาะและพินิจหรือผู้ถูกคุมความประพฤติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอให้มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และอีกฝ่ายหนึ่งยินยอม ให้ผู้ประสานงานพิจารณาจัดให้มีกระบวนการดังกล่าว⁶⁸

2. บทบาทของผู้ประสานงาน

⁶⁸ ร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. ... มาตรา 30

ผู้ประสานงาน⁶⁹มีหน้าที่จัดการประชุม กำหนดบุคคลที่เข้าร่วมประชุม ดำเนินการประชุม และดำเนินการอื่นใดตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁷⁰

ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ให้ผู้ประสานงานเป็นผู้ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย ผู้ถูกสืบเสาะและพินิจ ผู้ถูกคุมความประพฤติ และสมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมในการประชุมเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน⁷¹

3. ผลของการทำข้อตกลงกันเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในกรณีที่มีการทำข้อตกลงกันและพนักงานคุมประพฤติเห็นสมควรจะเสนอให้ศาล พนักงานอัยการ หรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการคุมความประพฤติได้⁷²

4. การร้องขอให้ยุติกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในระหว่างการคุมความประพฤติ หากผู้เสียหาย หรือผู้ถูกสืบเสาะและพินิจหรือผู้ถูกคุมความประพฤติไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือมีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไป ผู้ประสานงานอาจจัดให้มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกได้ เมื่อได้รับการร้องขอ

นอกจากนี้ กรมคุมประพฤติได้ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยได้กำหนดให้มีโครงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประเภทคดี⁷³

⁶⁹ ร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. ... มาตรา 3

⁷⁰ ร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. ... มาตรา 31

⁷¹ ร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. ... มาตรา 32

⁷² ร่างพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. ... มาตรา 33

⁷³ ผศ. ดร. เดชา สังฆวรรณ, ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบงานคุมประพฤติ

1.1 ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามมาตรา 283 ทวิ วรรคแรกและวรรค 3 เฉพาะกรณี
กระทำแก่บุคคลอายุเกิน 15 ปี

1.2 ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย หมวด 1 ความผิดต่อชีวิต มาตรา 291,293 และ
มาตรา 294 รวมทั้ง หมวด 2 ความผิดต่อร่างกาย มาตรา 295 – 300

1.3 ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง หมวด 1 ความผิดต่อเสรีภาพ มาตรา 309
วรรคแรก,มาตรา 309 วรรคสอง,310 วรรคแรก,310 วรรคสอง,310 ทวิ,311 วรรคแรก,312 วรรค
สอง เฉพาะที่กระทำให้บุคคลได้รับอันตรายสาหัส และมาตรา 312 ตริ วรรคแรก หมวด 2 ความผิด
ฐานเปิดเผยความลับ มาตรา 322 – 324 หมวด 3 ความผิดฐานหมิ่นประมาท มาตรา 326 - 328

1.4 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน หมวด 1 ความผิดฐานลักทรัพย์ มาตรา 334 – 335 ทวิ
ความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ มาตรา 336, 336 ทวิ หมวด 2 ความผิดฐานกรรโชกทรัพย์ มาตรา 337
ความผิดฐานริดเอาทรัพย์ มาตรา 338 ความผิดฐานชิงทรัพย์ มาตรา 339,339 ทวิ ความผิดฐาน
ปล้นทรัพย์ มาตรา 340 ,340 ทวิ และมาตรา 340 ตริ หมวด 3 ความผิดฐานฉ้อโกง มาตรา 341 –
347 หมวด 4 ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ มาตรา 349 – 350 หมวด 5 ความผิดฐานยักยอก มาตรา
352 – 355 หมวด 6 ความผิดฐานรับของโจร มาตรา 357 หมวด 7 ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน
มาตรา 358 – 360 หมวด 8 ความผิดฐานบุกรุก มาตรา 362 – 365

1.5 ความผิดลหุโทษ มาตรา 390 – 393 และมาตรา 397 – 398 เฉพาะความผิดที่มี
ผู้เสียหายในการสืบเสาะพินิจผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่

2. การนำคดีเข้าสู่ระบบการสืบเสาะและพินิจ⁷⁴

คดีที่มีผู้เสียหายเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลและสามารถติดตามผู้เสียหายได้

3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁷⁵

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 87.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 111.

3.1 ผู้เสียหายเต็มใจเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และพนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์พิจารณาว่าผู้เสียหายเปิดใจกว้างในการรับฟังหรือให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดหรือไม่

3.2 ผู้กระทำความผิด ต้องไม่เป็นผู้กระทำความผิดซ้ำและมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3.3 ญาติของทั้งสองฝ่าย พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์จะต้องทำการพูดคุยในเบื้องต้นเพื่อเป็นการศึกษาท่าทีของญาติว่าจะเป็นผู้สนับสนุนหรือเป็นผู้อุปสรรคในการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพหรือไม่ มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์จำเป็นต้องจำกัดจำนวนญาติของแต่ละฝ่ายที่เข้าร่วม เพื่อไม่ให้สร้างให้เกิดความกดดันบีบบังคับแก่คู่กรณี และเกิดความรู้สึกไม่เป็นธรรม ดังนั้น การนำญาติเข้าร่วมการประชุมควรเป็นจำนวนที่เหมาะสม กล่าวคือ ฝ่ายละไม่เกินสองคน และในจำนวนที่เท่าๆกันของญาติทั้งสองฝ่าย

3.4 ชุมชนหรือตัวแทนของชุมชนที่ทั้งสองฝ่ายไว้วางใจ และนับถือว่ามีความเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

4. วิธีการปฏิบัติงานของพนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ในขั้นตอนของการสืบเสาะพินิจสามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้⁷⁶

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการก่อนประชุมประสานสัมพันธ์ภาพประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. เมื่อศาลสั่งให้สืบเสาะและพินิจแล้ว ให้พนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดีสืบเสาะและพินิจดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่ของผู้เสียหายและแจ้งข้อมูลให้พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ทราบ

⁷⁶ เรืองเดียวกัน , หน้า 67.

2. พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ประสานงานกับพนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดีในการวางแผนการสืบเสาะและกำหนดนัดสอบปากคำจำเลยและผู้เสียหาย

3. หลังจากพนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดี สอบปากคำจำเลยและผู้เสียหายเบื้องต้นแล้ว พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ต้องชี้แจงและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการสืบเสาะให้จำเลยและผู้เสียหายทราบ เพื่อสอบถามความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของจำเลยและผู้เสียหาย หลังจากนั้น พนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดีและพนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์หารือร่วมกันว่าควรนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้หรือไม่ หากเห็นว่าเข้าตามเงื่อนไขให้ดำเนินการต่อไป

4. ในกรณีที่ฝ่ายจำเลยและผู้เสียหายมีความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ให้พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ประสานงานกับฝ่ายจำเลยและผู้เสียหายในการกำหนดนัด วัน เวลา ในการจัดประชุม ประสานสัมพันธ์ภาพ ทั้งนี้ โดยยึดความต้องการของฝ่ายผู้เสียหายเป็นหลัก

ขั้นตอนที่ 2 การจัดการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพระหว่างฝ่ายจำเลยและผู้เสียหายผู้เสียหายประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ชี้แจง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และกติกาของการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพให้ฝ่ายจำเลย และฝ่ายผู้เสียหายเข้าใจและรับปฏิบัติ

2. พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ดำเนิน การประชุมประสานสัมพันธ์ภาพตามลำดับขั้นตอนจนสามารถทำข้อตกลงร่วมกันในการเยียวยา หรือชดใช้ค่าเสียหายและประสานความสัมพันธ์ระหว่างจำเลยและผู้เสียหายได้ รวมทั้ง พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์จัดทำบันทึกการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพและบันทึกข้อตกลงร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการภายหลังการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

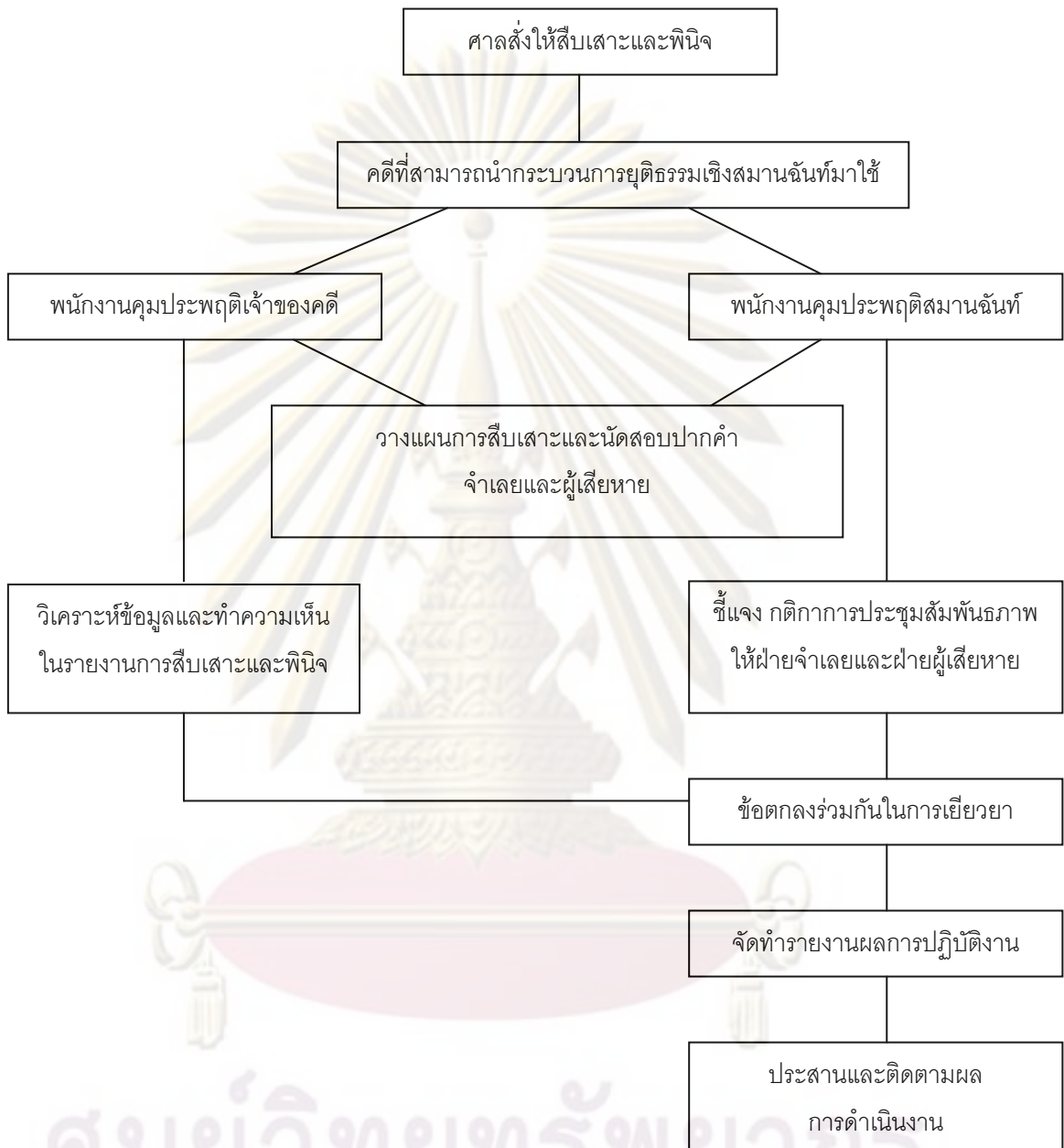
1. พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ประสานส่งผลการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพและ
ข้อตกลงร่วมกันระหว่างจำเลยและผู้เสียหาย ให้พนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดีได้ร่วมวิเคราะห์
ข้อมูลและทำความเข้าใจในรายงานการสืบเสาะและพินิจ

2. พนักงานคุมประพฤติสมานฉันท์ประสานงาน ติดตามผลคำพิพากษา และจัดทำ
รายงานผลการปฏิบัติงานตามโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุม
ประพฤติ รวมทั้งประสานงานและติดตามผลการดำเนินงาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดังนั้น จึงขอสรุปรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของพนักงาน
คุมประพฤติสมานฉันท์ตามแผนผัง ดังนี้

3.2.1.7 **กรมราชทัณฑ์** ได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ใน
เรือนจำ โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้รับรู้ความเสียหายจากผลของอาชญากรรม เกิดความ
สำนึกผิดในการกระทำของตน และแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยการ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการกลับตนเป็นคนดีของสังคม และยินยอมชดใช้ค่าเสียหายไม่ว่าจะ
เป็นเงินตรา หรือจิตใจ ให้กับผู้เสียหายและสังคม ในขณะเดียวกันเหยื่ออาชญากรรมและสังคมได้

เข้ามามีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการให้อภัย ให้โอกาส และช่วยเหลือผู้ต้องขังให้มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมภายหลังพ้นโทษตามความเหมาะสม อันเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ต้องขัง ผู้เสียหาย และญาติของผู้เสียหาย ทำให้ผู้ต้องขังไม่หวงกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

3.2.2 องค์การภายนอกกระบวนการยุติธรรม

3.2.2.1 คณะกรรมการหมู่บ้าน

1. องค์ประกอบ

ในหมู่บ้านหนึ่งให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครอง เป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง และผู้ซึ่งราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งเป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิมีจำนวนตามที่นายอำเภอเห็นสมควรแต่ต้องไม่น้อยกว่าสองคน

77

2. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการที่จะปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน⁷⁸

3. ลักษณะของข้อพิพาทที่จะทำการประนีประนอม⁷⁹

1) เป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับความแพ่งหรือความอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ และคู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมยอมความ

⁷⁷ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตี 1 วรรค 1

⁷⁸ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตี 1 วรรค 2

⁷⁹ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย , กฎหมายในความรับผิดชอบ [ออนไลน์],

2) ข้อพิพาทอันเกิดในหมู่บ้านหรือคูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้าน

คูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายประสงค์ให้ข้อพิพาทนั้นยุติลงในระดับหมู่บ้าน ให้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ

4. ขั้นตอนการดำเนินการประนอมข้อพิพาท

1) ผู้ใหญ่บ้านแจ้งคูกรณีทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้าน ประนีประนอมข้อพิพาทตามแบบที่ระเบียบกำหนด และนัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้านโดยไม่ ชักช้า

2) คณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้านไม่น้อยกว่าสองคน ดำเนินการทำหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาทแทนก็ได้ หากมีปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อ กฎหมาย คณะกรรมการหมู่บ้านอาจเชิญผู้มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวให้มาเข้าร่วมใน การประนอมข้อพิพาทได้

3) คณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมาย มีอำนาจในการ ดำเนินการประนอมข้อพิพาท ดังนี้

ก) สอบถามข้อเท็จจริงจากคูกรณีและบุคคลอื่นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท

ข) เชิญผู้เกี่ยวข้องมาสอบข้อเท็จจริงในกรณีที่เป็น และตรวจสอบเอกสารหรือวัตถุ ที่สถานที่ที่เกี่ยวข้องตามความยินยอมของเจ้าของหรือผู้ปกครอง

ค) การประนอมข้อพิพาทให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคูกรณี ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือสถานที่อื่นที่คณะกรรมการหมู่บ้านจะเห็นสมควร

ง) การประนอมข้อพิพาทให้กระทำโดยอาศัยหลักกฎหมายหรือจารีตประเพณีแห่ง ท้องถิ่นซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คูกรณี

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้านให้คำแนะนำในการระดมข้อพิพาทในความผิดอาญาอันยอมความได้ และหากข้อพิพาทระงับตามที่ตกลงกัน คดีก็จะเป็นอันยุติ ไม่ต้องไปดำเนินคดีในชั้นศาล ทำให้ประหยัดเวลาและประหยัดค่าใช้จ่ายอีกด้วย

3.2.2.2 คณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)

1. องค์ประกอบ

ในหมู่บ้านหนึ่ง ให้มีคณะกรรมการกลางคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการกลาง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการสภาตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านเป็นกรรมการกลางโดยตำแหน่ง และผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกจากราษฎรในหมู่บ้านอย่างน้อยห้าคน อย่างมากไม่เกินเจ็ดคน เป็นกรรมการกลาง และหากหมู่บ้านใด มีผู้ใหญ่บ้านเป็นกำนันอยู่ด้วยให้กำนันของหมู่บ้านนั้นเป็นประธานคณะกรรมการกลาง สรวัดรกำนัน แพทย์ประจำตำบลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตหมู่บ้านของกำนันเป็นกรรมการกลางโดยตำแหน่ง⁸⁰

2. อำนาจหน้าที่

คณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองมีหน้าที่ประการหนึ่ง คือ ประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรในหมู่บ้านเกี่ยวกับความแพ่ง เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรม เมื่อได้ดำเนินการอย่างใด ให้รายงานให้นายอำเภอทราบ⁸¹

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้านอาสาและพัฒนาตนเองมีอำนาจใกล้เคียงเฉพาะคดีความแพ่งเท่านั้น และหากการใกล้เคียงไม่สามารถดำเนินการได้ คณะกรรมการไม่สามารถดำเนินการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยต่อไปได้ ทำให้ต้องมีการนำคดีขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป

3.2.2.3 นายอำเภอ

⁸⁰ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 มาตรา 7

⁸¹ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 มาตรา 14 (8)

1. องค์ประกอบ

นายอำเภอให้หมายรวมถึงปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอด้วย

2. อำนาจหน้าที่

นายอำเภอหรือปลัดอำเภอที่นายอำเภอดังกล่าวมอบหมาย มีอำนาจไกล่เกลี่ยหรือจัดให้มีการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาท กล่าวคือ ในคดีอาญา หากเป็นความผิดอาญาอันยอมความได้ และมีข้อเป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ ซึ่งผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอม หรือแสดงความจำนงให้นายอำเภอของอำเภอนั้น หรือปลัดอำเภอที่นายอำเภอเป็นผู้มอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามควรแก่กรณี และเมื่อผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมเป็นหนังสือตามที่ไกล่เกลี่ยและปฏิบัติตามคำไกล่เกลี่ยแล้ว ให้คดีอาญาเป็นอันเลิกไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ในกรณีที่ผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหาไม่ยินยอมตามที่ไกล่เกลี่ยให้จำหน่ายข้อพิพาทนั้น เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้เสียหายจะไปดำเนินคดีต่อไป อายุความร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายอาญาให้เริ่มนับแต่วันที่จำหน่ายข้อพิพาทเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมภายในเขตอำเภอด้วย⁸²

จะเห็นได้ว่า เมื่อคู่พิพาททั้งสองฝ่ายตกลงกันให้นายอำเภอเป็นผู้ระงับข้อพิพาทในคดีความผิดอันยอมความได้ ผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมเป็นหนังสือและปฏิบัติตามข้อตกลงคดีอาญาเป็นอันเลิกกัน ทำให้เป็นการลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาล อันเป็นการรองรับกระบวนการยุติธรรมแนวใหม่ คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การระงับข้อพิพาทด้วยองค์กรฝ่ายปกครอง เป็นการระงับข้อพิพาทที่ไม่เป็นทางการ แม้จะมีกฎหมายเปิดช่องให้มีการประนอมข้อพิพาทไว้ก็ตาม หากคู่พิพาทฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง กลับต้องไปใช้กระบวนการยุติธรรมตามเดิม แสดงว่า ข้อตกลงขาดสภาพบังคับที่ชัดเจน และไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นให้กับฝ่ายผู้เสียหายได้เท่าที่ควร

3.2.2.4 สภาพทนายความ ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยมีกระบวนการขั้นตอนได้ดำเนินการจัดอบรมทนายความเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้มีความรู้ความเข้าใจในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้สำเร็จตามเป้าหมายและเปิดศูนย์บริการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนผู้เดือดร้อนจากอรรถคดีให้พิจารณาข้อเท็จจริงข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยและตกลง

⁸² พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 61/3

กันได้ แฉงให้ผู้ร้องทราบ เพื่อให้แฉงความประสงค้ในการขอประนีประนอมยอมความและจัด
ทนายความผู้ชำนาญเฉพาะเรื่อง

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่
สามารถนำมาใช้ได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเริ่มตั้งแต่
กระบวนการก่อนฟ้อง การพิจารณา และหลังการพิจารณาพิพากษา ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการ
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นำมาใช้กับความผิดอาญาที่มีอัตราโทษไม่สูงมาก ผู้กระทำความผิดและ
เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับความเสียหายต้องสมัครใจยินยอมเข้าสู่กระบวนการ และเปิด
โอกาสให้ชุมชนหรือสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ อันเป็นมาตรการทางเลือกที่เสริม
ให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปตามความพึงพอใจของคู่กรณี และนำไปสู่ความสงบสุข
ในสังคมต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

แนวทางในการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นขั้นตอนการดำเนินคดีของรัฐในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย เป็นการเน้นการตั้งคดีเข้าสู่ระบบการดำเนินคดีด้วยการลงโทษที่รุนแรง เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดอีก โดยละเลยการหาสาเหตุที่แท้จริงของการกระทำความผิดและแนวทางป้องกันอาชญากรรม รวมทั้งวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดให้เหมาะสม แม้จะมีมาตรการลงโทษด้วยวิธีการที่รุนแรง แต่จำนวนอาชญากรรมไม่ได้มีจำนวนลดน้อยลงแต่อย่างใด ทำให้มีแนวความคิดว่าการลงโทษควรกำหนดให้มีความเหมาะสมกับแต่ละบุคคลมากกว่าการกำหนดอัตราโทษที่ตายตัวตามประเภทความผิด ดังจะเห็นได้จากมาตรการที่นำมาปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็น การจำคุกไว้ในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำ การคุมประพฤติ การระงับข้อพิพาททางเลือก การทำงานบริการสังคม เป็นต้น เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการระงับข้อพิพาทให้คู่กรณีได้รับความพอใจ ให้ยอมรับในผลของการระงับข้อพิพาทโดยปราศจากข้อโต้แย้ง และให้โอกาสผู้กระทำความผิด อันจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของรัฐ เหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และผู้กระทำความผิดอีกด้วย

การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกหนึ่งในการสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนได้มีบทบาทในการหาแนวทางการยุติข้อพิพาทร่วมกัน เพื่อประสานรอยร้าวความเจ็บช้ำทางจิตใจของเหยื่ออาชญากรรม แก้ไขเยียวยาผู้กระทำความผิดฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม และให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อไป

อย่างไรก็ดี การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง เพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่สังคม และก่อให้เกิดประโยชน์แก่คู่กรณีอย่างแท้จริงนั้น จำต้องนำเสนอ การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ บัญญัติที่เอื้ออำนวยในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง ข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง กลไกในการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง และผลเชิงบวกและเชิงลบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง ตามลำดับดังมีรายละเอียด ดังนี้ คือ

4.1 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ

ในต่างประเทศ ได้มีการนำแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างแพร่หลายและหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยนำมาเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบปกติ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถอำนวยความสะดวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำเสนอถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ โดยจะทำการศึกษาประเทศเยอรมันซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) และประเทศแคนาดาซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) อย่างไรก็ตามก่อนที่จะกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในเบื้องต้นจะได้กล่าวถึงลำดับชั้นของศาลยุติธรรมในประเทศแคนาดาและประเทศเยอรมัน และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ให้เหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป

4.1.1 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศเยอรมัน

ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมันมีรากฐานมาจากกฎหมายซีวิล ลอว์ (Civil Law) หรือโรมานอ เยอรมานิกที่พัฒนามาจากกฎหมายสิบสองโต๊ะของจักรพรรดิจัสติเนียน ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ไว้อย่างชัดเจนและยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด

ประเทศเยอรมันมีกฎหมายอาญาที่นับว่าเป็นกฎหมายที่มีชื่อเสียง และได้มีประเทศต่างๆให้การยอมรับเป็นแบบอย่างหรือนำมามีอิทธิพลในการจัดทำประมวลกฎหมาย ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่น้อยไปกว่าอิทธิพลของกฎหมายประเทศฝรั่งเศส และต้องยอมรับว่าระบบต่างๆในวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมันได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายโรมัน ทั้งนี้เพราะเหตุว่า หลังจากที่ราชอาณาจักรโรมันถึงแก่กาลอวสาน เพราะมีคนป่าเผ่าเยอรมันเข้ายึดครอง แต่ระบบของกฎหมายโรมันที่จัดทำขึ้นอยู่ในความทรงจำและเป็น

แบบอย่างได้ กฎหมายโรมันจึงถูกดัดแปลงให้เข้ากับกฎหมายจารีตประเพณีของชนเผ่าเยอรมัน ดังกล่าวเรียกว่า Vulgarized Roman Law¹

1. ระบบศาล เขตอำนาจในการพิจารณาคดี และองค์คณะผู้พิพากษาในประเทศเยอรมัน

ในประเทศเยอรมัน อำนาจอธิปไตยถือเป็นหนึ่งเดียว โดยมีองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร และองค์กรตุลาการทำหน้าที่ถ่วงดุลคานอำนาจซึ่งกันและกัน องค์กรตุลาการจึงมีความเป็นอิสระ และได้รับการรับรองรัฐธรรมนูญแห่งเยอรมนี มาตรา 92 ซึ่งกำหนดว่า “รัฐธรรมนูญกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการในการพิจารณาคดีในศาล ขึ้นต้นระดับมลรัฐและสหพันธรัฐ”²

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ระบบศาลของประเทศเยอรมันได้ให้ความเป็นอิสระแก่ผู้พิพากษาในการพิจารณาคดี แต่ได้แบ่งแยกศาลออกตามลักษณะเฉพาะของงานแต่ละด้าน ซึ่งแบ่งประเภทศาลได้เป็นสามระดับ ดังนี้³

¹ อรรถพล ไญ้สว่าง, “ผู้เสียหายในคดีอาญา.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524).

² Judicial power is vested in the judges. It is exercised by the Federal Constitutional Court, by the federal courts provided for in the Basic Law, and by the courts of the Länder.” (Grundgesetz (Basic Law), Art. 92 CG.)

³ กมลชัย รัตนสกาววงศ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายและระบบศาลของประเทศสหพันธรัฐเยอรมัน, ในรวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พี.เค.พรินติ้งเฮาส์, 2531), หน้า 181-187.

* ศาลชั้นต้น ประกอบไปด้วย ศาลระดับท้องถิ่น (Local Courts) หรือศาลชั้นต้นระดับล่าง (Amtsgericht) ที่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อย และคดีอาญาที่มีความผิดไม่ร้ายแรง การพิจารณาคดีกระทำโดยผู้พิพากษาเพียง 1 คน ยกเว้นในคดีอาญาที่อาจใช้ระยะเวลาดำเนินคดีเกินกว่า 2 ปี อาจมีผู้พิพากษาสมทบมาช่วยเหลือในคดีได้ และศาลระดับภูมิภาค (Regional Courts) หรือศาลชั้นต้นระดับมลรัฐ (Landgericht) มีฐานะเป็นศาลอุทธรณ์สำหรับศาลระดับท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็มีเขตอำนาจของตนเองในการพิจารณาคดีแพ่งและ

1) ศาลทั่วไป (Ordinary Courts) หรือศาลยุติธรรมเยอรมัน (Ordentliche Gerichte) ได้แก่ ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาและคดีแพ่งทั่วไป แบ่งได้เป็นสามลำดับ กล่าวคือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลยุติธรรมสูงสุดแห่งสหพันธ์รัฐ*

2) ศาลชำนาญพิเศษ (Specialized Court) มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะเรื่องประกอบด้วยศาลแรงงาน (Labour Courts) ศาลสังคม (Social Courts) ศาลปกครอง (Administrative Courts) และศาลการเงิน (Finance Courts) และศาลสิทธิบัตร (Patent Courts)

4

คดีอาญาทั่วไป การพิจารณาคดีกระทำโดยองค์คณะผู้พิพากษาจำนวน 3 คน แต่ในทางปฏิบัติจะให้ผู้พิพากษาเพียงคนเดียว เว้นแต่เป็นคดีที่ความยุ่งยาก

ศาลอุทธรณ์ (Appellate courts หรือ Higher Regional Courts) หรือ ศาลสูงระดับมลรัฐ (Oberlandgericht) มีอำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์คำตัดสินของศาลระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ในขณะที่เดียวกันก็มีเขตอำนาจของตนเองในการพิจารณาคดีกบฏหรือคดีเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นปรปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ การพิจารณาคดีกระทำโดยองค์คณะผู้พิพากษาตามความเชี่ยวชาญกฎหมายด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือเรียกว่าผู้พิพากษาอาชีพจำนวน 3 คน

ศาลยุติธรรมสูงสุดแห่งสหพันธ์รัฐ (Federal Court of Justice หรือ Bundesgerichtshof) เป็นศาลสูงสุดของศาลทั่วไปที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์คำตัดสินของศาลระดับภูมิภาคและศาลอุทธรณ์ในประเด็นข้อกฎหมายเท่านั้น และไม่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีอื่นใดเป็นการเฉพาะ

* ทั้งนี้ ศาลแรงงาน ศาลปกครอง และศาลสังคม แต่ละศาลมีสามลำดับ ได้แก่ ศาลชั้นต้น (Labour Courts, Social Courts, Administrative Courts) และศาลอุทธรณ์ (Higher Labour Courts, Higher Social Courts, Higher Administrative Courts) ซึ่งเป็นศาล ในระดับมลรัฐ และศาลแห่งสหพันธ์รัฐซึ่งเป็นศาลสูงสุด (Federal Labour Courts, Federal Social Courts, Federal Administrative Courts) ส่วนศาลภาษีอากรมีเพียงสองระดับ ได้แก่ ศาลการเงินชั้นต้น (Finance Courts) และศาลการเงินสูงสุดแห่งสหพันธ์รัฐ (Federal Finance Courts) ในขณะที่ศาลสิทธิบัตรซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมมีเพียงศาลเดียว เรียกว่า ศาลสิทธิบัตรแห่งสหพันธ์รัฐ (Federal Patents Courts) ที่ตั้งอยู่ที่เมืองมิวนิค

3) ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Courts) มีอำนาจหน้าที่พิจารณาตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (Judicial Review) และการตีความรัฐธรรมนูญแต่ละมลรัฐของเยอรมนีจะมีศาลรัฐธรรมนูญแห่งหนึ่งประจำมลรัฐนั้น นอกจากนี้ยังมีศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์รัฐ (Federal Constitutional Court หรือ Bundesverfassungsgericht) อีกหนึ่งแห่งซึ่งเป็นศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดของประเทศ

เขตอำนาจศาลในการพิจารณาคดี

ศาลทุกศาลจะถูกกำหนดเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีไว้โดยรัฐได้บัญญัติเขตอำนาจของศาลไว้ ได้แก่ ศาลแขวงและศาลมลรัฐ เฉพาะบางกรณีเท่านั้นที่เป็นศาลสูง ในส่วนของคดีอาชญากรรมได้ ดังนี้ กรณีแรกคือเขตอำนาจในการพิจารณาคดีแพ่งของศาลแขวงที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 50,000 ยูโร หากเป็นคดีข้อพิพาทเกี่ยวกับการเช่าหรือครอบครัวไม่จำกัดค่านิ่งถึงทุนทรัพย์แต่อย่างใด

สำหรับศาลมลรัฐพิจารณาคดีที่มีทุนทรัพย์มากกว่า 50,000 ยูโร ยกเว้นความผิดบางประเภทที่ไม่ต้องค่านิ่งถึงทุนทรัพย์ในการฟ้องคดี ได้แก่ การฟ้องเจ้าพนักงาน ผู้พิพากษาว่าปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือมีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ เช่น กฎหมายสิทธิบัตร กฎหมายหุ้น การอุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลแขวง ยกเว้นคดีเกี่ยวกับเด็กและครอบครัว รวมทั้งการพิจารณาคดีความผิดทางการเมืองอยู่ในอำนาจสูงสุดของศาลสูงสุดแห่งมลรัฐ⁵

องค์คณะผู้พิพากษา

1) ศาลแขวง มีผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะพิจารณาความผิดที่เอกชนเป็นผู้ฟ้องคดีหรือคาดว่าศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยไม่เกิน 2 ปี⁶

หากเป็นคดีที่มีลักษณะสลับซับซ้อน องค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษา 2 คนและผู้พิพากษาสมทบจำนวน 2 คน พิจารณาคดีที่คาดว่าจำเลยจะได้รับโทษไม่เกิน 4 ปี⁷

⁵ Creifelds, Rechtswoerterbuch, 14 Aulfage, 1997, p 77.

⁶ มาตรา 25 GVG

2) องค์คณะใหญ่ของศาลมลรัฐ ประกอบไปด้วย ผู้พิพากษาจำนวน 2 -3 คน และผู้พิพากษาสมทบ 2 คน พิจารณาความผิดที่ไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงและศาลสูงสุดแห่งมลรัฐ พิจารณาความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกเกินกว่า 4 ปี⁸

2. ประเภทความผิดในประเทศเยอรมัน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ในอดีต ประเทศเยอรมันได้กำหนดรูปแบบมาจากประเทศฝรั่งเศส จึงกำหนดประเภทความผิดไว้ 3 ประเภท กล่าวคือ

- 1) ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ (Verbrechen)
- 2) ความผิดอาญาโทษปานกลาง (Vergehen)
- 3) ความผิดลหุโทษ (Übertretungen)

จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1975 ประเทศเยอรมันได้มีการประกาศใช้กฎหมายอาญาใหม่ โดยนำความผิดลหุโทษ (Übertretungen) ที่บัญญัติในกฎหมายที่มีชื่อว่า “Ordnungswidrigkeitengesetz (OWIG)” ซึ่งเป็นกฎหมายทางปกครองอันเกี่ยวข้องกับละเมิดความเป็นระเบียบอันเป็นผลมาจากจำนวนความผิดลหุโทษเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกเล็กน้อยและมีค่าปรับต่ำ ผู้กระทำความผิดลหุโทษจึงไม่ควรได้รับโทษทางอาญาเพื่อให้มีมลทิน และประวัติติดตัว จึงได้ยกเลิกมาตรการบังคับทั้งหมดที่ใช้กับความผิดเล็กน้อย ซึ่งไม่มีค่าควรแก่การลงโทษออกจากความผิดอาญา⁹

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

⁷ มาตรา 24,28,29 GVG

⁸ มาตรา 74 GVG

⁹ พรณราย ศรีไชยรัตน์. “ความเหมาะสมในการบัญญัติความผิดลหุโทษไว้ในประมวลกฎหมายอาญา.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2536).

ดังนั้น ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันจึงมีความผิดเพียง 2 ประเภท กล่าวคือ¹⁰

1. ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ (Verbrechen) ซึ่งมีอัตราระวางโทษจำคุกขั้นต่ำตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป หรือความผิดที่ต้องระวางโทษหนักกว่านั้น

2. ความผิดอาญาโทษปานกลาง (Vergehen) ได้แก่ ความผิดที่ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือความผิดที่ต้องระวางโทษปรับ

ตลอดเวลาที่ผ่านมาแนวทางในการดำเนินคดีอาญาของประเทศเยอรมันจะอยู่ที่การลงโทษผู้กระทำความผิด และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม แต่แนวทางดังกล่าวก็ไม่ได้ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศเยอรมันเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบปัญหาจำนวนอาชญากรรมและการกระทำความผิดอาญามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีแนวความคิดทางเลือกใหม่ที่จะระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการแก้ไขที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรม อันส่งผลให้ประเทศเยอรมันนำมาตราการ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม”¹¹

3. ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศเยอรมัน

การดำเนินคดีอาญาของประเทศเยอรมันอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การกระทำความผิดอาญาเป็นการกระทำผิดต่อรัฐ กล่าวคือ รัฐเป็นผู้เสียหายต่อการที่มีผู้กระทำความผิดในทุกคน และการดำเนินคดีอาญาเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องจาก การกระทำความผิดอาญาเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม และทำลายความสงบสุขของส่วนรวมซึ่งรัฐมีหน้าที่ปกป้องรักษา รัฐจึงต้องเป็นผู้ดำเนินการในความผิดนั้น แต่ในบางกรณี เอกชนสามารถดำเนินคดีได้เพียงที่

¹⁰ คณิต ญ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีอาญาของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน รวมบทความทางวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ญ นคร, (กรุงเทพฯ : พิมพ์อักษร, 2540), หน้า 79.

¹¹ เอกสารคณะกรรมการว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ E/CN. 15//2002/5

กฎหมายกำหนดฐานความผิดไว้เท่านั้น¹² ทำให้การนำการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการเชิง
สมานฉันท์มาใช้ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศเยอรมันได้มีการผ่อนคลายนโยบายที่โดย
ยอมรับให้นำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา¹³ โดยมี
รายละเอียด ดังนี้

ในปี ค.ศ. 1991 เป็นปีที่ระบบยุติธรรมประเทศเยอรมันได้เริ่มนำกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
กับการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เป็นครั้งแรก โดยได้นำมา
บัญญัติไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของเยาวชน (Juvenile Criminal Code) ใน
มาตรา 10 และมาตรา 45 ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการละเว้นการดำเนินคดี หากเห็นว่าเยาวชน
ผู้กระทำความผิดมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น อย่างแท้จริง (makes a
serious attempt) ต่อมาได้นำหลักการดังกล่าวบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
อาญา มาตรา 153 a ซึ่งพนักงานอัยการมีอำนาจละเว้นหรืองดการดำเนินคดี โดยความยินยอม
ของศาลที่จะพิจารณาและความยินยอมของผู้ถูกกล่าวหา เมื่อได้มีการชดใช้ความเสียหายหรือการ
ไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ¹⁴

ในปี ค.ศ. 1994 ได้มีการบัญญัติเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายอาญา (German Criminal
Code) มาตรา 46 a ให้ศาลมีอำนาจทุเลาการลงโทษได้ในความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่
เกิน 1 ปีหรือละเว้นการลงโทษ หากเห็นว่าคู่กรณีได้มีการไกล่เกลี่ยหรือชดใช้ค่าเสียหายกันได้ และ
ได้กำหนดเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 153 b โดยให้อำนาจ
พนักงานอัยการยุติคดีได้ โดยความยินยอมของศาล หากคดีนั้นอยู่ในเงื่อนไขที่ศาลจะยกเว้นโทษ¹⁵

ในปี ค.ศ. 1999 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญาในมาตรา 153 a และ มาตรา 153 b โดยกำหนดให้พนักงานอัยการและศาลมีหน้าที่

¹² ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2545), หน้า 33.

¹³ Thomas Trenzcek. Victim – Offender Mediation in Germany – ADR under
THE shadow of THE CRIMINAL LAW? [online], 18 June 2007. Available from :
[www.bond.edu.au/law/blr/vol](http://www.bond.edu.au/law/blr/vol%2013-2/Trenzcek) 13-2/Trenzcek.

¹⁴ Deter Dolling. Victim – Offenders Mediation p. 45.

¹⁵ Ibid ,p. 5.

ตรวจดูว่าในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินคดีมีขั้นตอนใดที่มีความเป็นไปได้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยให้อำนาจส่งคดีเข้าสู่โครงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Victim – Offender Mediation Program) ไม่ว่าจะเป็โครงการของรัฐหรือเอกชน

16

4. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) กฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Criminal Code) มาตรา 10 และมาตรา 45 ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการละเว้นการดำเนินคดี หากเห็นว่าผู้กระทำความผิดเป็นเยาวชนที่มีความมุ่งมั่นที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น

2) ประมวลกฎหมายอาญา (German Criminal Code) มาตรา 46 a ที่ให้อำนาจศาลในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้มีการไกล่เกลี่ยกับผู้เสียหาย หรือในคดีนั้นได้มีการชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายแล้ว ให้ศาลมีอำนาจบรรเทาโทษ หรือถ้าคดีนั้นมีโทษจำคุกและศาลจะพิพากษาจำคุกไม่เกิน 1 ปี ให้ศาลมีอำนาจยกเว้นโทษได้

3) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (German Criminal Procedure Code) มาตรา 153 a มาตรา 153 b มาตรา 155 a และมาตรา 155 b ที่กำหนดวิธีการนำเสนอดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก) ในความผิดเล็กน้อย โดยความยินยอมของศาลที่พิจารณาคดีนั้น และความยินยอมของผู้ถูกกล่าวหา พนักงานอัยการมีอำนาจระงับคดี และกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ถูกกล่าวหาปฏิบัติ เช่น ให้ชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น เป็นต้น¹⁶

ข) ภายใต้เงื่อนไขที่ศาลมีอำนาจยกเว้นโทษได้ พนักงานอัยการโดยความยินยอมของศาลที่มีเขตอำนาจ มีอำนาจระงับการฟ้องคดีอาญาได้ และกรณีที่ยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว โดยการ

¹⁶ Ibid ,p. 7.

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมัน มาตรา มาตรา 153 a

ยินยอมของพนักงานอัยการและผู้ถูกกล่าวหา ศาลมีอำนาจยุติการดำเนินกระบวนการพิจารณาลงได้ ก่อนมีการสืบพยาน¹⁸

ค) พนักงานอัยการและศาลมีหน้าที่ต้องตรวจสอบในทุกขั้นตอนของกระบวนการถ้ามีความเป็นไปได้ที่จะดำเนินการตามโครงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย ในคดีที่เหมาะสมให้ริเริ่มให้มีการไกล่เกลี่ย ตลอดจนให้ส่งเสริมและสนับสนุนการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นโดยคู่กรณี แต่ไม่ให้ดำเนินการใด หากผู้เสียหายไม่ยินยอม¹⁹

ง) พนักงานอัยการและศาลมีอำนาจส่งคดีเข้าสู่โครงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งโครงการดังกล่าวอาจเป็นของรัฐ ชุมชน หรือของเอกชน²⁰

5. การระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และสถิติคดี

ระบบการฟ้องคดีในประเทศเยอรมันเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งพนักงานอัยการจะเป็นบุคคลที่รับผิดชอบในการดำเนินคดี โดยอนุญาตให้เอกชนฟ้องได้เพียงที่กฎหมายกำหนดฐานความผิดเท่านั้น เอกชนจึงมีอำนาจฟ้องคดีได้อย่างจำกัด พนักงานอัยการจะดำเนินคดีโดยยึดตามหลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อทราบและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่ามีการกระทำความผิดอาญาตามกฎหมายเกิดขึ้น พนักงานอัยการมีหน้าที่ดำเนินคดีทุกคดี เว้นแต่จะมีเหตุยกเว้นตามกฎหมายจึงไม่ต้องดำเนินคดี²¹ แต่ในระยะเวลาดังนี้ ประเทศเยอรมันได้ผ่อนคลายหลักการฟ้องคดีตามกฎหมาย โดยนำหลักการฟ้องคดีอาญาตามดุลพินิจมาใช้ แม้ว่าจะมีข้อขัดข้องกับกฎหมายก็ตาม²² แต่การใช้ดุลพินิจต้องถูกจำกัดอย่างเข้มงวด โดยต้องสอดคล้องกับมาตรฐานที่กฎหมายบัญญัติไว้และบางกรณีอาจถูกควบคุมโดยศาลได้

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีหลายวิธีด้วยกัน แต่ประเทศเยอรมันได้นำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย (Victim – Offender

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมัน มาตรา มาตรา 153 b

¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมัน มาตรา มาตรา 155 a

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมัน มาตรา มาตรา 155 b

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศเยอรมัน มาตรา มาตรา 152

วรรณคดี

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

Mediation) หรือ (Täter – Opfer – Ausgleich) หรือ TOA²³ โดยจะนำมาใช้กับประเภทความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อยหรือคดีที่มีโทษปานกลาง²⁴

การไกล่เกลี่ยจะกระทำโดยองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยตรง ซึ่งในประเทศเยอรมันจะมีองค์กรที่ดำเนินการดังกล่าวประมาณ 400 องค์กรที่เป็นทั้งหน่วยงานของรัฐและของเอกชน แต่องค์กรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากที่สุด คือ The WAGGE Hannover ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้ากำไร ประมาณในการบริหารองค์กรบางส่วนมาจากภาครัฐ การบริจาค และเงินค่าธรรมเนียม การทำงานขององค์กรจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและอบรมบุคคลให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่มีคุณภาพ โดยคัดจากบุคคลผู้สมัครที่มีความเหมาะสม และภายหลังผ่านการอบรมแล้วจะออกไปประกาศนียบัตรให้เพื่อรับรองการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย²⁵

นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมของรัฐ Nordrhein - Westfalen ได้เห็นความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการส่งเสริมให้มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังจะเห็นได้จาก แผ่นพับที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยได้ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม กล่าวคือ ชาย 2 คนได้เมาสุราและทะเลาะวิวาทกันในภัตตาคารแห่งหนึ่ง และชายคนหนึ่งถูกตีด้วยที่เขี่ยบุหรี่จนศีรษะแตก ต่อมาพนักงานอัยการได้รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดีแล้วหลังจากนั้น พนักงานอัยการได้ริเริ่มให้คู่กรณีตกลงจะรับข้อพิพาทร่วมกัน โดยให้ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางเป็นผู้ดำเนินการให้คู่พิพาทมีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกในเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น ให้ผู้กระทำความผิดยอมรับผิดในการกระทำของตนด้วยการขอโทษ ขอภัยและมีการทำบันทึกข้อตกลงในการชดใช้

²³ Stefanie Trankle. "The Tension between Judicial Control and Autonomy in Victim – Offender – Mediation a Micro sociological Study of a Paradoxical Procedure Base on Examples of The Mediation Process in Germany and France. [online], 2007. Available from : www.iuscrim.mpg.de/forsch/krim/trankle.e.html

²⁴ UTE I. HARTMANN. Victim – Offender Reconciliation with Adult Offenders in Germany. [online], 11 May 2007. Available from : www.aic.gov.au/publications/proceedings/27/hartmann.pdf

²⁵ The Balance e. V. looks for honoracy conflict mediators in the are Hannover. [online], 7 August 2007. Available from : www.waage.hannover.de

ความเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ผู้เสียหาย ในขณะที่เดียวกันผู้เสียหายยินยอมไม่ติดใจดำเนินคดีต่อไป ทำให้สัมพันธภาพของคู่กรณีกลับมาคืนสู่สภาพที่ดีดังเดิม และไม่มีความบาดหมางระหว่างกันอีกต่อไป

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ประเทศเยอรมันได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก ในสถิติกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1993 – ค.ศ. 2002²⁶

1. ประเทศเยอรมันทั้ง 15 สหพันธรัฐ ได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการดำเนินคดี²⁷

2. ในความผิดที่ผู้ใหญ่เป็นผู้กระทำความผิด มีบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อาทิเช่น ผู้พิพากษา ตำรวจ นิติกร ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย พยานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง²⁸

3. ในความผิดที่ผู้ใหญ่เป็นผู้กระทำความผิด ได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างมาก เช่น ความผิดฐานทำร้าย ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ความผิดเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ และความผิดฐานกรรโชก เป็นต้น²⁹

4. ในประเทศเยอรมัน ผู้กระทำความผิดมีในทุกช่วงอายุ ไม่ว่าจะเป็น เด็ก วัยรุ่น และผู้ใหญ่³⁰

6. ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย (Victim – Offender Mediation Program) มี 3 วิธีดังต่อไปนี้

²⁶ Bundesministerium der Justiz, Täter – Opfer – Ausgleich [online], 11 May 2009. Available from : [http:// www.bmj.bund.de/media/archieve/883.pdf](http://www.bmj.bund.de/media/archieve/883.pdf)

²⁷ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ตารางที่ 5

²⁸ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ตารางที่ 6

²⁹ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ตารางที่ 7

³⁰ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ตารางที่ 8

1) เมื่อพนักงานอัยการเห็นว่าคดีที่อยู่ระหว่างการดำเนินการพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องสามารถทำการไกล่เกลี่ยได้ ก็จะส่งคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในขั้นตอนก่อนฟ้องคดี และรอผลการไกล่เกลี่ยเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง³¹

2) เมื่อผู้พิพากษาหรือศาลที่พิจารณาคดีนั้นมีความเห็นว่า คดีที่อยู่ในระหว่างการพิจารณานั้นสามารถทำการไกล่เกลี่ยได้ ก็จะส่งคดีเข้าสู่โครงการไกล่เกลี่ยในขั้นตอนระหว่างการพิจารณาคดี และนำผลของการไกล่เกลี่ยมาประกอบการทำคำพิพากษาว่าจะลงโทษสถานเบาหรือยกเว้นโทษแก่ผู้กระทำความผิด³²

3) เมื่อผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหาย ไม่ว่าจะคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาชั้นพนักงานอัยการหรือชั้นศาล คู่กรณีสามารถติดต่อขอให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ด้วยตนเอง เพื่อนำผลการไกล่เกลี่ยส่งแก่พนักงานอัยการหรือศาลให้พิจารณาต่อไป³³

เมื่อคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว คณะทำงานจำนวน 5 คน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจำนวน 2 คน ทนายความจำนวน 1 คน ผู้ชำนาญการในการไกล่เกลี่ยจำนวน 1 คน และนักสังคมสงเคราะห์หญิงจำนวน 1 คน เป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผู้เสียหายในเบื้องต้น หากผู้เสียหายยินยอมเข้าสู่กระบวนการดังกล่าวก็จะติดต่อกับผู้กระทำความผิด หลังจากติดต่อแต่ละฝ่ายจนพร้อมที่จะพบปะซึ่งกันและกันก็จะจัดให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยให้ผู้เสียหายมีโอกาสที่จะแสดงความรู้สึกถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับรู้ถึงผลร้ายที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดความรู้สึกผิดสำนึกในการกระทำและพยายามบรรเทาผลร้าย กรณีที่มีการตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยก็จะทำรายงานส่งไปยังพนักงานอัยการหรือศาลตามลำดับ

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 155 a และ 155 b

³² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 46 a

³³ เว็บบอร์ดเดียวกัน.

ผลของการดำเนินงาน

หากการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จก็จะส่งกลับไปดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม แต่ถ้าการไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ ผลของการดำเนินการพร้อมด้วยรายงานของผู้ทำการไกล่เกลี่ยจะถูกส่งกลับเข้าไปในโครงการ ดังนี้

1) กรณีที่ผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหายส่งเรื่องเข้าสู่โครงการเอง ก็จะส่งผลการดำเนินการไปยังพนักงานอัยการ หากคดีอยู่ระหว่างการดำเนินการของพนักงานอัยการ หรือส่งไปยังศาลที่พิจารณาคดีนั้น หากคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล

2) กรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ส่งคดีเข้าสู่โครงการไกล่เกลี่ยก็จะส่งผลไปยังพนักงานอัยการเพื่อประกอบการพิจารณาไม่ฟ้อง

3) กรณีที่ศาลเป็นผู้ส่งคดีเข้าโครงการไกล่เกลี่ยก็จะส่งผลไปยังศาลที่พิจารณาคดีดังกล่าว เพื่อประกอบการทำคำพิพากษาว่าจะบรรเทาโทษหรือยกเว้นโทษ³⁴

4.1.2 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศแคนาดา³⁵

ประเทศแคนาดาเป็นประเทศในลักษณะสหพันธรัฐประกอบไปด้วย 10 รัฐ (Province) ประกอบไปด้วย แอลเบอร์ตา บริติชโคลัมเบีย แมนิโทบา นิวบรันสวิก นิวฟันแลนด์และลาบราดอร์ โนวาสโกเชีย ออนแทรีโอ ปริ้นซ์อี็ดเวิร์ดไอส์แลนด์ ควิเบก ซัสแคตเชวัน และ 3 ดินแดน (Territories) ได้แก่ นอร์ทเวสต์เทริทอรีส์ นูนาวุต และยูคอน ซึ่งเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

³⁴ Gerd Ferdinand Kirchhoff and Saskia Baltes. Victim Offender Mediation in germany experience in a Germany city and Basic Consideration. Paper presented to the 11 th Symposium” new horizons in victimology” of the world society of victimology and the technikon South Africa University of Stekkenbosch, July 13 – 18, 2003-06-17

³⁵ สถาบันกฎหมายอาญา, สำนักงานอัยการสูงสุด, สารานุกรมกระบวนการยุติธรรมนานาชาติ (กรุงเทพมหานคร : เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป, 2540). หน้า 656.

ระบบกระบวนการยุติธรรมได้แบ่งความรับผิดชอบออกไปในหลายระดับ ตั้งแต่อยู่ในระดับของมลรัฐ ระดับจังหวัด และระดับเทศบาล กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. 1867 ได้แบ่งแยกเขตอำนาจระหว่างรัฐบาลระดับสหพันธรัฐและรัฐบาลระดับจังหวัดไว้อย่างชัดเจน โดยให้มีรัฐบาลกลางและรัฐบาลของรัฐแต่ละมลรัฐไว้กับเขตการปกครองอิสระทั้ง 2 เขตก็มียอำนาจที่ได้รับมาจากรัฐบาลกลาง

รัฐสภาแคนาดามีอำนาจตามกฎหมายรัฐธรรมนูญตาม มาตรา 91 ที่จะประกาศใช้กฎหมายอาญาและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญา ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลท้องถิ่นก็มีอำนาจตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 92 ที่จะบริหารกระบวนการยุติธรรมภายในเขตท้องที่ของตน ทั้งในทางอาญาและทางแพ่ง

ระบบกฎหมายของประเทศแคนาดานั้นมีรากฐานมาจากกฎหมายโรมันและกฎหมายคอมมอนลอว์ของประเทศอังกฤษ สำหรับกฎหมายอาญาที่เรียกว่าประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดาได้ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1892 และได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง เพื่อให้เกิดความทันสมัย อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดาเกือบทั้งหมดได้พัฒนามาจากหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ

ภายใต้รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1867 รัฐบาลกลางมีอำนาจในการออกกฎหมายอาญาใช้บังคับทั่วประเทศ ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นสามารถออกกฎหมายอาญาได้เฉพาะที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจไว้ เช่น ในเรื่องของการจราจรและการควบคุมเครื่องดื่มมึนเมา

1. ระบบศาล เขตอำนาจศาลในการพิจารณาคดี และองค์คณะผู้พิพากษาในประเทศแคนาดา

ระบบศาลของประเทศแคนาดาได้แบ่งประเภทศาลได้เป็นสี่ระดับ ดังนี้³⁶

³⁶ Department of Justice Canada – Canada’s Court System [online], 7 May 2009. Available from : <http://www.justice.gc.ca/eng/dept-min/pub/ccs-ajc/page3.html#appeal>

1) ศาลฎีกา (Supreme Court) เป็นศาลสูงสุดที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ และมีอำนาจพิจารณาข้อพิพาทตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา และกฎหมายแพ่ง ศาลฎีกามีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจำนวน 1 คน และผู้พิพากษาจำนวน 8 คนที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกลาง โดยต้องมีผู้พิพากษาจากรัฐควิเบก จำนวนอย่างน้อย 3 คน รัฐออนตาริโอ จำนวน 3 คน แคนาดาตะวันตก จำนวน 2 คน และรัฐแอตแลนติกจำนวน 1 คน ศาลฎีกามีที่ทำการอยู่ที่รัฐออนตาริโอและมีสมัยประชุม 3 ครั้งต่อปี กล่าวคือ ฤดูหนาว ฤดูใบไม้ผลิ และฤดูร้อน

นอกจากนี้ ศาลฎีกายังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษารัฐบาลกลางเกี่ยวกับการบัญญัติกฎหมาย การตีความกฎหมาย และสอบถามถึงขอบเขตอำนาจของรัฐสภาหรือสภานิติบัญญัติ

2) ศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) ในแต่ละมลรัฐมีศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์แผนกที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลสูงหรือศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์ของเอกชน รัฐบาล หรือตัวแทนของหน่วยราชการ และมีองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีจำนวน 3 คน

3) ศาลสูง (Provincial/Territorial Superior Courts) ในทุกมลรัฐและจังหวัดมีศาลสูงที่มีชื่อที่หลากหลาย อาทิเช่น ศาลสูง (Superior Court of Justice) ศาลสูงสุด (Supreme Court) หรือ “Court of Queen's Bench” มีอำนาจพิจารณาความผิดอุกฉกรรจ์ทุกประเภทความผิด ไม่ว่าจะ เป็น ข้อพิพาททางแพ่ง ทางอาญา คดีบาดหมางทางครอบครัว คดีหย่า คดีทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับเงินจำนวนมาก เว้นแต่ความผิดที่อยู่ในอำนาจของศาลอื่นที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ นอกจากนี้ ศาลสูงยังมีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาศาลชั้นต้น และผู้พิพากษาในศาลสูงจะได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกลาง

4) ศาลชั้นต้น (Provincial Courts) มีอำนาจพิจารณาความผิดที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรง ส่วนมากเป็นคดีอาญา คดีครอบครัว ยกเว้นคดีหย่า คดีเด็กและเยาวชน และคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดการจราจร นอกจากนี้ศาลชั้นต้นยังแบ่งศาลออกเป็นศาลพิเศษต่างๆ เช่น ศาลที่พิจารณาเกี่ยวกับยาเสพติด ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น โดยศาลเด็กและเยาวชนจะมีอำนาจพิจารณาเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ซึ่งตามกฎหมายระบุไว้ว่ามีอายุระหว่าง 12 – 17 ปี ผู้กระทำความผิดที่มีอายุไม่ถึง 12 ปี ไม่สามารถถูกดำเนินคดีอาญาได้ แต่อาจจะได้รับการปฏิบัติดูแลโดยเจ้าหน้าที่สวัสดิการเด็ก และมีศาลพิเศษที่เรียกว่า “Circle Court” ที่พิจารณาเฉพาะคดีที่

ผู้ต้องหาเป็นชาวแคนาดาพื้นเมือง จะมีวิธีการพิจารณาเฉพาะโดยนำเอาประเพณีท้องถิ่น ผสมผสานกับหลักกฎหมายสมัยใหม่ ซึ่งผู้ที่มีส่วนในการดำเนินคดีในศาลจะนั่งเป็นวงกลม และมีบุคคลที่มีพื้นเพทางวัฒนธรรมเดียวกันกับจำเลยคอยให้คำแนะนำทางวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชนพื้นเมือง³⁷

2. ประเภทความผิดในประเทศแคนาดา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ความผิดอุกฉกรรจ์ (Indictable Offences) เป็นความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป เช่น การฆ่าคนตาย การทำร้ายรวมกับการกระทำความผิดทางเพศ การปล้น เป็นต้น

2) ความผิดลหุโทษ (Summary Offences) จะมีลักษณะความผิดที่รุนแรงน้อยกว่า เป็นความผิดเกี่ยวกับการข่มขืนยานพาหนะหรือการกระทำอันเป็นการรบกวนต่อสาธารณะ อัตราโทษตั้งแต่การปรับไม่เกิน 2,000 บาท การภาคทัณฑ์ จนถึงการกักขังเป็นระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน

การฟ้องร้องดำเนินคดีนั้น ขั้นตอนแรก ต้องมีการกล่าวหาผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดฐานใด หากมีการกล่าวหาว่าทำผิดต่อความผิดอุกฉกรรจ์ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไปปรากฏตัวที่ศาลเพื่อนัดเวลาสำหรับการพิจารณาคดี แต่ถ้าเป็นความผิดลหุโทษก็อาจให้บุคคลที่มีกฎหมายรับรอง เช่น ทนายความ ที่ปรึกษาไปปรากฏตัวแทนได้ และก่อนที่ผู้ต้องหาจะถูกดำเนินคดีอาญาต้องมีบุคคลยืนยันต่อหน้าศาลว่าผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง และมีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิด เมื่อศาลได้พิจารณาแล้วก็จะชี้ขาดว่าจะให้มีการดำเนินคดีผู้ถูกกล่าวหาอีกหรือไม่ หลังจากนั้นจะกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหามาศาลตามวันเวลาที่ระบุไว้ อันเป็นการเริ่มเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีอาญาในชั้นพิจารณาความผิดต่อไป³⁸

การพิจารณาความผิดที่เกิดขึ้น ถือเป็นความผิดต่อแผ่นดินและถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาจึงกระทำในนามของรัฐ ในการฟ้องคดีผู้ถูกกล่าวหายอมจะให้การเป็นพยานตนเองก็ได้ แต่จะบังคับให้ผู้นั้นให้การไม่ได้ และจะถูกบังคับให้การเป็นประจักษ์ต่อตนเองไม่ได้ สิทธิดังกล่าวครอบคลุมถึงคู่สมรสด้วย

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 663.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 660.

ในความผิดประเภทอุกฉกรรจ์ จำเลยจะต้องถูกดำเนินคดีในศาลอาญา โดยมีลูกขุน เว้นแต่จำเลยและอัยการสูงสุดยินยอมที่จะไม่ต้องการลูกขุน แต่ยังมีความผิดบางความผิดของความผิดอุกฉกรรจ์ที่ถือว่าไม่ร้ายแรงที่จะต้องได้รับการพิจารณาโดยศาลหรือลูกขุน ในกรณีเช่นนี้ จำเลยจะได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาของศาลแห่งมลรัฐนั่นเอง เว้นแต่ผู้พิพากษาจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น ความผิดประเภทนี้ ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ที่มีมูลค่าต่ำกว่า 1,000 เหรียญ ความผิดเกี่ยวกับการพนันขั้นต่อ ความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกง และความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรงไม่มากนัก

สำหรับฐานความผิดอุกฉกรรจ์ประเภทอื่น จำเลยสามารถเลือกศาลที่จะพิจารณาได้ถึง 3 ศาล ที่มีเขตอำนาจภายใต้ประมวลกฎหมายอาญา โดยแบ่งศาลออกเป็น 3 ระดับ กล่าวคือ ศาลสูง ศาลอาญา และศาลแขวง โดยมีเพียง 10 % เท่านั้นที่นำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลและลูกขุน เพราะมีวิธีอื่นนอกจากการพิจารณาคดีในศาลที่ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชน โดยไม่ต้องไปพิจารณาความผิดในศาลอาญา เป็นต้น

3. ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดานับเป็นประเทศหนึ่งที่มีจำนวนนักโทษในเรือนจำมากที่สุด โดยเฉพาะชนพื้นเมืองที่มีอัตราการถูกจำคุกสูงกว่าอัตราเฉลี่ยของทั่วประเทศถึง 8 เท่า อาชญากรรมในชนพื้นเมืองมีแนวโน้มสูงขึ้นและเรือนจำส่วนใหญ่ก็มีนักโทษที่เป็นคนพื้นเมือง ความจริงดังกล่าวนี้เป็นที่ประจักษ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศ ทำให้มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ เพื่อเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในปี ค.ศ. 1978 กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาของประเทศแคนาดาที่เกิดขึ้นนั้นได้รับอิทธิพลมาจากกระบวนการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1974 ณ เมืองออนตาริโอ (Ontario) ซึ่งแต่เดิมใช้ชื่อว่า กระบวนการประนีประนอมในคดีอาญา (Victim-Offender Reconciliation Programs)³⁹ และ ในปี ค.ศ. 1995⁴⁰ ประเทศแคนาดาได้ปรับปรุงกฎหมายอาญา

³⁹ Office for Victims of Crime Bulletin (U.S. Department of Justice: July, 2000), pp.2.

⁴⁰ Ibid

มาตรา 717(1) เพื่อนำกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาแล้วในคดีแพ่งมาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาอีกด้วย⁴¹

สำหรับการพิพากษาของโทษผู้กระทำความผิดของศาลนั้น ได้นำกระบวนการล่อมวงมาพิจารณา ซึ่งศาลสามารถเรียกค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดด้วย ซึ่งถือว่ากระบวนการล่อมวงก็เป็นไปตามหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งนำมาจากประมวลกฎหมายอาญาแคนาดา ค.ศ. 1996 มาตรา 718 (2) (e) มาตราดังกล่าวเป็นการใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อหลีกเลี่ยงโทษจำคุก โดยกระบวนการล่อมวงพิจารณาใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นคนพื้นเมืองเท่านั้นที่มีโทษร้ายแรง (คดี R v. Gladue ค.ศ. 1999) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลในการนำมาใช้กับคดีที่เกิดขึ้น กระบวนการล่อมวงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาของศาลที่ไม่เข้มงวดแต่ยึดหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติและประเพณีของชนพื้นเมืองซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายปัจจุบัน โดยจะมีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอีกด้วย⁴²

4. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) ประมวลกฎหมายอาญา (Criminal Code of Canada) มาตรา 717 เป็นมาตรการเบี่ยงเบนคดี (diversion) กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ตำรวจและพนักงานอัยการมีทางเลือกที่จะเสนอคดีต่อโครงการเบี่ยงเบนคดี หากเห็นว่าผู้กระทำความผิดคุณสมบัติเหมาะสม ให้ดำเนินการส่งคดีเข้าสู่กระบวนการ ซึ่งโครงการดังกล่าว มีผู้รับผิดชอบดำเนินการ คือ อัยการสูงสุดหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย ผู้ที่รับการแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยการดำเนินการนี้จะต้องกำหนดมาตรการที่เหมาะสม ผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมโครงการจะต้องได้รับคำแนะนำรายละเอียดของมาตรการ และต้องยินยอมเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ ซึ่งก่อนให้ความยินยอมต้องได้รับการแจ้งสิทธิของตน⁴³

⁴¹ Michel Robert, Judge as Mediation in Criminal Matters: The Canadian Experience, (The International Society for The Reform of Criminal Law 20th International conference , 2-6 July 2006) , pp.4.

⁴² Ibid.

⁴³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 717

มาตรการดังกล่าวจะไม่ถูกนำมาใช้ หากผู้กระทำความผิดปฏิเสธการมีส่วนร่วม หรือไม่เกี่ยวข้องกับกระทำความผิด หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงไว้ และภายหลังศาลพอใจในความประพฤติของผู้กระทำความผิดหลังจากผ่านขั้นตอนและเงื่อนไขของมาตรการแล้ว ศาลจะยกฟ้องในข้อหาดังกล่าวก็ได้⁴⁴

2) พระราชบัญญัติการกระทำความผิดของเยาวชน บัญญัติไว้ในมาตรการทางเลือกที่กำหนดให้ใช้การกระทำความผิดของเยาวชน โดยให้ทำการตกลงกันด้วยวิธีการใดๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม มาตรการนี้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรการทางเลือกซึ่งมีผู้ดำเนินการคืออัยการสูงสุดหรือผู้ที่รับมอบหมาย ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐในจังหวัดนั้น⁴⁵ ในการดำเนินการนี้ผู้ดำเนินการจะต้องกำหนดมาตรการให้เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับว่าจะได้รับการพิจารณาโดยรอบคอบและเป็นประโยชน์ต่อสังคม เยาวชนผู้เข้าร่วมตามมาตรการนี้จะต้องรู้สึกผิดและยอมรับผิดชอบในการกระทำของตนจึงได้ยินยอมเข้าร่วมโดยสมัครใจ⁴⁶ โดยการตัดสินใจจะต้องได้รับการชี้แจงรายละเอียดของโครงการ และต้องได้รับการแจ้งสิทธิที่มีอยู่⁴⁷ มาตรการนี้จะไม่ถูกนำมาใช้ หากผู้กระทำความผิดไม่ยอมรับปฏิเสธการกระทำของตน⁴⁸

ขั้นตอนการดำเนินการเริ่มต้นจากการที่ตำรวจและพนักงานอัยการจะส่งคดีให้คณะกรรมการชุมชนใช้มาตรการทางเลือกด้วยการประชุมไกล่เกลี่ย ซึ่งจะดำเนินการโดยอาสาสมัคร และผู้ที่เข้าร่วมการประชุมคือผู้กระทำความผิดและครอบครัว อาสาสมัคร ผู้ทำการไกล่เกลี่ย จำนวน 2 คน แต่สำหรับคดี บางคดี เหลืออาชญากรรมและผู้ปกครองก็จะเข้ามาในคดีด้วย

⁴⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 717

⁴⁵ พระราชบัญญัติการกระทำความผิดของเยาวชน ค.ศ. 1984 มาตรา 4(1)

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4 (1) (c), (d)

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4 (1) (e)

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4 (3)

การดำเนินการตามมาตรการทางเลือกตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ไม่ถือว่าเป็นความขัดแย้งกับการดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม หากภายหลังปรากฏว่าผู้กระทำความผิดยินยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขให้ศาลเยาวชนยกฟ้องในข้อหาดังกล่าว⁴⁹

5. การระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแนวคำพิพากษาของศาล

ในการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐแต่ละรัฐในประเทศแคนาดามีอำนาจกำหนดแนวนโยบายและการปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ ซึ่งการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐแต่ละรัฐจึงสามารถกำหนดแนวนโยบายและแนวทางการปฏิบัติได้⁵⁰ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในรัฐโนวาสโกเชีย เท่านั้น

การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรัฐโนวาสโกเชียเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่คุ้มครองสิทธิผู้ที่ได้รับความเสียหาย ให้เสนอคดีต่อคณะกรรมการชุมชนในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ยุติลง⁵¹

คณะกรรมการชุมชนในรัฐโนวาสโกเชียประกอบด้วยตัวแทนของสมาชิกในชุมชนที่อาสาสมัครเข้ามาทำงาน เพื่อทำหน้าที่ติดต่อคู่พิพาทในคดี รวมถึงเป็นบุคคลที่กำหนดแนวทางในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตลอดจนเป็นผู้กำหนดการจัดให้ผู้ได้รับความเสียหาย ผู้กระทำความผิดได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้สึกและความสูญเสียซึ่งกันและกัน⁵² โดยการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมและ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน,มาตรา 4 (4) (a)

⁵⁰ Department of Justice ,[online], 7 May 2009 Available from Available from : www.canada.justice.gc.ca/en/ps/voc/rjpap.html

⁵¹ Government of Nova Scotia , Framework [online], 22 July 2009. Available from : www.gov.ns.ca/Just/rj/rj-Framework.html

⁵² Government of Nova Scotia , Develop [online], 15 August 2010. Available from : www.gov.ns.ca/Just/rj/rj-develop.html

คณะกรรมการชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รัฐไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการแต่อย่างใด เพียงแต่สนับสนุนงบประมาณและกำกับดูแลเท่านั้น ทำให้รัฐไม่สามารถดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้กับทุกชุมชน⁵³ สมาชิกในชุมชนมีส่วนสำคัญในความสำเร็จของโครงการ แต่ก็ไม่ใช่หมายความว่ารัฐจะโอนความรับผิดชอบให้แก่ชุมชนเป็นผู้จัดการโดยปราศจากการสนับสนุน นอกจากนี้ ในประเทศแคนาดาได้มีการจัดโปรแกรมโดยคณะกรรมการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของประเทศแคนาดาในรัฐต่าง ๆ จำนวน 52 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมในออนแทรีโอ จำนวน 13 โปรแกรม ในโนวาสโกเชียจำนวน 5 โปรแกรม ในนิวบรันสวิก จำนวน 3 โปรแกรม ในแอลเบอร์ตาจำนวน 9 โปรแกรม ในนิวฟันแลนด์จำนวน 2 โปรแกรม ในนอร์ทเวสต์เทริทอรีส์จำนวน 2 โปรแกรม ในพริ้นซ์เอ็ดเวิร์ดไอส์แลนด์จำนวน 1 โปรแกรม ในแมนิโทบา จำนวน 5 โปรแกรม ในซัสแคตเชวันจำนวน 4 โปรแกรม และในควิเบกจำนวน 8 โปรแกรม

แนวคำพิพากษาของศาล⁵⁴

R v. Idlout (คำพิพากษาคัดสินเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2009)

เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2007 ที่เมือง Puvirnituk ผู้กระทำความผิด (Mr. Idlout) อายุ 20 ปี ได้ทะเลาะวิวาทกับหญิงสาวคนหนึ่งอายุ 16 ปี และได้ใช้โทรศัพท์ไร้สายเป็นอาวุธขว้างใส่หญิงสาว แต่หญิงสาวซึ่งเป็นผู้เสียหายไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด

Mr. Idlout ไม่เคยมีประวัติการกระทำความผิด และเป็นกรกระทำความผิดเพียงเล็กน้อยที่เกิดในเวลาไม่กี่วินาที โดยปราศจากการไตร่ตรองไว้ก่อน นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง สังคมจึงควรให้โอกาสเพื่อไม่ให้เขามีประวัติอาชญากรรมติดตัว ศาลจึงตัดสินให้ผู้กระทำความผิดได้รับการปล่อยตัวโดยปราศจากเงื่อนไข เนื่องจากหลังการกระทำความผิดจนถึงการพิจารณาคดีเป็นระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน เขาไม่ได้กระทำความผิดซ้ำอีก นอกจากนี้ยังได้บริจาคเงินให้กับองค์การการกุศลของชุมชนที่อาศัยอยู่ (Inukjuak) เป็นจำนวนเงิน

⁵³ Montgomery. A. "Alternative Measeur in Nova Scotia : A comprehensive Review" Nova Scotia Department. August 1997.

⁵⁴ Welcome to Westlaw, Result [online], 15 August 2010. Available from : <http://web2.westlaw.com/result/documenttext.aspx?vr=2.0&sv=2.0&sv=Split&rs=WL...>

\$ 200 ก่อนที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาคดี ดังนั้น ศาลจึงนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการตัดสินคดี เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้กลับคืนสู่สังคมและดำรงชีวิตตามปกติสุข

6. ขั้นตอนในการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และผลการดำเนินงาน

ในประเทศแคนาดา รัฐบาลกลางได้กำหนดให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดเล็กน้อย หรือความผิดที่กระทำโดยประมาทเท่านั้น แต่รายละเอียดในขั้นตอนการดำเนินการไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะ ทำให้รัฐโนวาสโกเชียจึงต้องกำหนดวิธีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้และได้กำหนดให้รวมถึงความผิดร้ายแรงอีกด้วย⁵⁵

ขั้นตอนในการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กำหนดตามประเภทความผิดเป็น 4 ระดับ ดังต่อไปนี้

- 1) ความผิดระดับที่ 1 คือ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย และความผิดฐานทำร้ายร่างกายไม่เป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ
- 2) ความผิดระดับที่ 2 คือ ความผิดที่ไม่ใช่ความผิดระดับ 3 และความผิดระดับ 4
- 3) ความผิดระดับที่ 3 คือ ความผิดฐานฉ้อโกง ความผิดฐานข่มขืนโดยไม่เจตนา ความผิดเกี่ยวกับครอบครัว และความผิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว
- 4) ความผิดระดับที่ 4 เช่น ความผิดทางเพศ เป็นต้น

ในส่วนของวิธีการระงับข้อพิพาทนั้น รัฐโนวาสโกเชียได้กำหนดวิธีการการระงับข้อพิพาทตามประเภทความผิดไว้ 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ก) ขั้นตอนก่อนฟ้องคดี เป็นมาตรการที่ตำรวจมีบทบาทระงับข้อพิพาทในความผิดระดับที่ 1 และความผิดระดับที่ 2 โดยใช้ดุลพินิจว่ากล่าวตักเตือนด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือสำหรับ

⁵⁵ Ibid, p. 1 – 20.

ความผิดที่รุนแรง แต่หากเห็นว่ามาตรการตักเตือนไม่ประสบผลสำเร็จจะเสนอให้ดำเนินการในขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อไป อย่างไรก็ตามการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องยังไม่มี การตั้งข้อหา กับผู้กระทำความผิด หากมีการตั้งข้อหาแล้วและตำรวจมีความเห็นว่าควรรีใช้มาตรการทางเลือกก็ดำเนินการส่งให้พนักงานอัยการดำเนินการต่อไป⁵⁶

ข) ขั้นตอนภายหลังจากยื่นคำฟ้องหรือก่อนมีคำพิพากษา เป็นการดำเนินการโดยพนักงานอัยการ หลังจากที่ตำรวจได้ตั้งข้อหาแล้ว พนักงานอัยการจะดำเนินการทบทวนข้อหาและสามารถเลือกที่จะนำคดีเข้าสู่คณะกรรมการชุมชนในความผิดระดับ 1 และความผิดระดับ 2 หรือจะฟ้องคดีต่อศาลก็ได้⁵⁷

ค) ขั้นตอนก่อนมีคำพิพากษา ผู้พิพากษามีอำนาจดำเนินการในระหว่างที่คดีอยู่ระหว่างการรอการพิพากษาคดี ซึ่งโดยปกติในคดีที่มีความรุนแรงมาก ศาลจะใช้วิธีการดำเนินคดีและตัดสินคดีโดยศาล แต่ในคดีที่มีความรุนแรงน้อย ศาลจะใช้ดุลพินิจส่งคดีตามความเห็นของศาลหรือความเห็นของพนักงานอัยการและให้คณะกรรมการชุมชนดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยศาลจะเลื่อนการพิจารณาคดีเพื่อให้คณะกรรมการชุมชนดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁵⁸

ง) ขั้นตอนระหว่างรับโทษ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์หรือเจ้าหน้าที่คุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับ ความเสียหายเป็นผู้เสนอคดี สำหรับความผิดระดับ 1 ระดับ 2 ระดับ 3 และระดับ 4 เพื่อเยียวยา ความเสียหายของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับความเสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชนหรือ โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่ออาชญากรรม และช่วยเหลือให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสกลับตนเป็นคนดี และสังคมให้อภัย ทำให้ผู้กระทำความผิดได้กลับคืนสู่สังคม⁵⁹

⁵⁶ Government of Nova Scotia , Framework [online], 22 July 2009. Available from : www.gov.ns.ca/Just/rj/rj-Framework.html

⁵⁷ Ibid,p. 1 – 20.

⁵⁸ Ibid,p. 1 – 20.

⁵⁹ Ibid,p. 1 – 20.

ผลการดำเนินงาน

ถ้าในระหว่างการดำเนินการของคณะกรรมการชุมชนหรือผู้กระทำความผิดมีความรู้สึกว่าการดำเนินการไม่ประสบผลสำเร็จหรือขั้นตอนการดำเนินการไม่เป็นที่ยอมรับของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือการที่คณะกรรมการได้ติดตามผลการดำเนินงานแล้วเห็นว่าไม่ได้มีการปฏิบัติตามที่ข้อตกลงกันไว้ คณะกรรมการชุมชนจะเสนอเรื่องเพื่อกลับไปดำเนินคดีตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม แต่ถ้าการดำเนินการเป็นผลสำเร็จ คณะกรรมการชุมชนจะส่งเรื่องกลับไปเข้าไปในโครงการ ดังนี้⁶⁰

1) กรณีที่ตำรวจเป็นผู้ส่งคดีให้คณะกรรมการชุมชนพิจารณา โดยยังไม่ได้มีการตั้งข้อหา คณะกรรมการจะส่งเรื่องกลับไปยังตำรวจเพื่อยุติคดีโดยไม่ต้องแจ้งข้อหากับผู้กระทำความผิด

2) กรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ส่งคดีให้คณะกรรมการชุมชนพิจารณา คณะกรรมการจะส่งเรื่องดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการเพื่อยุติคดี โดยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง

3) กรณีที่ผู้พิพากษาเป็นผู้ส่งคดีให้คณะกรรมการชุมชนพิจารณา คณะกรรมการชุมชนจะส่งเรื่องกลับไปให้ผู้พิพากษาเพื่อยุติคดีโดยการยกฟ้อง

4) กรณีที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เป็นผู้ส่งคดีให้คณะกรรมการชุมชนพิจารณา คณะกรรมการชุมชนจะส่งเรื่องกลับไปยังเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เพื่อพิจารณาลดโทษหรือปล่อยตัวซึ่งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในคดี

4.2 ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง

⁶⁰ Umbreit, M, Information on Research Finding Related to Uniquely Restorative Justice Interventions (Centre for Restorative Justice & Mediation, University of Minnesota : 1996). pp 4.

การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวงให้มีประสิทธิผลนั้น จำต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม บริบทของสังคม ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางด้านกฎหมาย ศาสนา สังคม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อให้การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างแท้จริง ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยเชิงนโยบาย ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 81 อนุมาตรา 1 ที่มีหลักการพอสรุปได้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรม ให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชน และองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 -2554) ที่มีความมุ่งหมายสำคัญในการส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย น่าอยู่ และสงบสุขบนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข และได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ อย่างเป็นธรรม โดยเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งการส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างจริงจัง ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส เด็ก และสตรี ป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด

อีกทั้ง แผนยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรม พ.ศ. 2549 – 2552 ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้เน้นการรักษาความเข้มแข็งและมุ่งสู่ความเป็นเลิศในการอำนวยความสะดวก โดยการส่งเสริมให้นำวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกอื่น นอกจากการพิจารณาคดีมาใช้ เพื่อเป็นทางเลือกในการยุติความขัดแย้ง ก่อนที่จะเป็นคดีความเข้าสู่ศาล และยุติคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลให้ครบทุกศาล จะเห็นได้จาก การดำเนินโครงการอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (อ.ก.ช.) ซึ่งเป็นบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้นำที่ได้รับการพัฒนาให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นผู้ประนีประนอมยอมความ ช่วยเหลือให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะในการยุติข้อพิพาท โดยข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยและประนีประนอมยอมความแบ่งเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ ข้อพิพาททางแพ่ง ข้อพิพาททางอาญาอันยอมความได้ และข้อพิพาทอื่นๆ เช่น ข้อพิพาทแรงงาน เป็น

ต้น หากการไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ คู่ความจะทำสัญญาประนีประนอมยอมความ แต่หากการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จจะมีการดำเนินการระงับข้อพิพาทด้วยวิธีอื่นต่อไป

ในแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2552 – 2555 ที่มีเป้าหมายให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและได้รับความยุติธรรมจากหลายช่องทางอย่างเหมาะสม โดยการส่งเสริมให้นำระบบการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทมาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลหรือกระบวนการยุติธรรม ลดระยะเวลา และภาระค่าใช้จ่าย ทั้งของภาครัฐและประชาชน ยุติความขัดแย้ง และสร้างความสมานฉันท์ปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ แผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2551 – 2554 ได้กำหนดถึงการพัฒนาและจัดให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และมีตัวชี้วัดระดับเป้าหมายเชิงนโยบาย ได้แก่ สัดส่วนคดีที่ได้รับการแก้ไขโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

2) ปัจจัยสนับสนุนทางกระบวนการ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 63 ได้มีหลักการพอสรุปได้ว่า ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหว่ากระทำความผิดเมื่อผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พิจารณา โดยคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การฝึกอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และพฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดีแล้วเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง และเด็กหรือเยาวชนนั้นยินยอมที่จะอยู่ในความควบคุมของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนด้วยแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแจ้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ ถ้าพนักงานอัยการเห็นชอบด้วย ให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นได้ คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการนั้นให้เป็นที่สุด และการควบคุมเด็กหรือเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามวรรคหนึ่งให้มีกำหนดเวลาตามที่ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเห็นสมควรแต่ต้องไม่เกินสองปี และจะดำเนินการได้เฉพาะการกระทำความผิดทางอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกเกินกว่าห้าปีขึ้นไป

3) ปัจจัยตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2544 ที่กำหนดให้ผู้ประนีประนอมเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยให้ข้อพิพาทระงับ เพื่อลด

ขั้นตอนในการดำเนินคดี ให้มีความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และยังเป็นผลให้ข้อพิพาทระงับลงด้วยความพึงพอใจของคู่ความ ดังจะเห็นได้จาก สำนักงานศาลยุติธรรมได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนภารกิจของศาลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากร หรือการจัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2548 ได้มีงบในการดำเนินโครงการ จำนวนเงิน 6,723,600 บาท และในปี พ.ศ. 2549 จำนวนเงิน 15,640,900 บาท รวมทั้งในปี พ.ศ. 2550 จำนวนเงิน 16,456,600 บาท นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2551 ศาลชั้นต้นในภาค 3 ได้มีการดำเนินโครงการเดือนแห่งไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเฉลิมพระเกียรติของศาลอุทธรณ์ภาค 3 และศาลชั้นต้นในภาค 3 เพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันจะเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4) ปัจจัยด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้วยเหตุที่สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท สมาชิกของชุมชนประกอบด้วยเกษตรกร เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ จึงส่งผลให้มีการใช้ชีวิตความเป็นอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจกัน นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมการนับถือความอาวุโสเคารพบุคคลผู้ที่สูงอายุกว่า เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นจะเห็นว่าเป็นการกระทบกันระหว่างพี่น้องมักไม่นิยมนำคดีเข้าสู่ระบบ โดยจะให้ ผู้อาวุโสเป็นผู้ระงับข้อพิพาท ด้วยการให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกัน และให้มีการชดเชยค่าเสียหายต่อกัน ซึ่งเป็นการลดความบาดหมางโกรธเคือง และก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม⁶¹ นอกจากนี้ศาสนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมมนุษย์ เพราะมีอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพราะศาสนาทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้สมาชิกในสังคมที่มีความแตกต่างกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันได้ในทุกหน่วยระดับของสังคม⁶² และศาสนายังเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติว่าการที่สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เพราะนับถือศาสนาต่างกัน⁶³

ในสังคมไทย ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประชาชนมีสิทธินับถือศาสนาอย่างอิสระ จึงส่งผลให้มีการนับถือในศาสนาอื่นด้วย อาทิเช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ แต่คำ

⁶¹ สุณีย์ มัลลิกามาลย์,อมราวดี อังคสุวรรณ, วิณา เรืองสกุล. รายงานผลการวิจัยตุลาการหมู่บ้าน. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์วิจัยรัชดาภิเษกสมโภช,2528), หน้า 55.

⁶² สุเมธ เมธาวิทยกุล. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2525), หน้า 3.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

สอนของแต่ละศาสนาจะสอนให้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรัก* ความสามัคคี เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักให้อภัย ให้รู้ว่าการทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลร้าย⁶⁴ ซึ่งในส่วนของคำสอนศาสนาที่มีผลใกล้ชิดโดยตรงต่อระบบยุติธรรมก็ได้มีการกล่าวถึงในเรื่อง “นิติศาสตร์แนวพุทธ” โดยแนวความคิดนี้ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับวิชานิติศาสตร์ในมุมมองที่ลึกซึ้งที่กล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้คือ “ธรรมวินัย”⁶⁵ ธรรมคือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมันตามธรรมชาติ วินัย คือ การจัดโครงสร้างวางระบบแบบแผนของชุมชนหรือสังคม โดยมนุษย์เพื่อให้อยู่ร่วมกันและได้รับประโยชน์จากธรรม ซึ่งคำสอนทางศาสนามีความสัมพันธ์ทางกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายหรือวินัยเกิดจากการสร้างของมนุษย์ขึ้นเพื่อให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย แต่กฎหมายไม่ได้ถือความเรียบร้อยเป็นจุดหมายหลักแต่เป็นการสร้างสภาพเอื้อ กล่าวคือ ช่วยเหลือเกื้อหนุนให้แต่ละบุคคลมีโอกาสพัฒนาชีวิตสู่จุดหมายที่ดีงามยิ่งขึ้น กฎหมายแม้มีความสำคัญ แต่ก็ไม่เพียงพอ และไม่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ชีวิตดีงามและสังคมมีสันติสุขได้ เพราะการที่จะรักษาสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ เกิดจากหลักการสำคัญอันได้แก่ ความไม่สามัคคี การไม่แบ่งแยกชนชั้น ผิพรรณ เชื้อชาติ วรรณะ ศาสนา กฎหมายถูกบัญญัติขึ้นเพื่อสนับสนุนให้คนดำรงอยู่ในความสงบเท่านั้น หากคนดำรงตนอยู่ในหลักการที่ทำให้เกิดความสงบก็ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย ซึ่งหลักการต่างๆ นี้จะแฝงอยู่ในหลักธรรม คือ ความเมตตา ความเสมอภาค การอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี⁶⁶

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมนอกจากใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้ว สภาพสังคมไทยยังเปิดช่องให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อให้ผู้กระทำความผิด ครอบครัว เยื่ออาชญากรรม และชุมชนที่ได้รับผลกระทบทางอ้อมได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยหาแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด อันจะเป็นการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในอนาคต รวมทั้งสภาพปัญหาที่ผู้กระทำความผิดได้รับทราบจากการกระทำความผิดไม่เกิดขึ้นแต่อย่างใด ตลอดจนเป็นการลดงบประมาณภาครัฐ ในการดำเนินคดีกับ

⁶⁴ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ภัทรพร สิริกาญจน, สังวร พรหมเสน, จินดา จันท์แก้ว, อุดมศักดิ์ จันท์กัลด, วัชระ งามจิตจรเจริญ. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540).

⁶⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542) , หน้า 13.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7 – 8.

ผู้กระทำความผิด ทำให้สามารถนำงบประมาณส่วนนี้ไปพัฒนาประเทศให้เป็นสากลเทียบเท่าอารยประเทศต่อไป

4.3 ข้อขัดข้องของการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง

4.3.1 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในศาลแขวง

การดำเนินคดีในศาลแขวงเป็นการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระแสหลักที่มองว่าอาชญากรรม (Crime) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่รัฐจะต้องเป็นผู้ดำเนินการกับผู้กระทำความผิดและให้ความสำคัญกับการพิสูจน์การกระทำของจำเลยตั้งแต่การเริ่มต้นคดีจนถึงสิ้นสุด โดยไม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางด้านจิตใจหรือความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม (Victim of Crime) ซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกละเลยไม่มีสิทธิที่ชัดเจนอันจะเป็นหลักประกันว่าเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม เพียงแต่มีบทบาทในกรณีมาเบิกความต่อศาลแขวงในคดีอาญาเท่านั้น และการที่เหยื่ออาชญากรรมมาเบิกความต่อศาลแขวงก็เพื่อพิสูจน์การกระทำของจำเลยว่าครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายอาญากำหนดเพื่อจะนำตัวจำเลยมาลงโทษเท่านั้น จนทำให้มีคำกล่าวที่ว่า “เหยื่ออาชญากรรมนอกจากจะถูกผู้กระทำความผิดทำร้ายแล้วยังถูกกระบวนการยุติธรรมทำร้ายซ้ำเติมอีก” นอกจากนี้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยทางอ้อมจากการกระทำความผิดอาญาเป็นเพียงตัวประกอบและไม่มีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด

อีกทั้ง การที่บุคคลถูกดำเนินคดีอาญา ก็ทำให้ขาดสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามปกติ ต้องอยู่ในเรือนจำของกรมราชทัณฑ์และถูกจำกัดอิสรภาพไว้ในที่จำกัด ทำให้เสียโอกาสในการศึกษา การประกอบอาชีพ แม้ภายหลังพ้นโทษแล้ว และไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม สภาพจิตใจของผู้กระทำความผิดจะเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดซ้ำได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และเศรษฐกิจ จำเป็นต้องใช้ประชากรและงบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาประเทศให้เป็นสากลเทียบเท่าอารยประเทศ แต่เงินงบประมาณส่วนหนึ่งกลับต้องนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะ เป็น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำ อันเป็นการกระทบต่องบประมาณและทรัพยากรมนุษย์อีกด้วย

ส่วนการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมนั้น ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา พนักงานอัยการมีสิทธิเรียกค่าเสียหายในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ชิงทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ช้อโกง ยักยอก หรือรับของโจร เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย⁶⁷ แสดงว่าพนักงานอัยการมีสิทธิเรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายในคดีอาญาได้เฉพาะความผิดที่เกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 43 เท่านั้น ทำให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมต้องไปดำเนินคดีแพ่งต่างหาก ซึ่งการดำเนินคดีแพ่งผู้เสียหายอาจต้องเสียเงินไปจ้างทนายความมาดำเนินคดีให้ และจะต้องชำระค่าธรรมเนียม รวมถึงระยะเวลาในการพิจารณาคดีใช้ระยะเวลายาวนานเพราะศาลแพ่งจะต้องรอฟังผลการพิจารณาคดีของศาลในคดีอาญาก่อน

ในปี พ.ศ. 2548 ได้มีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/1 กล่าวคือ ในส่วนคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ศาลมีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยได้ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ โดยให้ผู้เสียหายที่ประสงค์จะได้รับค่าสินไหมทดแทน ยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญา ขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ เพื่อให้การวินิจฉัยคดีส่วนแพ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมต่อผู้เสียหายมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบในการกระทำของตนตามที่กฎหมายรับรองไว้เท่านั้น ได้แก่ ความเสียหายในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สิน ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ได้รับรู้สำนึกในการกระทำของตนว่าก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้เสียหายมากนักน้อยเพียงใด อีกทั้งความเสียหายทางจิตใจ ความโศกเศร้า เสียใจ ความรู้สึกหวาดกลัวต่อภัยอันตราย ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นความสูญเสียที่ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน กลับไม่ได้รับการเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมแต่อย่างใด

4.3.2 มาตรการลงโทษผู้กระทำความผิด

⁶⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 43

ในศาลแขวง การพิจารณาพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นการลงโทษตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้โดยเฉพาะเท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงพฤติการณ์แวดล้อม ลักษณะเฉพาะตัวของผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด ซึ่งแม้จะใช้มาตรการลงโทษที่รุนแรง หรือการเพิ่มโทษกับผู้กระทำความผิดฐานไม่เช็ดหลาบ เพื่อป้องกัน และปราบปรามอาชญากรรมไม่ให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่างแล้วก็ตาม แต่ปรากฏว่าผลของการลงโทษตามกฎหมายกลับไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือ ไม่มีหลักประกันว่าผู้กระทำความผิดอาจจะหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคต ทำให้ปริมาณคดีในศาลแขวงไม่ได้มีจำนวนลดน้อยลง กลับมีปริมาณคดีที่เพิ่มมากขึ้นตลอดจนการวินิจฉัยคดีของศาลแขวงเป็นการวินิจฉัยตามประเด็นพิพาทที่ได้เถียงกันว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ และสมควรจะได้รับโทษมากน้อยเพียงไร แสดงว่า คำพิพากษาของศาลแขวงไม่ได้นำความรู้สึกรู้สึก และผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหยื่ออาชญากรรมมาพิจารณาในการกำหนดโทษตามคำพิพากษาแต่อย่างใด เพียงแต่นำการบรรเทาความเสียหายของเหยื่ออาชญากรรมมาพิจารณาในการรอกการลงโทษ หรือรอกการลงโทษโดยมีเงื่อนไขคุมประพฤติ ทำให้ความเสียหายของเหยื่ออาชญากรรมไม่ได้รับการเยียวยา และไม่ถูกกำจัดไปอย่างแท้จริง

ในการกำหนดคำพิพากษาของศาลแขวงนั้น จะพิจารณาพยานฝ่ายโจทก์ว่ามีหลักฐานเป็นที่น่าเชื่อถือหรือไม่ ถ้าเป็นที่สงสัย ศาลแขวงก็จะยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย และมีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ เพราะพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดหรือจำเลยจะได้รับการปล่อยตัว ทำให้เหยื่ออาชญากรรมที่ไม่ได้รับการชดใช้เยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น เกิดความโกรธแค้น และลงมือตอบโต้กับผู้กระทำความผิด เพื่อสนองตอบความต้องการภายในของตนที่จะตอบแทนผู้กระทำความผิดให้ได้รับความทุกข์ทรมานให้สาสมกับความเสียหายที่ตนได้รับอีกด้วย

ทั้งนี้ การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแขวง ศาลแขวงอาจใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษ หรือรอกการกำหนดโทษ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกกระยะสั้น เช่นเดียวกับการเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นกักขัง การจำคุกในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำ สำหรับผู้กระทำความผิดที่ไม่รุนแรงมากนัก เพราะการจำคุกในระยะเวลายาวอันสั้นไม่มีเวลาในการอบรมฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำความผิด แต่กลับเป็นผลร้ายมากกว่า เพราะผู้กระทำความผิดจะได้รับการเรียนรู้พฤติกรรม สิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีจากผู้กระทำความผิดด้วยกัน และส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้กระทำความผิดที่ต้องได้รับโทษจำคุก รวมทั้งถูกต่อต้านหรือปฏิเสธจากสังคมเมื่อพ้นโทษ

หลักเกณฑ์ในการรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ผู้กระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ได้
- 2) ศาลจะต้องลงโทษปรับไม่เกินสามปี โดยถือเอาโทษจำคุกสุทธิที่ศาลจะลงโทษจริง ๆ กับผู้กระทำความผิด และในกรณีที่เป็นการผิดหลายกรรม ให้นับแต่ละกรรม กล่าวคือ นับเป็นรายกระทงไป เมื่อแต่ละกระทงเกิน 3 ปี ศาลก็สามารถรอกการลงโทษได้
- 3) ไม่ปรากฏว่าผู้กระทำความผิดเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อนหรือเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือลหุโทษ กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดไม่เคยได้รับโทษจริง ๆ มาก่อนคดีที่ศาลกำลังจะพิพากษา กรณีคดีก่อนศาลรอกการลงโทษไว้ ต่อมากระทำความผิดอีกในระหว่างการรอกการลงโทษ คดีหลังศาลสามารถใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษอีกได้ เพราะไม่ถือว่าจำเลยเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน
- 4) เหตุที่ศาลควรคำนึงถึงในการรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษ ได้แก่ อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น สภาพของความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปราณี
- 5) ศาลจะปล่อยตัวผู้กระทำความผิดไปเพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่ต้องไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การรอกการลงโทษเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้กลับตัวเป็นคนดี ก่อนที่ศาลแขวงพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด และเป็นเครื่องเตือนใจผู้กระทำความผิดให้มีความระมัดระวังไม่กระทำความผิดซ้ำอีก มิฉะนั้น ศาลจะนำโทษที่รอกการกำหนดโทษไว้มากำหนดโทษ หรือนำโทษที่รอกการลงโทษไว้ในคดีก่อนมาบวกเข้ากับโทษในคดีหลังได้

แต่อย่างไรก็ดี การรอกการลงโทษเป็นวิธีการที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้กระทำความผิด และสังคมรอบข้างเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็ยังเป็นวิธีการที่ขัดกับความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรม ด้วยเหตุนี้การรอกการลงโทษผู้กระทำ ความผิดควรพิจารณาหรืออย่างละเอียดว่า ข้อเท็จจริงอย่างไรจึงควรมีการรอกการลงโทษเพราะหากมีการใช้มาตรการรอกการลงโทษอย่างพร่ำเพรื่ออาจก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบยุติธรรมทางอาญา การได้ข้อเท็จจริงที่จะกำหนดว่าการกระทำ ความผิดอย่างไร แค่นั้น เพียงไร ที่ควรจะได้รับ การรอกการลงโทษนี้ เป็นขอบเขตของการใช้ดุลพินิจที่ศาลจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา เพราะหากใช้การรอกการลงโทษมากเกินไป จะก่อกวนศรัทธาขัดแย้งการคัดค้านการลงโทษ⁶⁸

อีกทั้ง ศาลแขวงอาจใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษโดยมีเงื่อนไขคุมความประพฤติ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำ ความผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีอิสรภาพ เพื่อให้ผู้กระทำ ความผิดสามารถประกอบการทำงานอาชีพตามเดิมและนำไปชดใช้ความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม การคุมประพฤติผู้กระทำ ความผิดเป็นการแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุ โดยไม่ได้เน้นการแก้ไขป้องกันผู้กระทำ ความผิดที่เป็นต้นเหตุแต่อย่างใด เพราะผู้กระทำ ความผิดไม่ได้ตระหนักหรือรู้สำนึกในการกระทำที่ผิดพลาดของตนแม้แต่น้อยนิดว่าการกระทำของตนส่งผลร้ายกับเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และสังคมเพียงไร ทำให้ขาดหลักประกันว่าผู้กระทำ ความผิดอาจหวนกลับไปกระทำ ความผิดกฎหมายซ้ำอีกในอนาคต ตลอดจนอาจมีแนวความคิดว่าการกระทำ ความผิดที่มีระวางโทษไม่สูงมาก ศาลอาจจะใช้ดุลพินิจรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษจึงไม่มีความเกร็งเกรงที่จะกระทำ การอันละเมิดกฎหมายในอนาคต รวมทั้งเหยื่ออาชญากรรมและประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการปฏิบัติกับผู้กระทำ ความผิด ทำให้ประชาชนมีทัศนคติว่ากระบวนการยุติธรรมไม่เป็นกลาง ไม่เห็นประโยชน์จากการเคารพกฎหมาย และมีความคิดแก้แค้นกันเอง อันส่งผลให้กฎหมายไร้ประสิทธิภาพและขาดความศักดิ์สิทธิ์ไป

นอกจากนี้ เมื่อปรากฏเหตุบรรเทาโทษ ได้แก่ ผู้กระทำ ความผิดเป็นผู้ใจดีเขลาเบาปัญญา ตกอยู่ในความทุกข์แสนสาหัส มีคุณความดีมาก่อน รู้สึกความผิด และพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิด ลุแก่โทษต่อเจ้าพนักงาน หรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่ามีลักษณะอย่างเดียวกัน ศาลแขวงอาจใช้ดุลพินิจลดโทษให้ผู้กระทำ ความผิดกึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78

⁶⁸ นพพร โพธิ์รังสิยากร, “การใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษ” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524).

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ผู้กระทำความผิดอาจไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมาย เพราะมีความคิดว่าหากับสารภาพว่ากระทำความผิดอาญา ศาลแขวงจะใช้ดุลพินิจลดโทษให้กึ่งหนึ่ง ทำให้ผู้กระทำความผิดรับสารภาพเพื่อให้ได้รับโทษสถานเบา โดยละเลยต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดของตน และเหยื่ออาชญากรรมเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับการเหลียวแลแต่อย่างใด ทำให้เหยื่ออาชญากรรมและประชาชนในสังคมเกิดข้อถกเถียงว่าบุคคลที่กระทำความผิดประเภทเดียวกัน แต่กลับได้รับโทษสถานเบา ทำให้เกิดความโกรธแค้นว่าความสูญเสียที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการบรรเทา และขาดความเชื่อถือศรัทธาในระบบกฎหมาย อันส่งผลให้กฎหมายขาดประสิทธิภาพและคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง

4.3.3 การบริหารจัดการคดี (Case Management)

ในศาลแขวง การดำเนินคดีตามกฎหมายมีระเบียบ แบบพิธีที่เคร่งครัด และเป็นทางการจึงต้องให้บุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย ได้แก่ ทนายความ เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการดำเนินคดี ทำให้ทนายความมีบทบาทสำคัญอย่างมาก คู่ความจึงไม่มีโอกาสตัดสินใจ เจรจตอรอง เพื่อให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนเท่าที่ควร ทำให้การระงับข้อพิพาทโดยคำพิพากษาของศาลแขวงจึงเกิดผู้ชนะและผู้แพ้ รวมทั้งการที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะคดีตามคำสั่งหรือคำพิพากษา ทำให้ความบาดหมางระหว่างกันหาได้ลดน้อยลงไป กลับสร้าง ความริ้วฉานระหว่างคู่กรณี อันส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างคู่กรณี

อีกทั้ง การดำเนินคดีในศาลแขวงจะมีการสืบพยานหลักฐานอันเป็นการค้นหา เหตุการณ์ในอดีต เพื่อให้เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริงและการกระทำครบองค์ประกอบของ ความผิด รวมทั้งต้องอาศัยความร่วมมือของคู่ความและความพร้อมของพยานในการมาศาล หาก การพิจารณาคดีขาดความร่วมมือของบุคคลากรข้างต้นจะส่งผลให้เกิดการเลื่อนคดี เป็นเหตุให้การ ดำเนินการพิจารณาไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ทำให้ใช้ระยะเวลาในการพิจารณาที่ยาวนาน ขึ้น คู่ความต้องเสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาศาล และ เมื่อศาลแขวงมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความที่ไม่พอใจในคำพิพากษา อาจใช้สิทธิอุทธรณ์และฎีกา ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งเงินตราและเวลาในการดำเนินคดี อันส่งผลให้ปริมาณคดีเพิ่มมากขึ้น และ ไม่สามารถระงับความบาดหมางของคู่ความได้อย่างทันท่วงที

4.3.4 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา

ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นเหตุให้ปริมาณคดีความจำนวนมากหลังไหลเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และนับวันจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นการให้ความยุติธรรมตามกฎหมาย (Justice According to law) ที่ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานและตามบทบัญญัติกฎหมายเป็นสำคัญ ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้เท่าที่ควร จึงมีแนวความคิดนำการระงับข้อพิพาททางเลือกด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้ในศาลแขวง เพื่อให้ปริมาณคดีขึ้นสู่การพิจารณามีจำนวนลดน้อยลง

กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นการระงับข้อพิพาทด้วยความตกลงของคู่กรณี โดยให้บุคคลที่สามเป็นคนกลางที่เรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ยเข้ามาเป็นตัวกลางในการประสานงาน ให้มีการเจรจาต่อรองระหว่างบุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกัน ผู้ไกล่เกลี่ยจะให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และชี้แนะแนวทาง แต่ไม่มีอำนาจตัดสินใจหรือชี้ขาดใดๆ เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายหาหนทางออกและบรรลุข้อตกลงร่วมกัน อันจะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดีระหว่างคู่พิพาททั้งสองฝ่ายต่อไป

ประเภทคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้นั้น ได้แก่ ข้อพิพาททางแพ่งที่พิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินต่างๆ อาจแบ่งเป็นคดีที่มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคล หรือคดีที่บุคคลจะต้องใช้สิทธิทางศาล ส่วนข้อพิพาททางอาญานั้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจศาลในคดีอาญาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาเพื่อให้ข้อพิพาทระงับลงแต่อย่างใด แต่ตรงกันข้ามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 19, 20 และมาตรา 20 ทวิ ได้ให้อำนาจศาลที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งได้ หากศาลในคดีอาญาต้องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 15 มาใช้เท่าที่จะใช้บังคับได้

คดีอาญาเป็นคดีที่รัฐมุ่งนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอันจะนำไปสู่สังคมที่มีความสงบสุข โดยกฎหมายได้กำหนดประเภทความผิดอาญาไว้ 2 ประเภท กล่าวคือ ความผิดอันยอมความได้และความผิดอาญาแผ่นดิน

สำหรับประเภทความผิดที่สามารถไกล่เกลี่ยได้นั้น ต้องเป็นความผิดอาญาอันยอมความได้หรือความผิดต่อส่วนตัว ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานฉ้อโกง ความผิดฐานหมิ่นประมาท เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความไม่ได้ อาทิเช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานทำร้ายร่างกายไม่อาจระงับคดีได้ โดยการถอนคำร้องทุกข์ หรือยอมความโดยถูกต้องตามกฎหมายแต่อย่างใด หากจำเลยให้การรับสารภาพ ศาล

อาจมีคำพิพากษาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 กล่าวคือ จำเลยมีความผิดแต่รอการลงโทษ ซึ่งการที่ศาลรอการลงโทษแม้ผู้เสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีกับจำเลยก็ตาม จำเลยกลับมีคำพิพากษาคดีตัว ทำให้ไม่เป็นผลดีต่อจำเลยในการดำรงชีวิตในสังคมแต่อย่างใด

นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกิดขึ้น เมื่อมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงว่ามีการกระทำความผิดอาญาอย่างชัดเจน ผู้กระทำความผิดรู้สึกสำนึกผิด ยินยอมชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น และการไกล่เกลี่ยจะประสบผลสำเร็จ เมื่อมีการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง แสดงว่าการไกล่เกลี่ยจะระงับต้องเป็นไปตามความพึงพอใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ ในบางครั้งอาจละเลยการคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นธรรมตามกฎหมาย ย่อมส่งผลให้คู่กรณีที่อยู่ในฐานะด้อยกว่าเป็นฝ่ายที่อยู่ในสถานะถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคม และก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม ทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคม

จะเห็นได้ว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดี และข้อเสีย ดังต่อไปนี้

ข้อดีของการไกล่เกลี่ย

1) ประโยชน์ต่อคู่ความ

ก) เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เพราะการดำเนินคดีในศาลแขวงเป็นการพิจารณาโดยใช้ข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี ทำให้คู่กรณีต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความมาเป็นผู้ดำเนินคดีในศาลแขวงแทนตน และการดำเนินคดีในศาลแขวงมีขั้นตอนมากมาย ได้แก่ การเดินทางมาเบิกความของพยานหรือของคู่ความ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ค่าใช้จ่ายและใช้ระยะเวลาในการดำเนินคดีเป็นอย่างมาก

ข) เป็นการประหยัดเวลา เนื่องจากการระงับข้อพิพาทในศาลแขวงใช้วิธีการสืบพยานและในการสืบพยานคดีอาญาต้องกระทำโดยเปิดเผย เพื่อให้คู่กรณีทุกฝ่ายมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทำให้มีขั้นตอนการดำเนินคดีที่ใช้ระยะเวลายาวนาน

ค) เป็นไปตามความพอใจของคู่กรณี เพราะเป็นการยุติความขัดแย้งร่วมกัน และทำให้สัมพันธภาพกลับคืนมาสภาพดีดังเดิม

2) ประโยชน์ต่อการดำเนินคดีในศาลแขวง

ก) เป็นที่ยุติ เพราะคดีที่คู่ความสามารถตกลงระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย ทำให้ข้อพิพาทเป็นอันระงับ ซึ่งเป็นการลดปริมาณคดีในชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา

ข) เป็นการลดปริมาณคดีในชั้นบังคับคดี เพราะคู่ความปฏิบัติตามข้อตกลง จึงไม่มีความจำเป็นต้องบังคับคดีต่อไป

ค) เป็นการสะดวกและรวดเร็ว เพราะไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนมากเกินไป

3) ประโยชน์ต่อรัฐ

ก) ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินกระบวนการพิจารณา เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ต้องอาศัยความพร้อมของคู่ความ และพยานในการมาศาล ทำให้มีการเลื่อนคดีหลายครั้งและใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน อันจะก่อให้เกิดภาวะแก่รัฐบาล ไม่ว่าจะเป็น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าบุคลากร เป็นต้น

ข) เป็นการสร้างความปรองดองในสังคม

ค) เป็นการรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

ข้อเสียของการไกล่เกลี่ย

1) คู่ความ

ก) กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นการดำเนินการที่ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญารองรับไว้โดยเฉพาะ คงมีเพียงแต่หลักการในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและระเบียบภายในศาล ทำให้เกิดผลเสียต่อการระงับข้อพิพาท เพราะหากมีการฝ่าฝืนข้อตกลง คู่ความต้องกลับไปใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาปกติ ทำให้คู่ความอาจใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยมาเป็นช่องทางประวิงคดีให้มีความล่าช้า ทำให้เสียเวลา และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี รวมทั้งคู่ความอาจขาดความเชื่อมั่นในระบบไกล่เกลี่ยอีกด้วย

ข) การเปิดเผยข้อเท็จจริงในกระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน แต่การเปิดเผยข้อเท็จจริงไม่มีกฎหมายรองรับไว้โดยเฉพาะ ทำให้คู่ความไม่กล้าเปิดเผยข้อเท็จจริงให้กับผู้ประนีประนอมฟังอย่างเต็มที่ เพราะเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินคดีของตน

2) ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอม

ก) ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไม่มีความรู้ความชำนาญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างแท้จริง เพราะไม่มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินการที่แน่นอน และผู้พิพากษาบางคนอาจยังยึดติดอยู่กับการพิจารณาพิพากษาคดี รวมถึงผู้พิพากษาบางคนกลัวถูกร้องเรียน

ข) ผู้ประนีประนอมอาจไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ไม่วางตัวเป็นกลางเท่าที่ควร ทำให้อาจถูกตำหนิจากสังคม

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ย แม้จะเป็นการลดขั้นตอนในการดำเนินคดี ทำให้การดำเนินคดียุติลงอย่างรวดเร็ว ลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลแขวง แต่สังคม และชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำความผิดอาญาต้องอยู่ในความหวาดกลัวถึงภัยอันตรายที่เกิดขึ้น ไม่รู้สึกปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน อนามัย และผู้ทำความผิดขาดความสำนึกในการกระทำของตน นอกจากนี้เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับความเสียหายอาจตกลงระงับข้อพิพาท เพื่อให้คดียุติลง โดยความเสียหายที่เกิดขึ้นยังไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาอย่างแท้จริง ทำให้มีแนวความคิดนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดีอาญาเพื่อคุ้มครองสังคมให้มีความสงบสุขและความสมานฉันท์ต่อไป

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ให้คุณค่าผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นเหยื่ออาชญากรรม ผู้ทำความผิด และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม (Social Harmony)

ในประเทศไทยได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นศาล กล่าวคือในศาลเยาวชนและครอบครัวที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้ทำความผิด อาทิเช่น ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนนทบุรี ได้นำรูปแบบการประชุมกลุ่มเยียวยา และรูปแบบการไกล่เกลี่ยเพื่อฟื้นฟู

สัมพันธภาพและเชี่ยวชาญความรู้ความเข้าใจในคดีอาญา รวมทั้งได้มีการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างศาลอาญากับกรมคุมประพฤติว่าด้วยการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำในคดีอาญาที่ศาลมีคำพิพากษา โดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติจำเลยและการเยียวยาผู้เสียหายด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามแนวทางการบูรณาการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการระงับข้อพิพาทในคดีอาญาด้วยการไกล่เกลี่ยเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีความใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก จึงขอศึกษาความแตกต่างของกระบวนการดังกล่าว ดังตารางนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	กระบวนการไกล่เกลี่ย
ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก ความเจ็บปวดร้าวถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับรู้ถึงความผิดของตนและพยายามหาแนวทางการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น	ให้ความสำคัญกับผู้กระทำความผิดได้ชัดเจน ความเสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้เหยื่ออาชญากรรมไม่มีโอกาสแลกเปลี่ยนความเสียหาย ความเจ็บปวดจากอาชญากรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างอิสระเสรี
กระบวนการที่ไม่เป็นทางการ บุคคลอื่นสามารถรับรู้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้	การระงับข้อพิพาทที่ทำในสถานที่ที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ
กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีความยืดหยุ่นไม่มีรูปแบบที่ตายตัวแน่นอน ทำให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบได้ตามความเหมาะสม	กระบวนการไกล่เกลี่ย รัฐเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการคดี ทำให้รูปแบบการดำเนินการมีลักษณะตายตัว
กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่มุ่งเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้กลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด	กระบวนการไกล่เกลี่ยมุ่งเน้นให้คดียุติเป็นสำคัญ
ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นเพียงผู้ประสานงานให้ผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรมได้ร่วมกันตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญห จนสามารถนำมาสู่การระงับข้อพิพาทด้วยความสมานฉันท์และไม่มีความบาดหมางระหว่างคู่กรณี	ผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยเป็นอย่างมาก ทำให้เหยื่ออาชญากรรมอาจไม่ได้แสดงความรู้สึกในสิ่งที่ตนต้องการอย่างแท้จริง

4.3.5 เหตุอันเป็นเงื่อนไขให้คดีอาญาระงับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายอาญาของไทย ได้กำหนดให้กฎหมายอาญาเป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบเรียบร้อย และความเป็นระเบียบในบ้านเมือง โดยกำหนดประเภทความผิดอาญาไว้ 2 ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ ความผิดอันยอมความไม่ได้หรือความผิดต่อส่วนตัว และ ความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอาญาอันยอมความไม่ได้

ในส่วนความผิดอันยอมความไม่ได้ การกระทำความผิดเป็นผลกระทบโดยตรงต่อผู้เสียหายเป็นการส่วนตัวไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ ทำให้กฎหมายเปิดโอกาสให้ระงับคดีไว้เป็นพิเศษ กล่าวคือ หากคู่ความตกลงถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความไม่ได้ ผู้เสียหายมีบทบาทในการยุติข้อพิพาทในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี ไม่ว่าจะเป็น การสอบสวน การพิจารณาในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาก็ตาม ทำให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี รวมทั้งเป็นไปตามความพอใจของคู่กรณีอีกด้วย

สำหรับความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความไม่ได้ กฎหมายไม่ได้กำหนดเงื่อนไขในการระงับข้อพิพาทไว้โดยเด็ดขาดเหมือนความผิดอันยอมความไม่ได้หรือความผิดต่อส่วนตัว แม้เป็นคดีความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อย อาทิเช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดฐานฉ้อโกง เป็นต้น ทำให้ปริมาณคดีจำนวนมากเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลแขวงประกอบกับจำนวนผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ในศาลยุติธรรมมีไม่เพียงพอ ทำให้ระยะเวลาในการพิจารณาพิพากษาคดียาวนาน ปริมาณคดีจึงมีจำนวนมากตามไปด้วย

4.4 กลไกในการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

ในปัจจุบัน ปัญหาอาชญากรรมถือเป็นปัญหาสังคมที่ทุกประเทศให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก รวมทั้งประเทศไทย ทำให้การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม นอกจากจะเป็น

หน้าที่ของทุกคนในสังคมแล้ว บุคคลในกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล และราชทัณฑ์นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ให้ความสำคัญกับการจับผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ซึ่งถือว่าเป็นการอำนวยความสะดวกให้บรรลุผลสำเร็จตามความคาดหวังของคนในสังคม โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยเฉพาะผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความสูญเสียเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สินเงินทอง ร่างกาย เวลา ชื่อเสียง ขวัญและกำลังใจ ตลอดจนความปลอดภัย เป็นต้น⁶⁹

จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพียงผู้เดียว ทำให้การกระทำความผิดอาญาส่วนใหญ่กลายเป็นความผิดต่อรัฐที่รัฐมีอำนาจดำเนินคดีแทนในนามของสังคม ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมแทบไม่มีบทบาทในการดำเนินคดีเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญารูปแบบเดิมไม่สามารถควบคุมและจัดการอาชญากรรมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทำให้มีนวัตกรรมใหม่ในการพัฒนาระบบยุติธรรมทางอาญา โดยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างสูงสุดและเกิดความร้ายฉานในสังคมน้อยที่สุด

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าอาชญากรรมส่งผลกระทบต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง ทั้งในด้านความสูญเสียที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน รวมทั้งความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดจนบุคคลอื่นในสังคมและสภาพสังคมโดยรวมได้รับการกระทบกระเทือน ดังนั้น ผู้กระทำความผิดจึงควรแสดงความสำนึกผิดและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยให้ความช่วยเหลือบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การชดเชยค่าเสียหายเป็นตัวเงิน การขอโทษ ขอขมา การใช้แรงงาน ในขณะเดียวกันผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และประชาสังคมควรมีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทร่วมกัน เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างผู้กระทำความผิด เหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และประชาสังคมให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม โดยการเยียวยาแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีของสังคม และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก นอกจากนี้ชุมชนและสังคมยอมรับ สนับสนุน และให้กำลังใจผู้กระทำความผิดที่จะใช้ชีวิต

⁶⁹ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม,วารสาร [ออนไลน์], 18 พฤษภาคม 2547, แหล่งที่มา <http://www.correct.go.th/journal/j2/new8.html>.2547.

ในสังคมอย่างปกติสุข อันส่งผลให้ประชาชนมีความพึงพอใจในการระงับข้อพิพาทอย่างแท้จริง ทำให้ประเทศชาติได้พัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

ในประเทศแคนาดา และประเทศเยอรมันได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็น ขั้นตอนก่อนฟ้อง การพิจารณา หลังฟ้อง และการบังคับโทษ ดังจะเห็นได้จาก ในประเทศแคนาดามี พ.ร.บ. การกระทำความผิดของเยาวชน ค.ศ. 1984 และประมวลกฎหมายอาญา ในขณะที่เดียวกันประเทศเยอรมันมีประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกัน

สำหรับ การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศแคนาดา นั้น สามารถนำมาใช้ในทุกขั้นตอน ในที่นี้ จะขอกล่าวถึง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นตอนก่อนศาลมีคำพิพากษาเท่านั้น ซึ่งในขั้นตอนนี้นำมาใช้สำหรับความผิดระดับที่ 1 และระดับที่ 2 คือความผิดที่ไม่รุนแรงเท่านั้น โดยผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมเข้ามามีส่วนร่วมภายหลังพนักงานอัยการเสนอคดีเข้าสู่การดำเนินการของคณะกรรมการชุมชน และคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้เสนอคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นอกจากนี้ หากข้อพิพาททางอาญาไม่สามารถระงับลงได้ ผู้เสียหายสามารถกลับไปดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป

ส่วนประเทศเยอรมัน ได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินการ โดยนำผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประกอบการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีของพนักงานอัยการ และการใช้ดุลพินิจของศาลที่ให้นำผลของการระงับข้อพิพาทมาใช้ในการทำคำพิพากษาว่าจะยกเว้นโทษหรือลดการลงโทษอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของประเทศแคนาดาและประเทศเยอรมัน ได้เปลี่ยนบทบาทของรัฐจากผู้ดำเนินคดีมาเป็นผู้กำกับดูแลและสนับสนุนเท่านั้น ส่วนเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสปรับความเข้าใจและชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์กลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิม สังคมมีความสงบสุขและสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นอีกด้วย

ในประเทศไทย การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักในศาลแขวง เป็นการกลั่นกรองคดีความผิดเล็กน้อยให้ระงับลงโดยไม่ต้องใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก เพราะการลงโทษจำคุกเป็นระยะเวลาอันสั้น ผู้กระทำความผิดมีโอกาสเข้าไปคลุกคลีกับอาชญากรได้มากขึ้นและอาจประชดสังคมด้วยการกระทำความผิดซ้ำซากหรือกระทำความผิดร้ายแรง นอกจากนี้ ทางราชการต้องสร้างเรือนจำเพิ่มเติม เสี่ยงงบประมาณในการดูแลผู้ต้องโทษ ทำให้เป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ดี กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเป็นการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย การประชุมกลุ่มครอบครัว การล้อมวงพิจารณาความ และการประชุมปรึกษาหารือในชุมชน ซึ่งการปรับใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง ควรพิจารณาถึงสภาพกระบวนการยุติธรรม และบริบทของสังคม เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินการระงับข้อพิพาท เพื่อนำไปสู่ความสงบสุขของสังคมต่อไป

ส่วนการจะนำมาใช้ในรูปแบบใดนั้น เมื่อพิจารณาถึงการนำวิธีล้อมวงพิจารณาความมาใช้ในทางปฏิบัติจะทำได้ยาก และแม้กรรมคุมประพฤติจะมีหน้าที่ควบคุมและสอดส่องผู้กระทำความผิดที่มาจากระบบพัก/ลดโทษก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจัดให้มีการล้อมวงตั้งแต่ต้นในชั้นตอนก่อนศาลพิพากษา หากการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเกิดขึ้นภายหลังคดีเกิดขึ้นได้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ก็จะทำให้ประสิทธิภาพของวิธีการล้อมวงเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถใช้กับคดีร้ายแรงเกินอำนาจของกรรมคุมประพฤติ หากจะใช้วิธีการล้อมวงในชั้นพัก/ลดโทษ และหากสามารถทำได้ก็อาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะการล้อมวงต้องเกิดจากการยินยอมของผู้กระทำความผิดที่ต้องรับสารภาพและร้องขอต่อผู้อาวุโสในชุมชนเพื่อขอให้ช่วยจัดการล้อมวงให้⁷⁰

จะเห็นได้ว่า การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงนั้น ควรจะนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด (Victim Offender Mediation) มาใช้ในการพิจารณาของศาลแขวงก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา กล่าวคือ ให้ศาลเป็นผู้มีอำนาจในการรับรองข้อตกลงระหว่างผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำ

⁷⁰ เอกชัย สอดศรี, "กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับงานคุมประพฤติผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่," (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต การบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547).

ความผิดโดยอาศัยบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56(5) ที่ให้อำนาจศาลตามที่เห็นสมควรในการกำหนดเงื่อนไขอื่น ๆ เพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ กล่าวคือ เมื่อศาลมีคำสั่งให้พนักงานคุมประพฤติทำการสืบเสาะและพินิจจำเลย พนักงานคุมประพฤติจะเข้าไปมีบทบาทในการให้จำเลยและผู้เสียหายได้เจรจาตกลงชดใช้ค่าเสียหาย และผู้เสียหายรู้สึกผ่อนคลายว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นได้รับการบรรเทาผลร้ายอย่างแท้จริง อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย เพื่อที่ศาลจะใช้เป็นข้อมูลประกอบการใช้ดุลพินิจในทางที่เป็นคุณแก่จำเลยต่อไป

การนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง มีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1) การนำคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา

ในระหว่างพิจารณา เมื่อศาลแขวงเห็นสมควร ผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และอีกฝ่ายยินยอม ให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

ก) ด้านผู้กระทำความผิดจะต้องให้การรับสารภาพว่าการกระทำของตนเป็นความผิด โดยรู้สึกสำนึกที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนด้วยการบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น และร้องขอต่อศาลแขวงด้วยความสมัครใจที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดต้องไม่เคยกระทำความผิดมาก่อน หรือไม่เคยกระทำความผิดที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้เสียหาย ชุมชน หรือสังคม รวมทั้งผู้กระทำความผิดต้องไม่เป็นบุคคลที่มีจิตใจชั่วร้าย หรือกระทำความผิดเป็นกมลินิสัย เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีความสำนึกผิดในการกระทำของตน และกลับตนเป็นคนดี รวมทั้งสังคมให้อภัย เพราะความเสียหายส่วนหนึ่งได้รับการเยียวยา อันส่งผลให้บุคคลในสังคมมีความไว้วางใจว่าภัยอันตรายจะไม่เกิดขึ้นในอนาคต

ข) ด้านผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมต้องมีความสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยอาจแสดงความประสงค์ด้วยลายลักษณ์อักษรก็ได้ เพื่อให้มีการเยียวยาความเสียหายตามที่ตนต้องการอย่างแท้จริง

ค) ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา นับตั้งแต่การอธิบายถึงความมุ่งหมายของกระบวนการ บทบาท สิทธิ หน้าที่ของบุคคลที่เข้าร่วมทุกฝ่าย และให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง และอำนวยความสะดวกให้บุคคลที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้สึก ความคิดเห็นอย่างอิสระ เพื่อให้การฟื้นฟูสัมพันธภาพและเยียวยาความในคดีอาญาเป็นผลสำเร็จ

ง) ชุมชนที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีจุดเกาะเกี่ยวไม่ว่าทางใดกับจำเลย ผู้เสียหาย หรือมีส่วนได้รับผลกระทบจากการละเมิดกฎหมายอาญา อาทิเช่น เพื่อนบ้าน บุคคลในครอบครัว สมาชิกในชุมชน โดยอาจรวมถึงตำรวจ ทนายความ พนักงานอัยการ พนักงานคุมประพฤติ และบุคคลในสาขาวิชาชีพ ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เพื่อให้คำแนะนำในคดีที่ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์เป็นพิเศษ อันจะเป็นการบรรลุสู่ความมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3) ขั้นตอนการดำเนินการ

ก) ขั้นตอนการรับฟ้อง

ในคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้อง ผู้เสียหายควรมีโอกาสในการรับรู้และทำความเข้าใจถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่ามีเจตนารมณ์ ความมุ่งหมาย ขั้นตอนการดำเนินการ ผลดี ผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการดังกล่าว เพื่อให้ผู้เสียหายมีโอกาสตัดสินใจดำเนินการดังกล่าวด้วยตนเองนับแต่เริ่มต้นคดี

ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลแขวงควรประสานกับพนักงานอัยการ เพื่อให้ติดตามนำตัวผู้เสียหายมาในวันนัดพร้อม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายได้รับการแจ้งให้ทราบถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ประโยชน์ของการดำเนินการ และสอบถามความประสงค์ของคู่พิพาทว่าจะดำเนินกระบวนการดังกล่าวหรือไม่

ข) ขั้นตอนการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิดได้มาพบปะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างชัดเจน เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก (facilitator) ให้บุคคลที่เข้าร่วมกระบวนการได้แสดงความคิดเห็น ได้รับรู้และ

เข้าใจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้มีโอกาสเปิดเผยความต้องการที่แท้จริงของตนว่าต้องการให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นเพียงไรจึงสามารถเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ ส่วนผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสรับรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน รู้สึกละอายใจ สำนึกผิดด้วยการพยายามหาหนทางบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การขอโทษ ขออภัย การชดใช้ค่าเสียหายเป็นตัวแทนการทำงานบริการสังคม ซึ่งการทำข้อตกลงชดใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือเป็นพยานให้มีการกระทำข้อตกลงที่ผู้กระทำความผิดสามารถปฏิบัติได้จริงไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีของประชาชน อันเป็นการประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้เสียหายอีกด้วย นอกจากนี้บุคคลที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น เพื่อนบ้าน บุคคลในครอบครัวของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้กระทำความผิดได้เข้าใจและเห็นใจว่าผู้กระทำความผิดไม่ละเลยในความเสียหายที่เหยื่ออาชญากรรมประสบ โดยพยายามหาหนทางเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น และพยายามกลับตนเป็นคนดีของสังคม เพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดหรือเหยื่ออาชญากรรมรู้สึกไว้วางใจว่าจะอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

4) บันทึกข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในกรณีที่มีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้กระทำความผิด เหยื่ออาชญากรรม และชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยอ้อมต้องเป็นไปด้วยความยินยอมและสมัครใจอย่างแท้จริง โดยผู้กระทำความผิดได้มีความสำนึกเสียใจในการกระทำของตน และแสดงความรับผิดชอบด้วยการพยายามแก้ไขสิ่งที่เสียไปให้คืนสู่ความถูกต้องในสภาพเดิมให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็น การชดใช้ด้วยทรัพย์สินเงินทอง การบริการสาธารณะ การใช้แรงงาน เป็นต้น และเหยื่ออาชญากรรมได้ระบายความรู้สึก ความเดือดร้อน ความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม รวมทั้งข้อตกลงต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ไม่เป็นการผูกมัดองค์คณะเจ้าของสำนวนที่ต้องพิจารณาถึงความสำนึกผิดของผู้กระทำความผิด การชดใช้เยียวยาความเสียหาย ประโยชน์สาธารณะ การยอมรับของชุมชน หลักอาชญาวิทยา และพฤติการณ์อื่นประกอบด้วย

เมื่อได้มีการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงครบถ้วนแล้ว ให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องร้อง ศาลแขวงต้องจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ เว้นแต่ คู่ความไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง หรือมีเหตุสมควรประการอื่น

หากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ประสบความสำเร็จ คู่ความไม่อาจนำข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่ได้จากการดำเนินคดีไปใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลแขวงได้ และให้คู่ความลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

5) ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ผู้ไกล่เกลี่ยควรกำหนดระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อมิให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ช่องทางการดำเนินงานมาประวิงคดีหรือเลื่อนการดำเนินคดีออกไปเรื่อยๆ กล่าวคือ ควรกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมให้ดำเนินงานให้สำเร็จภายใน 3 เดือน หรือไม่ควรนัดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกินกว่า 3 นัด เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปตามความสมัครใจของคู่ความอย่างแท้จริง

6) การยกเลิกกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หากผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าคู่ความไม่สามารถตกลงกันยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นร่วมกัน หรือพฤติการณ์ของคดีเปลี่ยนแปลงไป ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจัดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวงอีกได้ เมื่อได้รับการร้องขอ

7) การติดตามสอดส่องการดำเนินการตามบันทึกข้อตกลง

ในกรณีที่องค์คณะเจ้าของสำนวนในศาลแขวงเห็นชอบตามบันทึกข้อตกลงที่เป็นผลมาจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และอาจมีการสั่งคุมความประพฤติให้จำเลยปฏิบัติตามคำพิพากษา แต่ในกรณีที่ไม่จำเป็นอาจใช้ดุลพินิจสั่งให้เป็นหน้าที่ของเครือข่ายในชุมชนเป็นผู้ติดตามสอดส่องความประพฤติ และให้ผู้ไกล่เกลี่ยแจ้งผลของคำพิพากษาให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับทราบด้วย

8) การประเมินผลการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลง

ให้พนักงานคุมประพฤติเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ทบทวนและประเมินผลการดำเนินงานตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในภาพรวม โดยอาจจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณี เพื่อหาหนทางในการปรับเปลี่ยนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้บรรลุผลมากยิ่งขึ้น

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดละเมิดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ศาลแขวงกำหนด ให้พนักงานคุมประพฤติทำรายงานให้ศาลทราบ เมื่อศาลได้ทราบแล้วเห็นว่าผู้กระทำความผิดขาดความสำนึกผิดและขาดความรับผิดชอบในการเยียวยาความเสียหายตามบันทึกข้อตกลง ให้ศาลแขวงมีอำนาจเพิกถอนบันทึกข้อตกลง และนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป

จะเห็นได้ว่า การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง เป็นการนำข้อมูลมาใช้ประกอบดุลพินิจของผู้พิพากษาในการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษ ซึ่งเป็นการดึงเหยื่ออาชญากรรมเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้ได้ทราบถึงการชดเชยค่าเสียหาย การบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น ความพึงพอใจของเหยื่ออาชญากรรม อันจะเป็นผลดีกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย และเป็นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคตอีกด้วย

4.5 ผลเชิงบวกและเชิงลบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

ผลเชิงบวก

4.5.1 ประโยชน์ด้านการดำเนินคดีในศาลแขวง

ก) คู่ความมีความพึงพอใจในการดำเนินการระงับข้อพิพาท ซึ่งหากการไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ คดียอมระงับโดยไม่ต้องนำคดีมาฟ้องร้องต่อศาลแต่อย่างใด ทำให้เป็นการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาล

ข) เป็นการลดปริมาณคดีเล็กน้อยให้ออกจากระบบคดีที่มีความจำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเท่านั้น

4.5.2 ประโยชน์ด้านคู่ความ

ก) ผู้กระทำความผิดรู้สึกสำนึกผิดในการกระทำของตน ได้รับรู้ เข้าใจถึงผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับ และแสวงหามาตรการช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้

เหยื่ออาชญากรรมให้อภัย ผู้กระทำความผิดจึงไม่ต้องอาศัยอยู่ในเรือนจำและไม่ถูกตอกย้ำด้วยตราบาป (Stigmatization) รวมถึงไม่อยู่ในฐานะเป็นอาชญากรเหมือนกระบวนการยุติธรรมรูปแบบเดิม ตลอดจนผู้กระทำความผิดเกิดความสำนึกในระดับจิตสำนึกว่าการกระทำของตนเกิดความสูญเสียแก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน ทำให้เป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอีกด้วย

ข) เหยื่ออาชญากรรมได้มีโอกาสระบายอารมณ์ ความรู้สึกที่เจ็บปวด ทนทุกข์ทรมานและมีความรู้สึกว่าการเสียหายที่เกิดขึ้นได้รับความใส่ใจ ดูแลสมดังความต้องการของตนอย่างแท้จริง

ค) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เสริมสร้างให้สัมพันธภาพของคู่พิพาทกลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม หากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ประสบผลสำเร็จ คู่พิพาทยังได้ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน และรับรู้ความรู้สึกร่วมกันในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน อันจะส่งผลให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยและสันติสุข

4.5.3 ประโยชน์ต่อสังคม

ก) เป็นการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการประชาธิปไตยให้กับชุมชน เนื่องจาก รูปแบบของการดำเนินการ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจร่วมกันตามความพึงพอใจที่ยอมรับกันได้ของทุกฝ่าย

ข) ผู้กระทำความผิดมีความสำนึกผิดในการกระทำของตน สังคมให้อภัยและยอมรับกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตามเดิม ผู้ที่ต้องเสียหาย ครอบครัว และชุมชนคลายความหวาดกลัวและวิตกกังวลว่าผู้กระทำความผิดจะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ทำให้สังคมมีความปลอดภัยและสงบสุข

ค) เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในงบประมาณของภาครัฐในด้านงบประมาณ เนื่องจากการนำตัวผู้กระทำความผิดไปปรับโทษจำคุกเพื่อให้สาสมกับความผิดตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐจำต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการทุกขั้นตอนเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ขั้นจับกุมผู้กระทำความผิดจนถึงขั้นผู้กระทำความผิดปรับโทษ

ผลเชิงลบ

1. มาตรการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เพราะวิธีการปฏิบัติยังขาดแนวทางและกระบวนการในการดำเนินงานที่ชัดเจน

2. ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจเป็นระบบที่ใช้แรงกดดันของสังคมส่วนใหญ่ต่อผู้กระทำความผิด ซึ่งในบางครั้งอาจแปรเปลี่ยนเป็นรูปแบบเผด็จการที่นำไปสู่ความเห็นที่เป็นผลร้ายต่อผู้กระทำความผิดได้

3. เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ให้กับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษา พนักงานคุมประพฤติ ผู้ประนีประนอม

4. ทศนคติเป็นความเชื่อ ความรู้สึกเชิงประมาณค่าที่เป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ ทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงออกตอบโต้สิ่งต่างๆ ทศนคติเป็นนามธรรมและเป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งที่เป็นเครื่องมือกำหนดพฤติกรรมของบุคคล โดยทศนคติของบุคลากรในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมหรือประชาชนทั่วไปที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษด้วยวิธีการที่รุนแรงให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไป ทำให้มีแนวความคิดต่อต้านการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดีอาญา

5. ความพร้อมของชุมชน เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาท โดยการค้นหาแสวงหาแนวทางว่าการกระทำ ความผิดเกิดขึ้นอย่างไร ควรแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างไรจึงจะเหมาะสม แสดงว่าชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นชุมชนควรมีศักยภาพ ความพร้อม และความเข้มแข็งในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม สภาพสังคมของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจไม่มีความเหมาะสมกับสังคมที่มีขนาดใหญ่หรือสังคมอุตสาหกรรม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในศาลแขวง การดำเนินคดีอาญาให้ความสำคัญกับการนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมารับการพิจารณาพิพากษาลงโทษตามกฎหมาย เพื่อคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำความผิดตามกฎหมาย รวมถึงการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์จากการที่ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งมาตรการลงโทษมีเพียงตามที่กฎหมายรับรองไว้โดยเฉพาะเท่านั้น เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีความหลากหลาย อันเป็นการปราบปรามและป้องกันการกระทำความผิดในอนาคต โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหนักเบาของความผิด สภาพแวดล้อม ความปลอดภัยของสังคม และสาเหตุของการกระทำความผิดแต่อย่างใด ทำให้คดีที่มีอัตราโทษเล็กน้อย กล่าวคือ โทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง ศาลแขวงจะพิพากษาให้จำเลยที่อาจไม่มีสันดานเป็นอาชญากร (Habitual Criminal) ถูกจำคุกในเรือนจำในระยะเวลาอันสั้น ทำให้ผู้กระทำความผิดได้เรียนรู้ทักษะและความเชี่ยวชาญจากอาชญากรที่กระทำความผิดติดนิสัย จนกลายเป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงที่จะกระทำอาชญากรรมที่ร้ายแรงต่อไป จะเห็นได้ว่า การลงโทษจำคุกระยะสั้นไม่เป็นประโยชน์แต่อย่างใด และการที่ศาลใช้ดุลพินิจรอการลงโทษในความผิดอาญาที่มีอัตราโทษเล็กน้อย จำเลยอาจไม่มีความกระตือรือร้นในการยุติธรรมทางอาญา หรือรู้สึกละอายใจในการกระทำความผิดของตนว่าก่อให้เกิดผลกระทบแก่เหยื่ออาชญากรรมและสังคมมากน้อยเพียงไร จึงมีแนวโน้มที่จะกลับมากระทำความผิดซ้ำในอนาคต อันก่อให้เกิดปัญหาในกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นปริมาณคดีจำนวนมากที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลแขวง และสภาพปัญหาความแออัดในเรือนจำ ทำให้มีแนวความคิดนำการระงับข้อพิพาททางเลือกลงด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามาใช้ในศาลแขวง ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินคดีอาญามีความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ทั้งยังทำให้ปริมาณคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลแขวงมีจำนวนลดลงไปด้วย

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงนั้น เป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็นคนกลาง ซึ่งไม่มีอำนาจบังคับให้คู่ความตกลงกัน แต่เป็นบุคคลที่คอยกระตุ้น หนุนนำ เสนอแนะ หรือชี้แนะแนวทางในการดำเนินการ โดยการตัดสินใจระงับข้อพิพาทเป็นไปตามความตกลงของคู่พิพาท เพื่อเป็นการลดความบาดหมางระหว่างคู่กรณี และเป็นการรักษาสัมพันธภาพของคู่กรณีอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงยังมีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดหลายประการที่สำคัญ ดังนี้

1. ด้านผู้พิพากษา ได้แก่ ข้อจำกัดด้านอำนาจตามกฎหมายของผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย หรือผู้พิพากษาผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีความรู้ความชำนาญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้พิพากษาบางคนอาจยึดติดกับการพิจารณาคดีที่ผู้พิพากษาคควรจะวางเฉยในการดำเนินคดี ทำให้มีความรู้สึกหวาดกลัวที่จะถูกร้องเรียนว่าไม่วางตัวเป็นกลางในการดำเนินคดีเท่าที่ควร

2. ด้านคู่ความ คู่ความมีความกลัวว่าหากเปิดเผยข้อมูลเชิงลึกของตน อาจจะนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดี ซึ่งอาจเป็นผลเสียต่อรูปคดีฝ่ายของตน

3. ด้านผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยอาจไม่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านกฎหมาย หรือเทคโนโลยีเท่าที่ควร ทำให้ไม่สามารถเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และไม่เป็นที่ยอมรับในสายตาของประชาชนเท่าที่ควร

4. ด้านประเภทคดี บางคดีมีแนวโน้มที่จะไกล่เกลี่ยไม่ได้ แต่ได้มีการนำคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ย ทำให้คดีไม่สามารถตกลงกันได้ เป็นการเสียเวลา และอาจเป็นช่องทางในการประวิงคดีของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้

5. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงเป็นการตกลงระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ทำให้ชุมชนหรือสังคมที่ได้รับผลกระทบโดยอ้อมจากการละเมิดกฎหมายไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด

ดังนั้น เพื่อแก้ไขข้อจำกัดข้อดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีแนวความคิดปรับกระบวนการทัศน์หรือมุมมองใหม่จากการลงโทษให้สอดคล้องกับความผิด เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดหวาดกลัวมากจนกระทำความผิดซ้ำอีก เป็นการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเปิดโอกาสให้บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำความผิด เหยื่ออาชญากรรม และชุมชนมีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาร่วมกัน เพื่อให้สัมพันธภาพทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดีดังเดิมและนำมาสู่ความสงบสุขในสังคม

ในต่างประเทศได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จาก ในประเทศเยอรมันและประเทศแคนาดาที่สามารถนำมาตรการดังกล่าวไปใช้กับความผิดเกือบทุกประเภทแม้จะเป็นความผิดร้ายแรง ไม่ว่าจะเป็นความผิดที่เด็ก เยาวชน หรือ

ผู้ใหญ่เป็นผู้กระทำความผิดก็ตาม และนำมาใช้ในทุกชั้นตอนของระบบงานยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ในชั้นตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล โดยอาศัยความสมัครใจของคู่ความเป็นสำคัญ ส่วนการที่ประเทศไทยจะนำมาใช้ในรูปแบบใดนั้น ปัจจุบันได้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแล้วจึงน่าจะเป็นกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับได้ในสังคมไทย โดยนำมาเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระแสหลักเพื่อให้การอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และไม่ทอดทิ้งเหยื่ออาชญากรรม ดังจะเห็นได้จาก การให้ผู้กระทำความผิด เหยื่ออาชญากรรมมาพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในสถานที่ที่เหมาะสม โดยให้ผู้กระทำความผิดได้ตระหนักว่าการกระทำที่ได้ก่อขึ้นสมควรที่จะชดใช้ ชดเชย หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วยการขอโทษ ขออภัย หรือชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินตรา ส่วนเหยื่ออาชญากรรมได้รับการส่งเสริมให้บรรยายความรู้สึกถึงผลกระทบทางด้านวัตถุและทางจิตใจที่เกิดจากอาชญากรรมด้วยการให้เหยื่ออาชญากรรมมีส่วนกำหนดความต้องการการชดใช้เยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น และชุมชนมีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมร่วมกัน เพื่อให้สัมพันธภาพของบุคคลทั้ง 3 ฝ่ายมีความสัมพันธ์กันในเชิงสมานฉันท์เสมือนหนึ่งในสภาพที่เป็นอยู่ก่อนกระทำความผิดได้เกิดขึ้น แสดงว่า เป็นแนวความคิดที่พยายามที่จะสงวนสถานภาพ (Restore) ของฝ่ายที่มีส่วนได้และเสียอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดทั้งสามฝ่ายให้ยังคงสภาพเดิมก่อนที่จะมีการกระทำความผิดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อันจะนำมาสู่ความสงบสุขในสังคมต่อไป

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์น่าจะมีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อยที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง กล่าวคือ จำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ อันเป็นความผิดที่มีอัตราโทษไม่รุนแรง

อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวง มีข้อขัดข้องในปัญหาข้อกฎหมายและทางปฏิบัติบางประการ ดังนี้

1. ปัญหาข้อกฎหมาย

1.1 การวินิจฉัยชี้ขาดลงโทษผู้กระทำความผิดในศาลแขวง

ในศาลแขวง การพิจารณาพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดีตามตัวบทกฎหมายและพยานหลักฐานที่เป็นประเด็นข้อพิพาทในคดีเป็นสำคัญ โดยละเลยการ

คำนี้ถึงการลงโทษให้เหมาะสมกับความผิด และตัวผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล เนื่องจากบุคคลอาจกระทำความผิดได้หลายสาเหตุด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น การขาดความยั้งคิด การพลั้งเผลอ และการกระทำความผิดโดยตั้งใจ แต่กลับมุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้เป็นสำคัญ ซึ่งมาตรการลงโทษดังกล่าวมีผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเป็นอย่างมาก เพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามไม่ให้เกิดการกระทำที่เป็นผลร้ายกับสังคมอีกในอนาคต นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดยังไม่ได้มีความสำนึกในความสูญเสียที่เกิดขึ้น เกิดแก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด แม้มีการเพิ่มโทษผู้กระทำความผิดฐานไม่เช็ดหลาบแล้วก็ตาม ผู้กระทำความผิดหาได้มีความเกรงกลัวที่จะกระทำฝ่าฝืนกฎหมายอาญา แสดงว่าการลงโทษเพื่อให้สาสมกับความผิดที่เกิดขึ้นและชดเชยความยุติธรรมที่เสียไปกลับคืนมาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

อีกทั้ง การที่ศาลใช้ดุลพินิจพิพากษายกฟ้อง และปล่อยตัวผู้กระทำความผิด เพราะพยานหลักฐานมีความไม่แน่ชัดเท่าที่ควร แม้จะถูกตั้งและแม่นยำในหลักการแล้วก็ตาม เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับความเสียหายกลับมีความรู้สึกเคลือบแคลงสงสัยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าไม่สามารถบรรเทาความสูญเสียที่เกิดขึ้นได้เท่าที่ควร ทำให้เกิดความเคียดแค้น และตอบโต้ผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการที่รุนแรง เพื่อให้สาสมกับความเสียหายที่ตนได้รับอีกด้วย

1.2 การใช้ดุลพินิจของศาลแขวงในการลงโทษผู้กระทำความผิด

ในศาลแขวง การรอกการลงโทษ เป็นการที่ศาลกำหนดเงื่อนไขในการรอกการลงโทษ โดยพิจารณาจากสภาพผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็น อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อม สภาพความผิด หรือเหตุสมควรประการอื่น ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้กลับมาใช้ชีวิตปกติในสังคมตามเดิม และไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้รับการจำคุกระยะสั้น การรอกการลงโทษเป็นการข่มขู่ผู้กระทำความผิดว่าหากกระทำความผิดซ้ำในระหว่างที่ศาลรอกการลงโทษ จะเพิ่มโทษมากขึ้น โดยละเลยการคำนึงถึงความรู้สึก ทัศนคติตลอดจนผลกระทบต่างๆที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับจากการกระทำความผิดมาประกอบการพิจารณากำหนดโทษแต่อย่างใด

ทั้งนี้ การรอกการลงโทษและการคุมประพฤติ ผู้กระทำความผิด โดยที่ผู้กระทำความผิดไม่มีความสำนึก และความเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำอันผิดพลาดของตน จึงขาดหลักประกันว่าผู้กระทำความผิดอาจจะกลับมาทำร้ายสังคมอีกในอนาคต

การที่ศาลแขวงใช้ดุลพินิจลดโทษแก่ผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 โดยพิจารณาจาก ผู้กระทำความผิดเป็นผู้โหดเหี้ยมบาปบุญญา ตกอยู่ในความทุกข์อย่างแสนสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลุแก่โทษต่อเจ้าพนักงาน หรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาล เห็นว่ามีลักษณะอย่างเดียวกัน อาทิเช่น ผู้กระทำความผิดให้การรับสารภาพ ศาลจะใช้ดุลพินิจที่จะลดโทษผู้กระทำความผิดไม่เกินครึ่งหนึ่งของโทษ ทำให้ผู้กระทำความผิดอาจไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมาย เพราะคิดว่าหากถูกจับกุมจะรับสารภาพ ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและกฎหมายคลายความศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้ เหตุบรรเทาโทษเป็นการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ทำให้ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการลดโทษ โดยที่ยังไม่ได้เยียวยาแก้ไขความสูญเสียที่ผู้เสียหาย และสังคมได้รับผลกระทบแต่อย่างใด ส่งผลให้เหยื่ออาชญากรรมเกิดความไม่พอใจที่ผู้กระทำความผิดได้รับการบรรเทาโทษ อันอาจนำไปสู่ความโกรธแค้น และหาหนทางที่จะแก้แค้นผู้กระทำความผิด อันส่งผลให้สังคมไม่สงบสุข ทำให้ควรมีการขยายขอบเขตโดยให้นำความพึงพอใจของเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับการบรรเทาผลร้ายมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อให้ผู้กระทำความผิด เหยื่ออาชญากรรม และสังคมได้กลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิมอีกด้วย

1.3 ข้อจำกัดในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา

ในการระงับข้อพิพาททางเลือกว่าด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ย หากเป็นคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 อนุมาตรา 2 กำหนดให้คู่ความมีอำนาจการถอนฟ้องและยอมความกัน ทำให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ แสดงว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในศาลแขวงกระทำเฉพาะความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้เท่านั้น

ส่วนความผิดอาญาแผ่นดิน แม้จะเป็นความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อยที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง อาทิเช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ในบางกรณี คู่ความไม่ติดใจเอาความ เพราะได้รับการชดเชยค่าเสียหาย หรือได้รับทรัพย์สินคืนแล้ว ผู้กระทำความผิดต้องให้การรับสารภาพ เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจว่าจำเลยกระทำความผิดแต่รอการลงโทษ หรือรอการกำหนดโทษ และสิทธิการดำเนินคดีอาญาหาระงับลงไม่ ทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาจำกัด เฉพาะความผิดอันยอมความได้เท่านั้น

1.4 การไม่มีกฎหมายรองรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

ในประเทศไทยได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมกับคดีเด็กและเยาวชน คดีความรุนแรงในครอบครัว และคดีในศาลอาญา เท่านั้น แต่การดำเนินการในคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่ยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นหากต้องการให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับนโยบายทางอาญาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และสร้างสันติสุขในสังคม จึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ให้ศาลแขวงมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาดำเนินการด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ว่าคดีจะอยู่ในขั้นตอนใด โดยผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาร้องขอ และคู่กรณีอีกฝ่ายยินยอม เพื่อให้การระงับข้อพิพาทเป็นไปตามความต้องการของคู่พิพาทอย่างแท้จริง

2. ปัญหาทางปฏิบัติ

2.1 การขาดความรู้ความเข้าใจในระบบยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง

2.1.1 คู่ความ

เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้ที่ได้รับความเสียหายและผู้กระทำความผิดอาจมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กล่าวคือ ในส่วนผู้เสียหายที่ได้เผชิญหน้ากับผู้กระทำความผิดจะระบายความรู้สึก อารมณ์ และเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่คาดว่าจะได้รับ รวมทั้งบางครั้งผู้เสียหายอาจเรียกร้องความสูญเสียมากกว่าที่ควรจะเป็น ในขณะที่ผู้กระทำความผิดไม่ยอมรับในการกระทำของตน ทำให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กลายเป็นกระบวนการที่ผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรมได้เผชิญหน้าและสร้างความรำคาญในสัมพันธภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้บุคคลที่เป็นคนกลางอาจจะยังยึดติดกับการเจรจาที่มุ่งหาทางออกด้วยการหารองรับ พบกันครึ่งทางทำให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ล้มเหลวและไม่สามารถบรรลุผลตามเจตนารมณ์อีกด้วย

2.1.2 ชุมชน

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น นอกจากผู้กระทำความผิดและเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับผลกระทบโดยตรงแล้ว ชุมชนหรือบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมก็ได้รับการกระทบกระเทือนจากความเสียหายที่เกิดขึ้น ชุมชนหรือประชาสังคมอาจมีความรู้สึกที่ผู้กระทำความผิดควรต้องรับโทษในเรือนจำให้สาสมกับความผิดที่เกิดขึ้น และมีความรู้สึกหวาดกลัว หากผู้กระทำความผิดไม่ได้รับการลงโทษ ทำให้มีทัศนคติคัดค้านการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดี

2.1.3 เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม

เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม อาทิเช่น ผู้พิพากษา พนักงานคุมประพฤติ และผู้ไกล่เกลี่ยอาจมีความเห็นว่าการบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ให้มากขึ้นจากปกติ

2.2 ข้อมูลจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในศาลแขวง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นกรณีที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก และเปิดเผยข้อเท็จจริงของฝ่ายตน หากการดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ คู่กรณีต้องกลับไปใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทำให้คู่ความบางฝ่ายอาจไม่กล้าเปิดเผยข้อเท็จจริงเชิงลึกเท่าที่ควร เพราะเกรงว่าพยานหลักฐานที่ได้มีการเปิดเผยอาจนำมาใช้ในการดำเนินคดีในศาลแขวงในภายหลังและอาจส่งผลกระทบต่อรูปคดีของตนอีกด้วย

2.3 ระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

คู่กรณีที่ไม่มีเจตนาจะรับข้อพิพาทอย่างแท้จริงอาจใช้ช่องทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อประวิงคดีให้มีระยะเวลาการดำเนินการที่ยาวนานขึ้น เพื่อให้คดีล่าช้าและรับผิดช้าขึ้น ทำให้คู่กรณีอีกฝ่ายอาจเกิดความเบื่อหน่าย และขาดความเชื่อถือในการรับข้อพิพาท

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบสรุปได้ว่า แม้การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลแขวงมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม แต่การนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประสิทธิผลนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการระงับข้อพิพาทที่ไม่เป็นทางการและไม่มีรูปแบบที่แน่นอนชัดเจนในการคัดเลือกประเภทคดี คุณสมบัติ บทบาทของผู้ประนีประนอม และอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา รวมทั้งคู่ความไม่ได้รับทราบถึงสิทธิของตนในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนชุมชนไม่ได้รับทราบถึงบทบาทของตน ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น

1) ตราพระราชบัญญัติใกล้เคียงข้อพิพาทคดีอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง ให้ศาลแขวงมีอำนาจใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังนี้

ก) ในระหว่างพิจารณา เมื่อศาลแขวงเห็นสมควร ผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอให้มีการใกล้เคียงข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และอีกฝ่ายยินยอม ให้ดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ข) กำหนดประเภทคดีที่ไม่สามารถใช้กระบวนการดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน อาทิเช่น ความผิดติดนิสัย ความผิดที่ผู้กระทำความผิดขาดความสำนึกในการกระทำของตน

ค) กำหนดรูปแบบการดำเนินการไว้อย่างละเอียด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้สำนึกผิด และชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดมิตรภาพอันดีระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด และสังคมได้รับคนดีกลับคืนสู่สังคมอีกด้วย

ง) หากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไม่ประสบผลสำเร็จ คู่ความจึงมีอำนาจนำคดีมาดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปกติ และหากการระงับข้อพิพาทดังกล่าวประสบผลสำเร็จให้ถือว่าผูกพันคู่ความ อันส่งผลให้สิทธิการนำคดีอาญามาฟ้องระงับ

2) แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายสารบัญญัติ กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2) โดยขยายขอบเขตประเภทคดีที่ยอมความกันได้ให้มากขึ้น

และให้ครอบคลุมถึงความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษเล็กน้อย เนื่องจากคดีประเภทนี้ไม่ได้เป็นคดีที่ร้ายแรงหรือเป็นภัยต่อสังคมแต่อย่างใด เพื่อเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมให้เป็นไปตามความพึงพอใจของคู่กรณีและสังคม

3) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้องค์กรของรัฐมีอำนาจเพิ่มเติมในบางประการ ได้แก่ การให้พนักงานคุมประพฤติมีอำนาจเพิ่มเติมในการติดตามสอดส่องและสืบเสาะภายหลังการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นต้น เพื่อติดตามผลว่าผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดีอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจ การให้อภัยซึ่งกันและกัน และสังคมมีความปรองดองกลมเกลียวกันต่อไป

4) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับอายุความในการดำเนินคดีด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลแขวง ได้แก่ การกำหนดให้อายุความในการดำเนินคดีสะดุดหยุดลงไม่นับอายุความต่อไป หากการระงับข้อพิพาทไม่ประสบผลสำเร็จ คู่กรณีสามารถนำคดีไปดำเนินคดีต่อศาลแขวงได้ใหม่

5) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับการนำข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการฟ้องร้องดำเนินคดี ได้แก่ การกำหนดห้ามคู่ความนำเอาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดีในศาลแขวง เพื่อให้คู่ความมีความมั่นใจ และกล้าเปิดเผยข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

6) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในการลงโทษผู้กระทำความผิด นอกจากการพิจารณาอัตราโทษและข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณาคดี ศาลแขวงควรคำนึงถึงความสำนึกผิดของผู้กระทำความผิด การชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นมาประกอบการใช้ดุลพินิจในการลงโทษผู้กระทำความผิด เพื่อให้การกำหนดโทษมีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมลชัย รัตนสกววงศ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายและระบบศาลของประเทศสหพันธรัฐเยอรมัน, ในรวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์, หน้า 181-187. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พี.เค.พรินติ้งเฮาส์, 2531.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

เกรียงไกร วิสุววรรณ. การนำแนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับงานคุ้มครองประพฤติดูแลผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ของกรมคุมประพฤติ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม, 2546.

คณิต ณ นคร. อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีอาญาของอัยการเยอรมันก่อนฟ็อง. ใน รวมบทความทางวิชาการของศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร, หน้า 79. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2540.

จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืน "อำนาจ" แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. การปรับกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย : จากการแก้ไขทดแทนสู่สมานฉันท์. ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมของไทย, หน้า 10. กรุงเทพมหานคร : ทำเนียบรัฐบาล, 2545.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และภัทรพร สิริการญจน และสังวร พรหมเสน และจินดา จันทร์แก้ว และอุดมศักดิ์ จันทร์กล้าด และวัชระ งามจิตเจริญ. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ชนัญญา (รัชณี) ชัยสุวรรณ. การใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีของอัยการ, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชาย เสวีกุล. อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513.

ชุมพล จันทราทิพย์. พระธรรมนูญศาลยุติธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

ไชยเจริญ สันติศิริ. อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2506.

ณัฐวสา ฉัตรไพบุลย์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ.
กรุงเทพมหานคร : ทำเนียบรัฐบาล, 2545.

ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
วิญญูชน, 2545.

เดชา สังขวรรณ. ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในงานคุมประพฤติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.

ดุษฎี หีลละเมียร. กว่าจะมาเป็นศาลยุติธรรมในวันนี้ หนังสือที่ระลึกวันศาลยุติธรรม. 21 เมษายน 2548.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2548.

ทิพชญา วิริยศิริ. การนำแนวคิดทฤษฎีทางอาชญาวิทยามาใช้ในการวางเกณฑ์การรอกการลงโทษ,
วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี, สาขาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม มหาวิทยาลัยราช
ภัฏสวนดุสิต, 2549.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547.

นพพร โพธิ์รังสียากร. การใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

นันทิ จิตสว่าง. หลักทัณฑวิทยา : หลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

บุษบา เกตุอุดม. ทัศนะผู้ต้องขังหญิงทัณฑสถานบำบัดพิเศษคลองไผ่ต่อกระบวนการยุติธรรมเชิง
สมานฉันท์ : ศึกษาเฉพาะกรณีการไกล่เกลี่ย, วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาการ
บริหารงานยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

ประธาน วัฒนวาณิชย์. การประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา : แนวทางสันติ. กรุงเทพมหานคร :
ทำเนียบรัฐบาล, 2545.

ประธาน วัฒนวาณิชย์, การประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา : แนวทางสันติ, ในเอกสารประกอบ
โครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่
สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย หน้า 12. กรุงเทพฯ : ทำเนียบรัฐบาล ,2545.

ประเทือง ธนิตยผล. อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร : แสงจันทร์การพิมพ์, 2550.

ปรัชญา อัญประเสริฐ. ขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. ในรวมบทความการไกล่เกลี่ยข้อ
พิพาทและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, หน้า 114. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
ศาลยุติธรรม, 2548.

ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

พรรณราย ศรีไชยรัตน์. ความเหมาะสมในการบัญญัติความผิดโทษไว้ในประมวลกฎหมาย
อาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2536.

รองพล เจริญพันธ์. นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

สมยศ เชื้อไทย. ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2 : กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2538.

สำนักกระับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม. คู่มือการจัดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล,
2547. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, 2547.

สำนักงานอัยการสูงสุด รายงานประจำปี พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร : วิชั่น พรีเมลส.

สุนิสา เจริญพัฒน์. การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในปัญหาความรุนแรง กรณีเป็นความผิดอาญาระหว่างสามีภรรยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

สุพจน์ สุโรจน์. การบริหารงานยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.

อรรถพล ใหญ่สว่าง. ผู้เสียหายในคดีอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

อรัญ สุวรรณบุปผา. หลักอาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

เอกชัย สอดศรี. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับงานคุมประพฤติผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่. สารนิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

อุททิศ แสนโกศิก. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2525.

อุททิศ สุภาพ. การนำปรัชญาอาชญาวิทยามาใช้ในการกำหนดโทษของไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้กระทำความผิดที่เป็นคนร้ายและผู้กระทำความผิดโดยพลั้งพลาด.

ภาษาอังกฤษ

Auerbach S.Jerold. Justice without Law, Oxford : Oxford University Press, 1983.

Bazemore. Gordon and Mark Umbreit. A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. Office of Justice, 2001.

Bodenheimer Edgar, "Jurisprudence". Harvard University Press, 1981.

Bundesministerium der Justiz, Täter – Opfer – Ausgleich [online].2009. Available from : [http:// www.bmj.bund.de/media/archieve/883.pdf](http://www.bmj.bund.de/media/archieve/883.pdf) [2009,May]

Department of Justice Canada, Restorative Justice in Canada [online], 2009. Available from : <http://www.crcv.ca/docs/restjust.pdf> [2009,May]

Department of Justice Canada – Canada's Court System , **Appeal** [online], 2009.

Available from : <http://www.justice.gc.ca/eng/dept-min/pub/ccs-ajc/page3.html#appeal> [2009,May]

Deter Dolling. Victim – Offenders Meditations.

Gerd Ferdinand Kirchoff and Saskia Baltes. Victim Offender Mediation in germany experience in a Germany city and Basic Consideration.

Government of Nova Scotia , **Framework** [online], 2009. Available from :

www.gov.ns.ca/Just/rj/rj-Framework.html [2009, July]

Government of Nova Scotia , **Develop** [online], 2010. Available from :

www.gov.ns.ca/Just/rj/rj-develop.html [2010, August]

Marshall,T,F, Restorative Justice : an overview. Center for Restorative Justice Mediation 1985. Buford Ave. 386.

Michel Robert, Judge as Mediation in Criminal Matters : The Canadian Experience, (The International Society for The Reform of Criminal Law 20th International conference)

Miller David. "Social Justice" Oxford : Clarendon Press,.

Office for Victims of Crime Bulletin (U.S. Department of Justice: July,2000)

Pound Roscoe. . "The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence". 25 Harvard Law Review. 1911

Perelem ,C ,See. "The Idea of Justice and the Problem of Argument " Cited in Lard Lloyd of Hampstead, "Introduction to Jurisprudence"

Rawls ,John. "A Theory of Justice".

Robbers,Gerhard.An Introduction to German Law.Baden Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1998.

Stone ,Julius. "Human Law and Human Justice "

Sykes.Criminology.

Welcome to Westlaw, **Result** [online], 15 August 2010. Available from :

<http://web2.westlaw.com/result/documenttext.aspx?vr=2.0&sv=2.0&sv=Split&rs=WL...> [2010, August]

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

พ.ศ. 2544

โดยที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่เป็นประโยชน์ต่อคู่ความและกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมในขณะเดียวกัน เพราะการไกล่เกลี่ยนอกจากจะเป็นผลให้การดำเนินคดีเสร็จสิ้นไปได้โดยความรวดเร็วและประหยัดแล้ว ยังเป็นผลให้ข้อพิพาทระงับลงด้วยความพอใจของคู่ความอันมีส่วนในการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีของคู่ความด้วย ประกอบกับปริมาณข้อพิพาทที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลให้ปริมาณคดีที่ค้างอยู่ในระหว่างการพิจารณาสูงขึ้นเป็นลำดับ การไกล่เกลี่ยจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญที่ศาลยุติธรรมต้องนำมาปรับใช้เพื่อประโยชน์ในการระงับข้อพิพาทที่ขึ้นสู่ศาล การส่งเสริมให้มีเป็นมาตรฐาน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและเพื่อให้มีหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ควรกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยองค์คณะผู้พิพากษาและผู้ประนีประนอม จึงจำเป็นต้องออกระเบียบนี้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17 (1) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) จึงออกระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2544”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3 ในระเบียบนี้ ถ้าข้อความมิได้แสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

“คดี” หมายความว่า คดีแพ่ง หรือคดีอื่นใดที่อาจระงับข้อพิพาทได้ด้วยการตกลงกันของคู่ความ

“ผู้รับผิดชอบราชการศาล” หมายความว่า ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลชั้นต้น และให้หมายความรวมถึงผู้ที่ได้รับมอบหมายจากบุคคลดังกล่าวให้ดำเนินการตามระเบียบนี้ด้วย

“ผู้ประนีประนอม” หมายความว่า ผู้พิพากษา ข้าราชการศาลยุติธรรม บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกันตามระเบียบนี้

“เลขาธิการ” หมายความว่า เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

ข้อ 4 ให้เลขาธิการเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจตีความและวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้บังคับระเบียบนี้

หมวด 1

การไกล่เกลี่ยโดยองค์คณะพิพากษา

ข้อ 5 องค์คณะผู้พิพากษาย่อมมีอำนาจไกล่เกลี่ยคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง การดำเนินการอย่างใด ๆ ตามระเบียบนี้ ย่อมไม่กระทบต่ออำนาจขององค์คณะผู้พิพากษาในการไกล่เกลี่ยคดีของตน

หมวด 2

การไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม

ส่วนที่ 1

การแต่งตั้งและการพินัยจากหน้าที่ของผู้ประนีประนอม

ข้อ 6 เมื่อคดีขึ้นสู่ศาล ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งผู้พิพากษา ข้าราชการศาลยุติธรรม หรือบุคคลภายนอกผู้ใดผู้หนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ให้ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปตามระเบียบนี้

ข้อ 7 เมื่อผู้รับผิดชอบการศาลเห็นสมควรหรือโดยได้รับแจ้งจากองค์คณะผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบราชการศาลอาจแต่งตั้งผู้พิพากษาคนหนึ่งหรือหลายคนในศาลเป็นผู้ประนีประนอมก็ได้

ในกรณีที่ผู้รับผิดชอบราชการศาลจัดให้มีผู้พิพากษาคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ประนีประนอมเป็นการเฉพาะในศาลนั้น องค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอมตามวิธีการที่ผู้รับผิดชอบราชการศาลกำหนดก็ได้

ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาอาจแต่งตั้งให้ข้าราชการศาลยุติธรรมคนหนึ่งหรือหลายคนในศาลนั้นเป็นผู้ประนีประนอมก็ได้ ผู้พิพากษาหรือข้าราชการศาลยุติธรรมที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ประนีประนอมไม่มีสิทธิได้รับค่าป่วยการและค่าใช้จ่ายตามระเบียบนี้

ข้อ 8 ในกรณีที่กระบวนไต่ถามไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลงเพราะเหตุตามข้อ 24 (1) ผู้พิพากษาที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ประนีประนอมในคดีนั้น อาจได้รับมอบหมายให้เป็นองค์คณะผู้พิพากษาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นก็ได้

ข้อ 9 การแต่งตั้งบุคคลภายนอกคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ประนีประนอม ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาพึงคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้ประนีประนอมและความพอใจของคุณความทุกฝ่ายเท่าที่พึงจะกระทำได้ ในกรณีที่ประสงค์จะแต่งตั้งบุคคลที่มีได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประนีประนอม ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือองค์คณะผู้พิพากษาจะแต่งตั้งบุคคลเช่นว่านั้นได้เมื่อคุณความที่จะต้องเข้าร่วมในกระบวนไต่ถามไกล่เกลี่ยได้ให้ความยินยอมและตกลงที่จะรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายของบุคคลเช่นว่านั้นแล้ว

ข้อ 10 หากการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมจะเป็นเหตุให้การพิจารณาคดีไม่ติดต่อกันหรือต้องล่าช้าจนเกินสมควร ศาลอาจสั่งให้ดำเนินกระบวนพิจารณาไปพร้อมกับการไต่ถามไกล่เกลี่ยก็ได้ ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงประโยชน์ของคุณความทุกฝ่ายเป็นสำคัญ

ข้อ 11 เมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้ว ผู้ประนีประนอมจะต้องเปิดเผยข้อมูลอันเกี่ยวกับส่วนได้เสียหรือความเกี่ยวข้องเป็นส่วนตัวกับคุณความทุกฝ่ายให้คุณความทราบโดยทันที

ข้อ 12 ในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ผู้ประนีประนอมพ้นจากหน้าที่

- (1) เมื่อผู้ประนีประนอมถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนรายชื่อ
- (2) ศาลมีคำสั่งถอดถอนผู้ประนีประนอมเมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ประนีประนอมนั้น
 - (ก) กระทำการใด ๆ ในฐานะเป็นตัวแทนหรือกระทำการใดแทนคู่ความ
 - (ข) มีส่วนได้เสียหรือเกี่ยวข้องกับคู่ความฝ่ายใดอันอาจกระทบกับความเป็นกลางในการไกล่เกลี่ย
- (3) ศาลมีคำสั่งถอดถอนเนื่องจากกระทำการบกพร่องต่อหน้าที่ หรือละเลยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่

ข้อ 13 เมื่อผู้ประนีประนอมพ้นจากหน้าที่แล้ว ศาลอาจมีคำสั่งให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลงหรือแต่งตั้งผู้ประนีประนอมคนใหม่ก็ได้

ในกรณีที่ผู้ประนีประนอมพ้นจากหน้าที่เพราะเหตุตามข้อ 12 (1) และ (2) ถ้าคู่ความประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยต่อไปโดยผู้ประนีประนอมคนเดิม ศาลอาจให้ผู้ประนีประนอมคนเดิมศาลอาจให้ผู้ประนีประนอมนั้นดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไปก็ได้

ส่วนที่ 2

กระบวนการไกล่เกลี่ย

ข้อ 14 เมื่อศาลมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ประนีประนอมแล้ว การรับส่งเอกสาร สำนวนคดี หรือการติดต่อใดๆ ระหว่างศาลกับผู้ประนีประนอมให้เป็นไปตามที่ศาลนั้นกำหนด

ข้อ 15 คู่ความที่บุคคลธรรมดาควรเข้าร่วมประชุมการไกล่เกลี่ยด้วยตนเองทั้งนี้ อาจแต่งตั้งผู้แทนเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้

ถ้าคู่ความเป็นนิติบุคคล คู่ความนั้นอาจแต่งตั้งผู้แทนที่มีอำนาจตัดสินใจเข้าร่วมประชุม การแต่งตั้งให้กระทำเป็นหนังสือยื่นต่อผู้ประนีประนอม

ข้อ 16 ก่อนเริ่มไกล่เกลี่ย ให้ผู้ประนีประนอมจัดให้คู่ความลงลายมือชื่อตกลงเข้าสู่ กระบวนการไกล่เกลี่ยและยอมรับที่จะปฏิบัติตามระเบียบนี้เป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อ 17 ผู้ประนีประนอมอาจหารือกับคู่ความ เพื่อพิจารณากำหนดขั้นตอนหรือแนวทางใน การดำเนินการไกล่เกลี่ยก่อนเริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยก็ได้

ข้อ 18 เพื่อประโยชน์ในการไกล่เกลี่ย ผู้ประนีประนอมอาจให้คู่ความเสนอข้อเท็จจริงหรือ ข้อมูลเบื้องต้นแห่งข้อพิพาท ตลอดจนข้อเสนอในการระงับข้อพิพาทต่อผู้ประนีประนอมหรืออาจ เสนอให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลดังกล่าวระหว่างคู่ความก็ได้

คู่ความอาจขอให้ผู้ประนีประนอมดำเนินการตามความในวรรคก่อนก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ผู้ ประนีประนอมจะจัดให้มีการดำเนินการตามที่คู่ความขอหรือไม่ก็ได้

ข้อ 19 การไกล่เกลี่ยจะกระทำด้วยวิธีใด ณ วันเวลา และสถานที่ใด ให้เป็นไปตามที่ผู้ ประนีประนอมกำหนด แต่ผู้ประนีประนอมจะต้องแจ้งให้คู่ความทุกฝ่ายทราบถึงการดำเนินการ ไกล่เกลี่ยที่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมิได้เข้าร่วมให้คู่ความฝ่ายนั้นทราบด้วย

ข้อ 20 ในการไกล่เกลี่ยต่อหน้าคู่ความ ถ้าผู้ประนีประนอมเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อ ประโยชน์ในการไกล่เกลี่ย ผู้ประนีประนอมอาจอนุญาตให้เฉพาะแต่ตัวคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือ เพียงแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในการประชุมการไกล่เกลี่ยก็ได้

ความในวรรคหนึ่งให้ใช้บังคับแก่ผู้แทน ผู้รับมอบอำนาจ ที่ปรึกษาของคู่ความหรือบุคคล ใดบุคคลหนึ่งที่ผู้ประนีประนอมอนุญาตให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยด้วย

ข้อ 21 กระบวนการไกล่เกลี่ยให้ดำเนินการเป็นการลับ โดยไม่มีการบันทึกรายละเอียด ของการไกล่เกลี่ยไว้ ไม่ว่าบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือบันทึกในรูปแบบของการใช้สื่อ

อิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อทางเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น เว้นแต่คู่ความเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายก็ได้
บันทึกการดำเนินการใกล้เคียงทั้งหมดหรือส่วนใดส่วนหนึ่ง โดยคู่ความเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายก็ได้

ข้อ 22 เมื่อผู้ประนีประนอมเห็นสมควร ผู้ประนีประนอมอาจจัดให้มีการยกร่างสัญญา
ประนีประนอมยอมความให้แก่คู่ความก็ได้ ในกรณีที่ จะยกร่างสัญญาดังกล่าวมีค่าใช้จ่ายที่คู่ความ
ต้องเป็นผู้จ่าย ผู้ประนีประนอมจะกระทำได้อีกเมื่อได้รับความยินยอมจากคู่ความทุกฝ่ายและ
คู่ความตกลงรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายนั้นแล้ว

ข้อ 23 ผู้ประนีประนอมจะต้องดำเนินการใกล้เคียงให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่ผู้
แต่งตั้งกำหนด เมื่อเห็นสมควรหรือผู้ประนีประนอมร้องขอผู้แต่งตั้งอาจขยายระยะเวลาในการ
ดำเนินการใกล้เคียงออกไปอีกก็ได้ถ้าเห็นว่าคู่ความใกล้เคียงจะบรรลุความตกลงในการระงับข้อพิพาท
แล้ว

หากผู้ประนีประนอมเห็นว่า คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดดำเนินการใกล้เคียงโดยมีลักษณะ
ประวิงคดีให้ชักช้า ให้ผู้ประนีประนอมรายงานให้ผู้แต่งตั้งทราบโดยเร็ว

ส่วนที่ 3

การสิ้นสุดแห่งกระบวนการใกล้เคียง

ข้อ 24 ในกรณีดังต่อไปนี้ให้ถือว่ากระบวนการใกล้เคียงสิ้นสุดลง

(1) คู่ความสามารถระงับข้อพิพาทได้ด้วยการถอนฟ้อง หรือขอให้ศาลมีคำพิพากษาตาม
สัญญาประนีประนอมยอมความ

(2) คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอนตัวจากการใกล้เคียง

(3) ผู้ประนีประนอมไม่อาจดำเนินการใกล้เคียงให้เป็นผลสำเร็จได้ภายในระยะเวลาที่
กำหนดไว้

(4) ผู้ประนีประนอมเห็นว่าข้อพิพาทดังกล่าวไม่อาจยุติลงได้ด้วยวิธีไกล่เกลี่ย

(5) ศาลเห็นว่าข้อพิพาทดังกล่าวไม่อาจยุติลงได้ด้วยวิธีไกล่เกลี่ย หรือการไกล่เกลี่ยไม่เป็นประโยชน์แก่คดีอีกต่อไป

ข้อ 25 เมื่อกระบวนการไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลง ให้ผู้ประนีประนอมแจ้งผลการไกล่เกลี่ยให้ศาลทราบเพื่อดำเนินการต่อไปโดยเร็ว

ในกรณีที่คู่ความตกลงระงับข้อพิพาทเพียงบางส่วน หรือตกลงรับข้อเท็จจริงบางประการ และยินยอมให้นำข้อตกลงเช่นนั้นไปใช้อ้างอิงในกระบวนการพิจารณาของศาลได้ก็ให้ผู้ประนีประนอมจัดทำบันทึกข้อตกลงและแจ้งให้ศาลทราบด้วย

ส่วนที่ 4

การเก็บรักษาความลับ

ข้อ 26 เว้นแต่คู่ความจะตกลงกันเป็นอย่างอื่น คู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้องตกลงที่จะเก็บรักษาความลับของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ย และตกลงที่จะไม่นำข้อเท็จจริงและการดำเนินการในการไกล่เกลี่ยไปใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ของศาล ไม่ว่าในสำนวนคดีที่ทำการไกล่เกลี่ยหรือคดีอื่น หรือในกระบวนการพิจารณาชั้นอนุญาโตตุลาการ

ข้อเท็จจริงตามวรรคหนึ่งให้หมายรวมถึง การติดต่อระหว่างคู่ความ หรือข้อเท็จจริงใด ๆ เกี่ยวกับการดำเนินการไกล่เกลี่ย ข้อเท็จจริงที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดแห่งการเจรจาตกลงในกระบวนการไกล่เกลี่ย ข้อเท็จจริงที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้ยอมรับหรือปฏิเสธในกระบวนการไกล่เกลี่ย ความเห็นหรือข้อเสนอดใด ๆ ซึ่งได้เสนอโดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ย ความเห็นหรือข้อเสนอดใด ๆ ซึ่งได้เสนอโดยผู้ประนีประนอม

ส่วนที่ 5

การขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอม

ข้อ 27 ให้เลขาธิการจัดให้มีทะเบียนผู้ประนีประนอมขึ้น โดยให้คำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการของศาล และแจ้งให้ศาลต่าง ๆ ทราบ

ข้อ 28 ผู้ขอขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอมจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจหรือประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

(1) เป็นผู้มีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์

(3) ไม่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

(4) ไม่เป็นผู้มีประวัติเสื่อมเสีย

(5) ไม่เป็นบุคคลที่ศาลมีคำสั่งเป็นคนที่ไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ

(6) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ข้อ 29 ให้ทะเบียนผู้ประนีประนอมสิ้นผลลงทุกสองปีนับแต่วันจัดทำทะเบียนโดยไม่คำนึงว่าผู้มีชื่อในทะเบียนได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ ณ เวลาใด

ในการจัดทำทะเบียนครั้งแรก ถ้าวันสิ้นผลตามวรรคหนึ่งไม่ตรงกับวันสิ้นปีให้ถือเอาวันสิ้นปีแห่งปีปฏิทินนั้นเป็นวันสิ้นผล

การสิ้นผลของทะเบียนรายชื่อ ไม่กระทบถึงการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมที่ได้ดำเนินการไปก่อนแล้ว และให้ผู้ได้รับการแต่งตั้งนั้นปฏิบัติหน้าที่ต่อไป กับให้มีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้

ข้อ 30 เมื่อทะเบียนผู้ประนีประนอมสิ้นผลลง ให้เลขาธิการจัดทำทะเบียนใหม่ทันที ทั้งนี้ให้นำความในข้อ 27 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 31 ให้เลขาธิการจำหน่ายชื่อผู้ประนีประนอมออกจากทะเบียนเมื่อปรากฏข้อเท็จจริงต่อไปนี้

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามตามข้อ 23

(4) ศาลมีคำสั่งถอดถอนตามข้อ 12 (3) หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ประนีประนอมประพฤติตนไม่เหมาะสม กระทำหรือละเว้นกระทำการตามหน้าที่ของผู้ประนีประนอมโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อจนเป็นเหตุให้ความเสียหาย

ข้อ 32 ผู้ประนีประนอมจะต้อง

(1) เตรียมการไกล่เกลี่ย

(2) ช่วยเหลือสนับสนุนการเจรจาระหว่างคู่ความ แนะนำแนวทางแก้ปัญหาเพื่อการยุติข้อพิพาท

(3) ไม่ออกความเห็นในลักษณะใด ๆ ที่เป็นวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท เว้นแต่คู่ความจะได้ตกลงกันให้ผู้ประนีประนอมออก ความเห็นเช่นนั้น

(4) ไม่ข่มขู่ บังคับ หรือใช้อิทธิพลในทางใด ๆ อันอาจกระทบกระเทือนต่อความสมัครใจในการระงับข้อพิพาทของคู่ความ

ข้อ 33 ผู้ประนีประนอมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามระเบียบ รวมทั้งประกาศ ข้อบังคับ จริยธรรม หรือหลักเกณฑ์อย่างใด ที่ออกตามระเบียบนี้ เพื่อให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วย ความเรียบร้อย โดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของคู่ความ

ข้อ 34 ผู้ประนีประนอมไม่ต้องรับผิดชอบคู่ความในการกระทำใด ๆ ที่ได้ดำเนินการไปเพื่อ ไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท เว้นแต่การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ประนีประนอมเป็นไป โดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงจนเป็นเหตุให้คู่ความเสียหาย

ส่วนที่ 6

ค่าป่วยการและค่าใช้จ่าย

ข้อ 35 ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งจากทะเบียนผู้ประนีประนอม ย่อมมีสิทธิได้รับ ค่าป่วยการและค่าใช้จ่ายตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่เลขาธิการกำหนดโดยความเห็นชอบของ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

ข้อ 36 ในกรณีที่มีการแต่งตั้งบุคคลที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนเป็นผู้ประนีประนอมให้คู่ความ รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายและค่าป่วยการของผู้ประนีประนอมฝ่ายละกึ่งหนึ่ง เว้นแต่คู่ความจะตกลง กันเป็นอย่างอื่น

ข้อ 37 ในกรณีที่ผู้ประนีประนอมเห็นว่าจะต้องว่าจ้างบุคคลภายนอกให้ดำเนินการอย่าง ใด ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การไกล่เกลี่ย ให้ผู้ประนีประนอมดำเนินการเช่นว่านั้นได้ต่อเมื่อ คู่ความตกลงที่จะรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายดังกล่าวแล้ว โดยที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่เป็นประโยชน์ต่อคู่ความและกระบวนการ พิจารณาของศาลยุติธรรมในขณะเดียวกัน เพราะการไกล่เกลี่ยนอกจากจะเป็นผลให้การดำเนินคดี เสร็จสิ้นไปได้ด้วยความรวดเร็วและประหยัดแล้ว ยัง

ตารางที่ 1 สถิติผลการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาประจำศาลแขวง
พระนครเหนือ ในปี พ.ศ. 2550

เดือน	คดีที่เข้าสู่ระบบ การไกล่เกลี่ย			จำนวน คดี	ผลการไกล่ เกลี่ย		ค้าง ไป	คดีอาญาทั้งหมดที่ เสร็จไป		
	ยก มา	รับ ใหม่	รวม		สำเร็จ	ไม่ สำเร็จ		ถอน ฟ้อง	ยอม ความ	รวม
มกราคม	281	79	360	2	54	23	281	47	-	47
กุมภาพันธ์	281	139	420	-	72	25	323	40	-	40
มีนาคม	323	91	414	2	91	39	282	50	-	50
เมษายน	282	10	292	42	19	11	220	46	-	46
พฤษภาคม	220	3	223	-	3	4	216	45	-	45
มิถุนายน	216	4	220	-	3	1	216	48	-	48
กรกฎาคม	216	8	224	-	3	1	220	48	-	48
สิงหาคม	220	12	232	-	9	3	220	60	-	60
กันยายน	220	9	229	-	10	4	215	45	-	45
ตุลาคม	215	4	219	-	1	-	215	64	-	64
พฤศจิกายน	215	4	219	-	1	-	218	111	-	111
ธันวาคม	218	6	224	215	1	1	7	57	135	192
รวม	2907	369	3276	261	267	112	2633	661	135	796

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 สถิติผลการใกล้เคียงและการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาประจำศาลแขวง
ลพบุรี ในปี พ.ศ. 2551

เดือน	ยก มา	รับ ใหม่	ผลการใกล้เคียง		ค้ำ ไป	ถอน ฟ้อง	ยอม ความ	รวม
			สำเร็จ	ไม่ สำเร็จ				
มกราคม	1	7	7	-	1	-	-	-
กุมภาพันธ์	1	13	9	3	2	-	-	-
มีนาคม	2	2	3	-	1	-	-	-
เมษายน	1	11	10	1	1	-	-	-
พฤษภาคม	1	6	3	1	3	-	-	-
มิถุนายน	3	4	7	-	-	-	-	-
กรกฎาคม	-	4	3	-	1	-	-	-
สิงหาคม	1	2	2	1	-	-	-	-
กันยายน	-	2	2	-	-	-	-	-
ตุลาคม	-	3	1	2	-	-	-	-
พฤศจิกายน	-	5	3	-	2	-	-	-
ธันวาคม	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม	10	59	50	8	11	-	-	-

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 สถิติผลการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาประจำศาลแขวง
เชียงใหม่ ในช่วงเดือนมกราคม – มิถุนายน ในปี พ.ศ. 2552

เดือน	คดีที่เข้าสู่ระบบ ไกล่เกลี่ย	ไกล่เกลี่ยสำเร็จ	ไกล่เกลี่ยไม่ สำเร็จ	เลื่อนคดี
มกราคม – มีนาคม	414	354	46	14
เมษายน – มิถุนายน	503	443	33	27

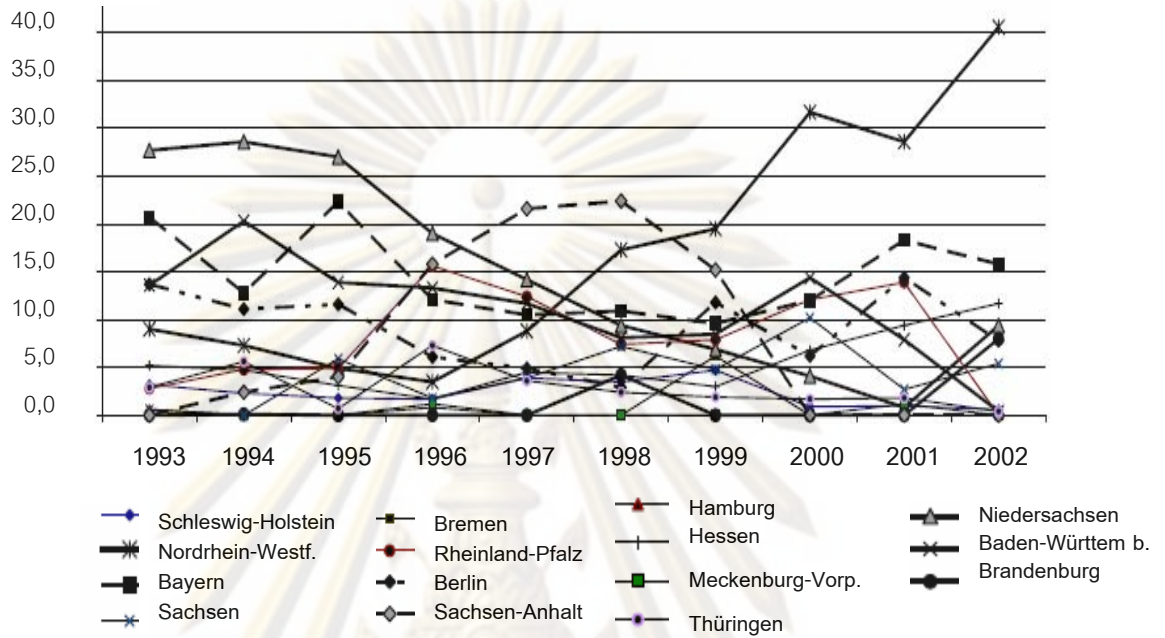
ตารางที่ 4 สถิติผลการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาประจำสถิติผล
การไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทในคดีอาญาประจำศาลแขวงนครศรีธรรมราช ในช่วง
เดือนเมษายน – เดือนธันวาคม ในปี พ.ศ. 2552

เดือน	คดีที่เข้าสู่ระบบ การไกล่เกลี่ย			จำหน่าย คดี	ผลการไกล่ เกลี่ย		ค้าง ไป	คดีอาญาทั้งหมดที่ เสร็จไป		
	ยก มา	รับ ใหม่	รวม		สำเร็จ	ไม่ สำเร็จ		ถอน ฟ้อง	ยอม ความ	รวม
เมษายน	1	2	3	-	3	-	-	1	-	4
พฤษภาคม	-	1	1	-	1	-	-	4	-	5
มิถุนายน	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-
กรกฎาคม	-	1	1	-	1	-	-	1	-	1
สิงหาคม	-	1	1	-	1	-	-	2	-	3
กันยายน	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
ตุลาคม	-	1	1	-	1	-	-	1	-	2
พฤศจิกายน	-	2	2	-	2	-	-	-	8	10
ธันวาคม	-	1	1	-	1	1	-	3	-	4

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

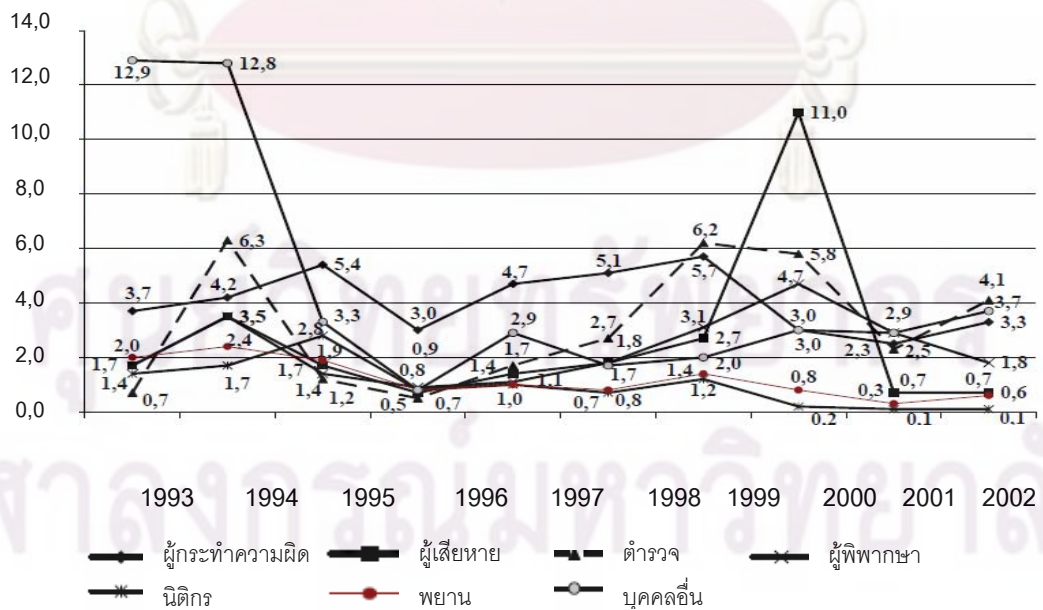
ตารางที่ 5 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรัฐต่างๆ ของประเทศเยอรมัน

ตาราง 5

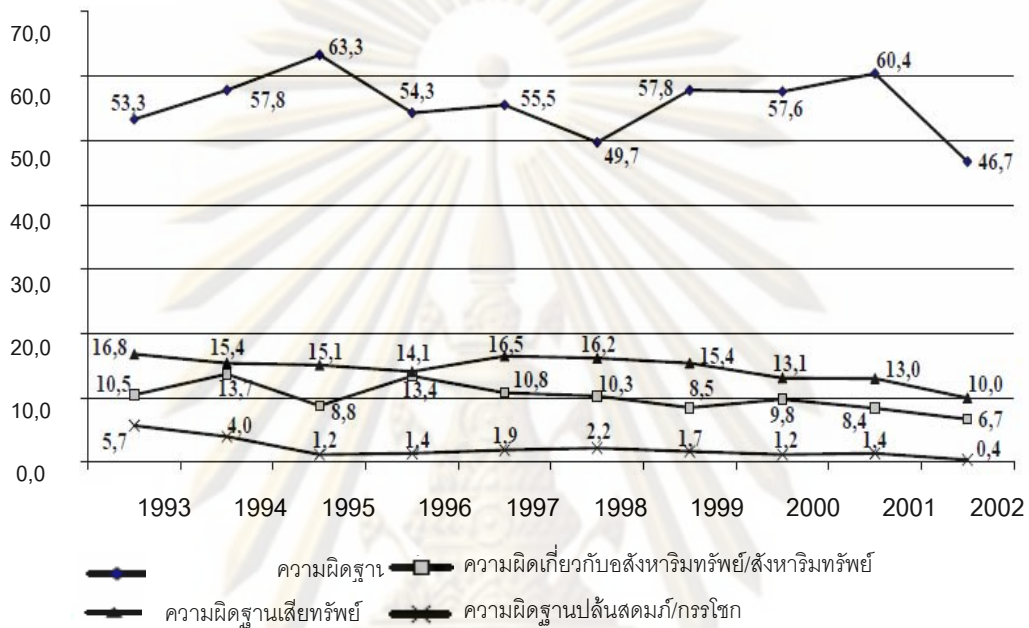
ตาราง 6

ตารางที่ 6 บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับความผิดที่ใหญ่เป็นผู้กระทำความผิด

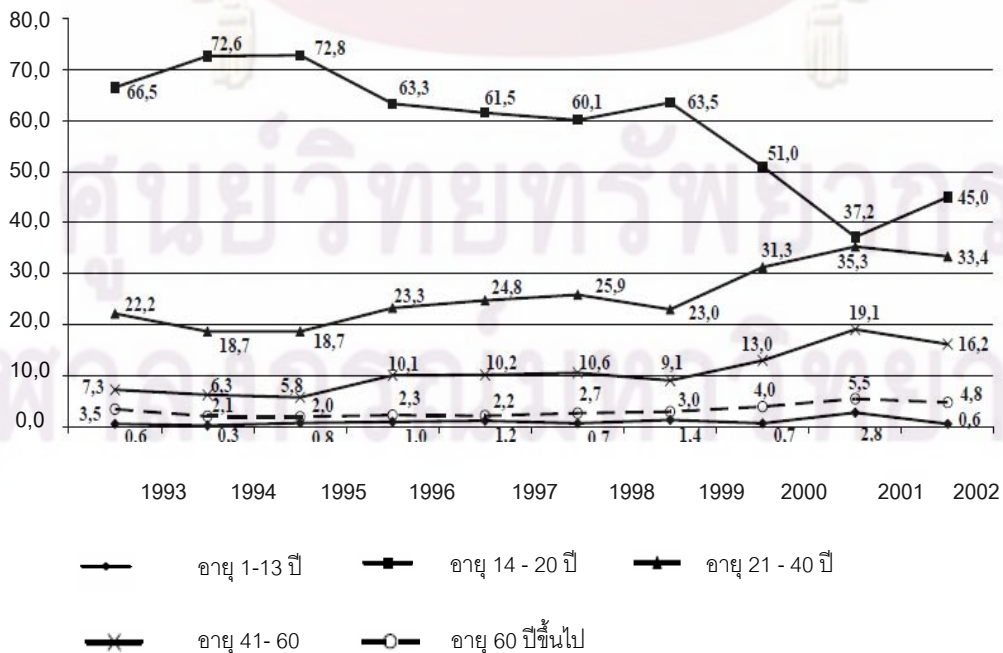
ตารางที่ 7 ตัวอย่างคดีที่นำกระบวนการยุติธรรมเชิง
 สมานฉันท์มาใช้กับความผิดที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่

ตาราง 7

ตาราง 8

ตารางที่ 8 อายุของผู้กระทำความผิด

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวปฐมพร ธาระวานิช เกิดเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2525 สำเร็จการศึกษา
นิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเนติบัณฑิตยสภา จากสำนักอบรมกฎหมาย
บัณฑิตเนติยสภา จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2549

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย